

Colonel r. Dr Constantin MOȘINCAT

1918

**DRUMUL DATORIEI
BIHORENI LA ALBA IULIA**

ORADEA, www.treia.ro
treia 2018
Poliție și Cultură

ISBN 978-606-657-109-8

Colonel r. Dr. Constantin MOȘINCAT

1918

DRUMUL DATORIEI BIHORENI LA ALBA IULIA

*Adunarea Națională cu smerenie se închină înaintea memoriei acelor bravi
români, care în acest război și-au vărsat sângele pentru înfăptuirea
idealului nostru murind pentru libertatea și unitatea națiunii române*

Din Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia

ORADEA, 2018
Poligrafie și editură

ISBN 978-606-657-109-8

”

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MOȘINCAT, CONSTANTIN

1918 - drumul datoriei : bihoreni la Alba Iulia /

Moșincat Constantin. - Oradea : Treira, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-657-109-8

94

Coperta 1:sculptaor, prof. univ. dr Cornel Teodor Durgheu,

Coperta 4 –foto Ovi Dan – Grupul bihorenilor la Alba Iulia – *Drum prin Țara Moșilor*

Copyright © 2007, AUTORUL

Nici o parte din textul acestei cărți nu poate fi copiată fără acordul autorului Pentru
orice aranjament folosiți adresa de email, din caseta tehnică

*Apariție susținută financiar de
Consiliului Județean Bihor
Direcției Social- Comunitară*

Cuvânt înainte

În anul în care, la o sută de ani de la istorica *Rezoluțiune* de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, evocăm cu profundă emoție procesul istoric care a condus la înfăptuirea Marii Uniri a Românilor într-un unic Stat independent și suveran, neobositul nostru coleg Colonelul r. Dr Constantin Moșincat oferă publicului larg cititor, însetat de cunoaștere și adevăr, o nouă lucrare. Aceasta îndrăznește, sub o formă în care analiza și comentariul propriu sunt asociate cu reproducerea unor documente și articole din presa vremii, să recreeze și să lumineze, în baza unor astfel de argumente solide, drumul românilor bihoreni și contribuția acestora la această pagină sublimă a conștiinței și voinței politice a Neamului românesc din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș.

Autorul a ținut să retraseze într-o sinteză introductivă, pe alocuri incisivă și polemică, parcursul românilor, pornind de la înaintașii lor geto-daci, pe vatra strămoșească, în care și-au creat un mod propriu de organizare statală, de viață creatoare și civilizație. Pornind de la afirmația că „*nu putem renunța la ideea că românii sunt urmașii dacilor, ca trunchi etnic major*”, Constantin Moșincat evidențiază principalele repere istorice și acele caracteristici, apreciate ca fundamentale, ale etapelor de trăire și luptă ale poporului român, afirmând continuitatea de dăinuire și importanța deosebită a *satului*, ca unitate de păstrare a culturii materiale și spirituale, a identității poporului nostru. Toate acestea sunt integrate cu date și mărturi referitoare direct la locuitorii din țara dintre Crișuri, ca parte integrantă a blocului etnic românesc și a Țării celei Mari care avea să fie visată, proiectată și apoi întrupată din *voințele jertfite ale neamului nostru* în anul 1918.

În acest context, Constantin Moșincat, el însuși un brav oștean devotat Patriei sale, nu putea să nu releve și să aducă un binemeritat omagiu *Soldatului Unirii*, cel care, într-un cadru internațional complex și contradictoriu, străbătut de numeroase convulsii sociale, avea să contribuie la apărarea edificiului național, concomitent cu bararea agresiunii bolșevice în Europa, și să impună contemporanilor realitatea vie a Statului român, factor de stabilitate, pace și cooperare în centrul și sud-estul continentului.

Pentru a înțelege mai temeinic starea de spirit a acelor timpuri de prefaceri înnoitoare, nu numai pe harta geo-politică a lumii, dar mai ales în interiorul

colectivităților, în mințile și modul de comportare al membrilor acestora după tragedia Marelui Război, în primul rând în rândul românilor ardeleni și pentru a descifra resorturile faptelor lor, pentru impunerea dreptului la existență națională și libertate, autorul apelează la memoria presei din acei ani. O presă activă, militantă și mobilizatoare de conștiințe, înfruntând cenzura și măsurile represive ale autorităților austro-ungare. La care adaugă, în mod firesc atitudini, opinii ale jurnalelor și publicațiilor de dincoace de Carpați.

Pregătirea Marii Unirii, precizează autorul, s-a făcut cu multă trudă, cu strădanii repetate de sădare a încrederii în popor că biruința este posibilă, de apropiere a fraților de frați și de încheiere a solidarității între români, în pofida forțele adverse care au acționat prin diverse planuri și mijloace să împiedice cursul evenimentelor.

Sunt puse în lumină figurile unor lideri patrioți din zona Bihorului, mireni și clerici, care alături și împreună cu ceilalți lideri al Partidului Național Român au știut, prin puterea exemplului personal, să dea concretețe ideilor conducătoare ale Unirii și Unității românești. Și să biruie sub flamurile Steagului național simbol al Identității naționale!

Unul din aceste steaguri arborate în marea zi a Unirii din 1 Decembrie s-a aflat și cel purtat cu mândrie de țăranii din Tărian, plecați din proprie inițiativă spre cetatea Albei Iulia, a cărei istorioară ne-a relatează autorul, alături de alte întâmplări legate de eroi și însemne naționale, spre finalul scrierii sale.

Închei aceste gânduri rânduite în momentul în care am terminat citirea cărții cu dreaptă mulțumire către autor, pentru sinceritatea demersului său izvorât dintr-o puternică simțire de dragoste și atașament față de oamenii și locurile bihorene, față de pământul românesc și românii de pretutindeni.

Dumitru Preda

1 Decembrie 2018

CIVIS ROMANUS SUM. IDEEA DE UNIRE

Am urmărit cum s-a manifestat, din timpurile cele mai îndepărtate, până în epoca contemporană, *ideea de UNIRE la românii, îndeosebi la românii ardeleni*. Elementele primare de organizare militară și statală au fost observate în evoluția și modernitatea lor. Toate aspectele privite în contextul extern și intern nefavorabil, viciat, în primul rând de vecinii *neprieteni* din toate zărilor: Nord-Est-Sud și Vest. Evoluția, durabilitatea și puritatea românilor, în vatra lor de etnogeneză se bazează pe creativitatea, vitejia și eroismul legendar al conducătorilor și poporului de rând! În spațiul carpato-danubiano-pontic tradiția istorică s-a metamorfozat în mărturie directă, transmisă, din generație în generație, ca o sfântă poruncă. Pământul Daciei și locuitorii lui sunt, așadar, una dintre cele mai vechi realități umane ale Europei, viața omenească desfășurându-se aici, lăsând puternice urme, încă din preistorie. Existența și ascendența acesteia fiind atestate prin scrieri ale istoricilor și descoperirile arheologice în toat arealul geografic carpato-danubiano-pontică, pe câmpii, în munți și văi, în rândul localităților preistorice de frontieră înscriindu-se Borlești (jud. Satu-Mare), Diosig (jud. Bihor), Periam (jud. Timiș), Gârla Mare (jud. Mehedinți), Bălâncaia (jud. Teleorman), Boian (jud. Ialomița), Hamangia (Dobrogea), Pereni și Orheiul Vechi în apropierea Nistrului, Sipiți, în Bucovina, etc, ca să punctăm un contur aproximativ de locuire a românilor¹.

Ca oameni ai pământului, fără gând de emigrare, pentru a-și găsi aiurea o *nouă patrie*, dispunând de condiții optime de viață și muncă, parcurgând fazele succesive ale procesului de antropogeneză cunoscute pe întreaga planetă, locuitorii spațiului românesc au trecut de timpuriu la construcția de așezări de diferite tipuri, punând bazele unei civilizații de înaltă factură și de o longevitate deosebită². *Noi suntem în fond geți, și geții reprezintă unul dintre cele mai vechi popoare autohtone ale Europei, contemporane cu grecii, cu celții, cu grupurile italice anterioare Imperiului roman. Acest imperiu roman găsea aici un stat vechi, se lupta cu el și-l răpunea cu greu*³. Prin strămoșii săi românii sunt, prin urmare, unul din popoarele cele mai vechi din Europa, integrat organic în constelația lor, cu o strălucitoare civilizație materială și spirituală, cu o multimilenară tradiție de viață și organizare statală. Românii sunt singurul popor din sud-estul continentului care n-a venit din altă parte⁴ și printre puținele popoare europene care nu și-au schimbat nici un moment vatra strămoșească și nici nu s-au confundat sau amestecat cu alte seminții ce s-au perindat ca vânturile prin această parte a lumii.

¹ Vasile Netea, *Conștiința originii comune și a unității naționale în istoria poporului român*, Editura Albatros, București, 1980, p. 1

² *Studii Dacice*, sub redacția lui Hadrian Daicoviciu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981

³ George Călinescu, *Istoria literaturii române compendiu*, București, 1968, p. 15

⁴ Ion Horațiu Crișan, *Rădăcinile istorice ale poporului român în File din istoria militară a poporului român*, vol.10, Editura Militară, București, 1982, p. 21

Pe temeiul de granit al adevărului istoric, francezul A. Arand scria, în anul 1936, că *Poporul român este cel mai frumos exemplu istoric de continuitate a neamului; într-adevăr, acesta este unul din cele mai vechi popoare din Europa. Însă, fie că este vorba de traci, sciți, de geți sau de daci, locuitorii pământului românesc au rămas aceiași, din epoca neolitică era pietrei șlefuite până în zilele noastre, susținând astfel, printr-un exemplu, poate că unic în istoria lumii, continuitatea unui neam*". Iată doar câteva argumente solide pe care se fondează arhitectura interpretării continuității românilor dinainte de centenarul din urmă. *Statalitatea dacică* în expresia ei militară se regăsește în structuri micro umane și uniuni de triburi a căror caracteristică a fost *statornicia*. Această trăsătură dominantă a permis *unirea dacilor* sub Burebista și Decebal. Destinul istoric al strămoșilor noștri s-a împletit într-un complicat joc de interese al imperiilor vecine: roman, otoman, habsburgic, țarist. Campaniile militare purtate în perioada a două milenii ne relevă adevărate capodopere de artă militară. Geografia politico-strategică i-a creat României, după cum sublinia Nicolae Iorga, statutul de *stat al libertății*, fapt pentru care lupta pentru *unitate* a avut **caracter permanent**.

De aici rezultă și misiunea statalității românești, statalitate ce-și menține hotarele aproape neschimbate de la Burebista, la Marea Unire din 1918. România oferă un exemplu unicat, în Europa, de popor creștin „ce n-a venit de nicăieri și n-au avut nicicând o altă patrie”, a continuat dreapta noastră credință (ortodoxă) Zalmoxianistă, interesantă și instructivă, care ne subliniază fundamental autohtonismul și continuitate primei etape a existenței străbunilor noștri, care se vor numi, ori vor fi recunpșcuți din neamul geților lui Getar”⁵.

Opinia noastră argumentează faptele prin trăinicia uniunilor de „obști, romanii populare, voievodate și pluralismul statal” ce se întemeiază pe proprietatea țărănească, proprietate ce a permis organizarea militară specifică. Rădăcinile acestui popor sunt adânc înfipite în țărâna bihoreană cu mai bine de 10000 de ani! (vezi descoperirile de la Salca (Oradea), din vara anului 2017)⁶. De altfel, cei dintâi pași făcuți de geto-daci și statalitatea lor în imperiul istoriei scrise au fost mediați de un eveniment ostășesc de anvergură strategică confruntarea în anul 514 a. Ch. cu puternica armata a lui Darius, în urma căreia părintele istoriei Herodot, i-a împodobit cu măgulitoarea caracterizare de a fi *cei mai viteji și mai drepți dintre traci*⁷, pentru ca Rufus, referindu-se la luptele duse de geto-daci împotriva armatei lui Alexandru Macedon, să-i califice *cei mai viteji oameni*⁸, embleme onorante pe care strămoșii poporului român le-au purtat cu strălucire de-a lungul evului antic, noi nestemate în războaiele de apărare duse împotriva unor mari imperii și armate de invazie. Densușianu, cel ce a prezentat pentru prima oară pe daco-români

⁵ G. D. Iscriu, *Strămoșii noștri reali: geții, dacii, tracii, ilirii: națiunea matcă din vatra „Vechii Europe”*, Editura și Librăria „Mica Valahie”, București, 2010, p. 64-65

⁶ Gruia Fazecaș, arheolog: Toate epocile sunt surprinse în această limită: epoca cuprului, a fierului, a bronzului, epoca dacică, a migrațiilor. Primele dovezi provin de acum 7.000 de ani

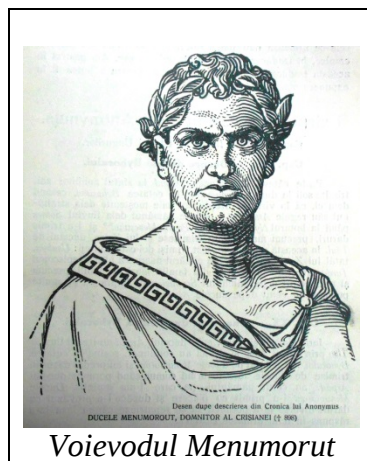
⁷ Herodot, IV, 93

⁸ Quintus Curtius Rufus, *Viața și faptele lui Alexandru cel Mare*, București, 1970, p. 64

drept popor primordial si formator al Europei e necesar să ne întoarcem pentru a afla adevăratul izvor al istoriei⁹. Nicolae Densusianu are curajul sa-i înfrunte pe toți și sa le dovedească o alta origine a poporului nostru, una care se întinde pe mii și mii de ani, una care te face să-ți vezi bunicile, stră-bunicile și stră-stră-bunicile nu ca niște femei de moravuri ușoare, gata să se aventureze în legături amoroase cu învingătorii, ci ca niște personae demne de respectat. O istorie trivială și incorectă a poporului nostru el nu a înțeles să o accepte. El își închina toata puterea de muncă și suflarea pentru neamul din care a ieșit și cu care se mândrea¹⁰.

Iată, pe scurt, ce trebuie să știe tânăra generație: că noi, ca popor, nu venim de nicăieri, și nu am rătăcit prin lume. Aici ne sunt înfipte rădăcinile de mii și mii de ani! Apoi, remarcăm continuitatea de locuire, cu dovezi indubitabile că strămoșii ne-au fost loviți cei dintâi. Și rolul voievodatului lui Menumorut, al cetății dacice de la Tășad și Biharia, precum și a cetății fortificate de la Oradea, din perioada evului mediu, a Principatului Transilvaniei, sunt mărturii ale importanței strategice, și nu numai a acestui ținut binecuvântat cu munți, dealuri, câmpii, brăzdat de cele trei Crișuri.

Apoi, să nu uităm că forțele întrunite ale strămoșilor au rezistat și prin faptul că întotdeauna au fost puse sub un comandant unic, în luptele desfășurate un rol deosebit revenind localităților *întărite* unde infanteria se situa în „apele” sale și obstacolelor de tot felul, pe când scii, de pildă, aparțineau unui neam care nu avea *nici cetăți, nici ziduri întărite, ci toți își poartă casa cu ei și sunt arcași călări, trăind nu din arat, ci din creșterea vitelor și locuiesc în căruțe*, după constatările lui Herodot. Aceleași aprecieri și informații ne îndrituiesc să conchidem că rezistența geto-dacilor n-a fost nici o clipă o expresie a hazardului, a aventurii sau a unui capriciu, ci existenței unor disponibilități strategice remarcabile. Toată istoria releva adevărul axiomatic că acesta era modul lor de a fi, de a gândi, pentru că noi gândim, de peste șapte milenii, în același spațiu geografic, cu un comportament și o acțiune asemenea, indiferent că imperiul s-a numit persan, macedonean, roman, otoman, țarist sau habsburgic. În acele anotimpuri, strămoșii și-au clădit tradiția, devenită componentă a patrimoniului nostru ostășesc, un puternic filon al acesteia care nu este alta decât aceea „*ca o putere mai mare să fie învinsă de alta mai mică*”, născocind în acest scop cele mai ingenioase principii, forme și procedee de luptă,

Voievodul Menumorut

⁹ Nicolae Densusianu, <http://www.dacia.org> în Muzeul Virtual Dacic la pagina „The Ancient” și „The First”, sau, din același muzeu „History began at Mitoc”, sau <http://www.ournet.md/~ancient> pe Madonna of Rast. Pentru detalii vezi: colonel Dr. Gheorghe Tudor, *Începuturile istoriei patriei noastre. Procesul formării poporului român*, în *Istoria poporului român*, Editura Militară, București, 1983, p. 14; Daniel Roxin, *Spiritul Dacic renaște*, Editura Vidia, 2012

¹⁰ Napoleon Săvescu, *Onoare memoriei lui Nicolae Densusianu*, napoleonsavescu.wordpress.com

toate subsumate ideii de apărare a patriei, cu participarea întregului popor, ca o necesitate logică, obiectivă. De altminteri, apariția și evoluția statului strămoșilor poporului român, geto-dacii, pot fi urmărite în cel mai înalt grad prin săpăturile arheologice și prin durele și îndelungatele confruntări militare.

Blocul etnic românesc nu a fost decât vremelnice spart, deoarece *conștiința originii comune, limba, obiceiurile și tradițiile s-au conservat admirabil* și au fost mereu aprinse de Domnii temerari, cu vocație unionistă europeană, între care Voievodul Mihai fu cel mai Viteaz! Coordonarea politicii și acțiunilor comune ale celor trei state românești, privită prin țesătura izvoarelor, ni se prezintă ca un ***bloc etnic funcțional ce exprimă fidelitatea față de tradiție, dar și soluția istorică pentru Unire!*** Înfăptuire unică în Europa medievală *Unirea sub Mihai Viteazul*, în sens mai larg, este prima *revoluție de unitate națională a românilor, cu o largă deschidere spre modernitate*. Cu securea ridicată spre cerul dreptății Mihai a rămas simbol al Unirii!

Unirea trecută prin Principate, războaiele de independență și de reîntregire națională dă dimensiunea demersului statornic al românilor. Unirea provinciilor istorice românești: Basarabia, Bucovina și Transilvania, prin voință populară, este o nouă dovadă că în orice vreme *credea în Dumnezeu și speranța* au oțelit brațele, au iscusit mințile și au dat tărie poporului de a se ridica după furtună pentru înfăptuirea idealului sacru: UNIREA CEA MARE. Un loc aparte, din motive de pură mândrie, și cinstire a bărbaților acestor localități, se cuvine acordat istoriei bihorene și frunțașilor săi ce au contribuit la făurirea României Mari¹¹.

Sub raport militar, strămoșilor le este caracteristic faptul că la nivel comunității se constituie un gen de comandament central din care făceau parte șeful militar al comunității, ale cărui tendințe de extindere și consolidare a puterii proprii erau din ce în ce mai accentuate, iar încercările de a transmite urmașilor acestea, sub formă de moștenire, au devenit tot mai frecvente, alcătuindu-se un fel de dinastii, fiind în fond vorba despre acei „basileus” sau „rex” pe care-i menționează, fără zgârcenie, izvoarele antice și confirmate de cercetările arheologice¹². În aceste condiții, comandantul suprem al uniunii dispune de structuri militare proprii și de garnizoane, de cetăți a căror prezență atestă și o tot mai accentuată stratificare socială bazată pe fundamente economice.

Desigur *sucesiunea ereditară* n-a fost inventată în modernitatea civilizației. Academicianul Ioan Aurel Pop, de pildă, într-un material despre *Maramureșul istoric* face o justă apreciere, și anume că: deși nu aveau hârtii de proprietate, munții erau stăpâniți și transmiși de la tată, la fiu. Și nimeni n-a îndrăznit vreodată să se atingă de averea lor, de codrii lor, indiferent de stăpânire. Regii strămoșilor ne apar ca adevărate *simboluri ale spiritului lor de libertate, de demnitate și independență*. Au o puternică acoperire încheierile potrivit cărora

¹¹ ****Bihor, permanențe ale luptei naționale românești (1892-1900)*. Documente, București, 1988

¹² Tudor Gheorghe, Constantin Moșincat, Ioan Tulvan, *Odă mării uniri*, ed. Tipo MC, Oradea, 2008, p. 13

exista o „clasă a nobilimii militare și teritoriale, puternică, privilegiată și avută”¹³, iar „Conducătorii armatei erau nobili...Cu cât un nobil putea aduce și susține mai mulți ostași, cu atât era mai respectat”. În Istoria Transilvaniei, apărută în 1784, se nota că „geții aveau un regat electiv”. Tradiția organizării statale a poporului român a căpătat noi carate în vremea lui Dromichaetes¹⁴, plasat la confluența secolelor IV și III î.d.Ch., considerat primul rege din Câmpia muntenească¹⁵, cu un stat cu forma „de guvernământ monarhică”¹⁶ cu caracter ereditar, Dromichaete deținea „puterea absolută și ereditară peste tot poporul get”¹⁷, fiind și comandantul suprem al armatei, putând fi pus pe „același plan cu marele Burebista și eroicul Decebal”¹⁸. „Localizarea statului lui Dromichaetes, e de altfel făcută de Strabon ...”¹⁹, scria Nicolae Iorga.

Prin țesătura izvoarelor istorice, Dromichaete, care i-a crescut pe geți pentru „o viață curat ostășească, bărbătească”, ni se înfățișează ca un remarcabil conducător de țară și de oști, ca maestru în întrebuintarea formelor de manevră cu deosebire a celei hotărâtoare - **dubla învăluire** - realizând cel puțin două „Cannae dacice” cu o finalitate mult mai importantă în plan politico-strategic, capturând de fiecare dată pe comandantul suprem al forțelor invadatoare cu toți generalii săi, în cel de-al doilea chiar pe șeful de stat și comandantul suprem al armatei macedonene. În limbajul univoc al autorilor antici, al istoriografiei românești și europene, rezultatul celor două mari operații de încercuire, precedate de o elastică și eficientă apărare strategică, este surprinzătoare de complet redat și cu un colorit expresiv prin sine însăși. Cronologic, aprecierile pornesc de la o personalitate de mare autoritate și anume de la *Diodor din Sicilia* care scria că Agathocles și armata sa nu se așteptau la o lovitură atât de meșteșugită și, în vâlmășagul luptei, au căzut mulți prizonieri. „El însuși [Lysimach – n.n.] a ajuns printr-o primejdie cât se poate de mare și a scăpat cu fuga. Fiul său, Agatocles, care-l sprijinea atunci în luptă pentru prima oară, au fost luat fiul lui Lysimach, a fost eliberat și încărcat cu daruri, a fost trimis tatălui său, Dromichaetes făcând apel la sentimentele paterne ale adversarului său, la inteligența și experiența acestuia, ca fost ajutor al marelui Alexandru. Dar, în loc să-i fie recunoscător pentru cruțarea fiului, Lysimach a început pregătirile pentru o nouă expediție împotriva geților”.

Pe uriașa columnă a conștiinței, inimii și sufletului românesc, numele simbol al lui Dromichaetes, Burebista și Decebal, ca șefi de state și mari comunități de obști, nu marchează perioade istorice, ci adevărate piscuri ale acestora atât prin ceea ce au realizat în epoca lor, cât, mai ales, prin moștenirea sacră pe care ne-au

¹³ Gr. G. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, București, 1880, p. 730

¹⁴ Colonel dr. Gheorghe Tudor, Mari comandanți ai lumii geto-dace Dromichaetes, Burebista și Decebal, în *2500 de ani de luptă eroică pentru libertate și neam*

¹⁵ Dr. George Popoviciu, *op.cit.*,

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ G. G. Tocilescu, *op.cit.*

¹⁸ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, București, 1971

¹⁹

lăsat-o: un pământ, o țară și un steag, pe care generațiile care i-au urmat le-au apărut cu aceeași cerbicie și nu le-au înstrăinat niciodată. Sau, cum se exprimă poetul: „Dar oștiri fără de număr ne-au călcat mereu pământul / Și-a curs grâul veacuri multe tot în alte visterii, / Nu ne-a smuls de-aici nici fierul, nu ne-a mprăștiat nici vântul / Doar țărâna-i mai bogată în părinți și-n ciocârlii”²⁰.

Cum motivăm această teză? Motivația este evidentă²¹ deoarece atunci când soldații lui Caesar pătrundeau pe ulițele Romei cu gloriosul lor general în cap strigând „*Urbani, servate uxores, maechium calvum adducimus!*”. (Cetățeni, păziți-vă nevestele, căci aducem pe bărbatul cel pleșuv!) aici la Dunăre, Carpați și Marea Neagră exista un stat puternic²² cu o populație de aproximativ 2.000.000 de locuitori. La început, în vremea regalității, toată oștirea Romei era formată numai din cei 300 de *celeres* (călăreți), care proveneau din cele trei triburi: Ramnenses, Titii și Luceres, dar cu caracter permanent, în cadrul ei fiind admiși doar patricienii²³. Burebista avea armata cu un efectiv de aproximativ 200.000 de luptători. Lucru firesc, Dacia a rămas sub romani cum fusese și înainte de romani, o țară de obști. După plecarea autorităților romane și a celor bogați, obștea a continuat: ea nu s-ar fi menținut în evul mediu, dacă ar fi fost distrusă de către romani. Printre cele aproximativ 680 de figuri dacice²⁴ reprezentate pe *Columna lui Traian și Decebal*, pot fi urmăriți 68 de pileați, dintre care unii sunt călare, alții în incinta cetăților, sau în scene de luptă pentru apărarea gliei strămoșești. Nobili, adică aristocrația laică, constituiau elementul cel mai important în organizarea și conducerea armatei²⁵. Ce importanță serioasă acordau conducătorii romani victoriei asupra dacilor, se poate aprecia, în special, după faptul că timp de 123 zile Roma a

²⁰ De-atâtea veacuri, în *Viața militară*, nr. 5/1980, p. 11

²¹ Iosif Constantin Drăgan, Statele traco-geto-dace și istoria lor, în *File din istoria militară a poporului român*, vol. 12, Editura Militară, București, 1982, p.1-32

²² Silviu Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec.I î.e.n. – III e.n.)*, Editura Junimea, Iași, 1981, p.14

²³ Iuliu Valaori, Cezar P. Costea, G. Popa-Lisseanu, *Excepte din I. Caesaris Comentarii „Cartea românească”*, București, 1920, p. XVIII

²⁴ Miceal Ledwith, fost consilier al Papei Ioan Paul al II-lea, unul din oamenii care au avut acces la cei 230 de kilometri de rafturi cu cărți din arhiva bibliotecii Vaticanului și fost membru al Comisiei Teologice Internaționale, a făcut o declarație șocantă: *Chiar dacă se știe că latina e limba oficială a Bisericii Catolice, precum și limba Imperiului Roman, iar limba română este o limbă latină, mai puțină lume cunoaște că limba română, sau precursora sa, vine din locul din care se trage limba latină, și nu invers (!!!)* Sigur, în perioada interbelică, curentul acesta latinist, promovat de școala ardeleană, mai mult politic decât științific, a fost atenuat, sub influența lui B.P. Hașdeu, de istoricii Giurescu, Iorga sau P.P. Panaitescu, care au presărat și elemente dacice de continuitate și chiar o importantă influență slavă. A fost comod pentru istoricii români să susțină continuitatea latină și originea romană a românilor din considerente politice, pentru a avea un loc important în Europa, iar românii ardeleni oprimați să aibă drepturi egale cu ungurii și austriecii în Transilvania. De altfel celebra carte a lui Nicolae Miulescu, *Dacia – Țara Zeilor*, susține originea dacă a românilor și chiar că limba geto-dacilor era înrudită cu latina, astfel explicându-se de ce Traian vorbea, conform imaginilor de pe Columnă, cu dacii capturați fără translator.

²⁵ Andrei Bodoir, Structura societății geto-dacice, în *Studii dacice*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 13-14

sărbătorit victoria lui Traian prin grandioase reprezentații de circ, la care au luat parte 10000 de gladiatori și 11000 defiare sălbatică²⁶.

De dragul adevărului istoric, chiar dacă această teză apare izolat în spațiul universitar-academic, nu putem renunța la ideea că românii sunt urmașii dacilor, ca trunchi etnic major. Pur și simplu pentru că are la bază logica istorică simplă. Romanii au cucerit numai circa 28% din teritoriul Daciei. Pe Traian nu l-a interesat decât un culoar de ocupație spre capitala Sarmisegetuza și minele de sare și aur de la Roșia Montana, din Munții Apuseni, ca să-și umple tezaurul de la Roma. Dacia lui Burebista și Decebal se întindea însă de la Tisa, Carpații Păduroși în Slovacia, Bucovina de nord din Ucraina de azi, peste Nistru, până la Bug, cuprinzând toată Muntenia. În concluzie, romanii au cucerit abia o treime din teritoriul ocupat de daci: ei controlau Banatul, o parte din Oltenia, Munții Orăștiei și Munții Apuseni. Dacii liberi au rămas în Partium, Maramureș, Tisa, Bucovina de Nord, Moldova până la Bug și Muntenia. Deci cea mai mare parte a teritoriului Daciei a rămas în stăpânirea dacilor liberi. Istoricul Dio Cassius (155-229 e. n.) descria războaiele purtate de daci și romani, spunând despre Traian, conducătorul Legiunilor romane, că a fost un **trac veritabil** și că **războaiele purtate erau fratricide**, iar însăși Traian, spunea înainte de a porni la luptă că: mă întorc în țara străbunilor mei.

În cartea sa, Nicolo Zeno, pe baza unor documente anterioare scrierii Bibliei, împinge genealogia geților în vremurile de început ale omenirii²⁷. Cartea reprezintă cel mai important izvor istoric narativ de la Iordanes încoace, cu sublinierea rolului primordial al geților și ramurilor lor etnice, demonstrând că între geți, daci și goți sau valahi nu este nici o deosebire, după cum, cu autoritate o demonstrează că nu există amestec între geți și romani, și nici nu pomeneste de vreo politică de asimilare etnică sau lingvistică dusă de aceștia. Cartea a fost publicată în 1557, și are extrem de multe asemănări cu cea scrisă de Carlo Troya, după trei sute de ani, care cuprinde peste 3500 de pagini, și demonstrează strălucitor continuitatea și anvergura europeană a strămoșilor noștri, precum și paternitate acestora asupra întregii arhitecturi gotice europene. Cei doi autori, bazându-se pe izvoare diferite, la un interval de trei secole, au aceleași puncte de vedere, independent unul de altul, referitoare la identitatea dintre geți și goți și la rolul lor covârșitor în definirea evenimentelor istorice ce au configurat Europa de început. Documentația lui Nicolo Zeno provenea dintr-o luxoasă bibliotecă venețiană cu peste 1600 de scriitori (p. 9), ceea ce i-a permis să proiecteze o istorie universală, formată din 10 cărți, din care 7 despre geți! Bazat pe asemenea zestre Nicolo Zeno, ce nu poate fi bănuit de vreo simpatie față de barbarii, care i-au distrus țara, precizează că așează la temelie ”înaintea judecății oamenilor, și din toate lucrurile, le voi povesti doar pe cele care, prin antica lor origine, le-am

²⁶ N. S. Derjavin, *Istoria Bulgariei*, vol. Moscova, Leningrad, 1945, p. 60

²⁷ Nicolo Zeno, *Cărțile geților*, traducere din limba italiană și introducere Ana Maria V. G. Moraru, prefața ediției Dumitru Ioncă, Editura Uranus, București, 2017

considerat a fi demne de a rămâne în memorie”²⁸. Așadar el ne lămurește originea și contribuția europeană a strămoșilor noștri, precum și satorinica locuire a Daciei, de geto-daci, precum și contribuția lor la temelia arhitecturală europeană.

Conceptual și metodologic, lupta pentru eliberare și reîntregirea Daciei a avut un caracter permanent, dar atingerea obiectivului final a fost gradual, concordantă cu evoluția situației politico-strategice de ansamblu în sud-estul Europei și sincronică cu reculul ocupației romane pe o parte a teritoriului Daciei, a cărui suprafață s-a redus continuu și ireversibil până la retragerea numită Aureliană din anii 271-275. Izvoarele istorice pun în atenție faptul ca romanii n-au exercitat o dominație liniștită în Dacia. Dimpotrivă, ei au avut parte în teritoriul ocupat de o mișcare de rezistență foarte activă și de frecvente atacuri date de dacii liberi, care alcătuiau Dacia Mare sau Dacia liberă: Maramureș, Crișana, nordul și centrul teritoriilor dintre Carpați și Nistru etc., unele îmbrăcând forma unor ofensive strategice prelungite până în malurile Dunării, remarcându-se cu deosebire cele ale carpilor și costobocilor. Existența și resursele de expresie ale statalității dace au îngăduit dacilor liberi să desfășoare ample acțiuni de lupte împotriva stăpânirii romane, unele întrunind atributele de autentice războaie ale eliberării de sub dominația imperiului a teritoriului ocupat de acesta. *Dacii cei liberi sunt cei mai năvalnici, sunt cei mai aprinși în lupta de reluare a Patriei.* La fel de valabilă e și remarca: *Dacii liberi se aflau în nordul și estul provinciei, pe vremea împăratului Marc Aureliu au ridicat spada și au invadat ținutul roman. 130 de ani întregi a durat lupta dacilor liberi cu legiunile romane, pentru ca abia sub împăratul Maximus să se încheie*²⁹. Chiar și după părăsirea Daciei de către oficialitățile romane în anii 271-276, Roma și-a menținut la nord de Dunăre, pe malul stâng al fluviului, câteva capete de pod, cu arii de cuprindere relativ mici. *Românii, descendenți ai divinului Traian, așezați de secole pe teritoriul Daciei, și-au continuat viața și activitatea în aceeași vatră fără nici o întrerupere, apărându-și cu cerbicie ființe etnică, glia și independența.*

Unirea, nu este numai o metaforă sau o figură de stil, ci însutit mai mult pentru că reprezintă o realitate inexorabilă deoarece poporul român, descendent direct din strămoșii săi geto-daci, care i-au lăsat ca sacră moștenire un pământ, o țară și un steag, continuând opera înaintașilor săi în același habitat geografic, a pornit la drum în mod unitar și independent. Unirea poporului român, nu se poate caracteriza ca un simplu fapt politic, determinat de împrejurări istorice favorabile. Se poate spune chiar că aspectul politic este cel mai puțin reprezentativ al acestei uniri, fiindcă activitatea politică înseamnă și luptă, iar lupta e însoțită totdeauna de

²⁸ *Ibidem*, p. 9. Întreaga carte merită o atenție sporită, căci are pretenția de a corecta erorile săvârșite în scrierea istoriei în care baltii rămăneau europeni iar amalii asiatici. Odată cu terminarea rzboiului din Troia, Nicolo Zeno, menționează faptul că geții l-au avut ca prim înțelept pe Zamolxe, adorat ca un Zeu, care i-a învățat traiul stabil, sedentar și a dat nației legile traducând în limba getică multe și grandioase cunoștințe.

²⁹ Herman Bruckner, *Sienbenburgen*, Leipzig, 1884, p. 227

exagerări, cel puțin verbale, care ar putea înșela asupra valorii fondului, pe un observator grăbit. Cum rezonăm la această temă?

Ne acceptăm în întregime trecutul, plin mai mult de durere și de nenoroc, precum luăm răspunderea grea a viitorului, pe care nu îl putem vedea altfel decât unul singur pentru toți: UNIȚI!. Acest adânc simțământ de unitate națională, înrădăcinat în suflete cu puterea unui instinct, e greu să fie lămurit analitic, după cum apreciau și înaintașii de după unire. Demersul nostru științific, de tip istoric, își propune, desigur, nu într-o cuprindere și o tratare exhaustivă, acest lucru, ar fi cu neputință în perimetrul unui capitol, să se înscrie în cerințele metodologice și postulatelor formulate *ținând seama de întregul complet geografic și cultural din care facem parte*, subordonându-ne necesității că *fiecare timp este în drept să aibă istoria lui*³⁰. Și atunci am urmărit și punctat doar câteva etape din lungul și zbuciumatul drum spre unire. Sinteze statale în intervalul istoric delimitat de anii de început stau în relație directă cu știința despre situația geo-politică complexă și extrem de dificilă produsă în sud-estul Europei, odată cu evoluția societății românește pe treptele unirii. Pe acest ecran s-a proiectat și adausul că etnogeneza românilor ar fi „o enigmă”, un „miracol”. Dar oare realitatea unui popor, atrăgea atenția Liviu Rebreanu, nu e mai vorbitoare decât un zapis oarecare sau o stelă funerară? Nașterea unui popor e un miracol, negreșit, precum miracol e orice naștere, chiar și a ultimei gângănii. De aceea, începuturile tuturor popoarelor sunt învăluite în negura legendelor. Noi avem conștiința drepturilor și libertăților noastre naționale, suntem neîndestulați de actuala situațiune politică, pretendem schimbarea și în întruparea programului nostru național – susținea Leul de la Sișești, a cărui cerință fundamentală era, desigur, eliberarea Transilvaniei și unirea ei cu patria mamă – România. Satele și cătunele au fost leagănul dintotdeauna al poporului român, constituind totodată bastioane ale sistemului său de apărare. *Monografia sufletească* a satului românesc relevă că *țărani* a fost elementul cel mai puternic al naționalității române, *țăranul-ostaș în tranșeele unirii*.

Poporul român „blând și plin de suflet pur”, așezat pe un „picior de plai”, la „gurile celui mai mândru fluviu din Europa”, după cum se exprima Barbu Delavrancea, a avut neșansa istorică de a-și lua startul în noua epocă deschisă de retragerea, din anii 271-275, a armatei și oficialităților romane, sau astfel spus, toți aventurierii străini, toți speculanții, precum și funcționarii și puținii romani ce se pripășiră pe aici, să fi părăsit Dacia odată cu armata. Căci oamenii cei avuți începuseră exodul cu mult înainte de părăsirea Daciei de către aceștia, în condiții poliedrice și complexe. Viața unui neam este deseori hotărâtă într-un chip decisiv și fatal, căruia nu i se poate împotrivi. Împrejurările istorice au decis. Tocmai această neșansă istorică a trecut în prima linie în perioada de referință, deoarece s-au ținut lanț un întreg mileniu. Numai într-un interval istoric scurt au avut loc șapte năvăliri ale populațiilor turanice și trei de origine germanică, deci zece uragane, care au distrus importante forțe care au frânat evoluția spre progres a societății românești și

³⁰ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. I, București, 1913, p. 9

au pus la grea încercare popor român. Legat indisolubil de pământul pe care s-a născut și unde trăiește dintotdeauna, înfrățit cu munții și codrii falnici, el a rezistat cu tenacitate cumplitelor încercări la care a fost supus, apărându-și, cu neasemuit eroism, glia, limba, organizarea social-politică proprie, destinele, cultura, iar migratorii, au venit și s-au dus ca valul, cei mai mulți ne mai răspunzând astăzi la apelul istoriei. Noi, românii, stăpâni adevărați ai vetrei, ne-am urmat mai târziu prin secole zbuciumatul și mărețul nostru destin. Într-adevăr, o privire panoramică asupra mileniului cuprins între anii 300 și 1300, relevă faptul că *poporul român a edificat o civilizație medievală timpurie, pe o arie relativ întinsă, constituind un factor de prim în configurarea Europei medievale. Forțele vii ale neamului, structurile economice și sociale, politice și ostășești au izbutit asupra a ceea ce s-a numit migrațiile populațiilor, în fapt o adevărată epocă de succesiune necruțătoare de invazii.*

Cavalerul alb al românilor, după cum îl gratulează o istorie a Europei, pe Ioan de Hunedoara, reprezenta o epocă de un rar dramatism și frumusețe din Letopisețul blocului etnic unitar al Țărilor române, fiind comparat pentru politica și acțiunile sale, cu Decebal, sau astfel spus, că el a făcut să rănească, după expresia lui Nicolae Iorga *politica dacă a unui Decebal*. Motiv pentru care „nimeni nu va scăpa influenței magice a acestei amintiri, stăruitoare de-a lungul secolelor. În anul 1442 armata Transilvaniei a eliberat Țara românească de sub ocupația Porții și din acel moment țara de la nord de Carpați devine „Centrul spre care gravitează și celelalte două țări, Țara Românească și Moldova, în scopul creării unui bloc antiotoman puternic”. Politica și cooperarea românilor se ridică la un asemenea nivel, încât se aprecia că „*Moldova, Țara Românească și Transilvania în realitate erau conduse de Iancu de Hunedoara*. În anul 1447 el purta titlul de **voievod al Țării Românești**. Bogdan al II-lea, domnul Moldovei îl considera ca *un părinte*, acordându-i toată ascultarea *cu căpeteniile* și cu toate oștile sale. Concomitent, marele conducător de țară și oaste și-a îndreptat atenția asupra încadrării Transilvaniei *în frontul luptei* pentru apărarea ființei poporului român, a gliei străbune și a libertății sale. O parte a teritoriului acestei provincii românești s-a aflat, de altfel, sub jurisdicția sa, ceea ce l-a determinat pe cronicarul polon să scrie că Ștefan și-a supus-o sieși³¹. De astfel lui Ștefan *parcă și a fost ales și trimis de Dumnezeu pentru cârmuirea și apărarea Transilvaniei. Cu mare dor și dragoste te rugăm pe Măria Ta ca să binevoiți a te apropia de această țară spre a o apăra de acei turci prea cumpliți.*

În universul tradiției unității etnice, economice, de limbă și cultură, precum și a celei statale, unirea realizată în anul 1600, sub conducerea lui Mihai Viteazul pune în atenție starea normală, firească a poporului român, readucând în realitate caracterul său unitar și indivizibil, faptul că nimeni și nimic nu i-a putut schimba structura, fizionomia și psihologia. Ea a fost o măreața operă constructivă

³¹ N. Orghidan, *Ce spun cronicarii străini despre Ștefan cel Mare*, Traduceri, Craiova (Tip. Ramuri), 1915

desfășurată sub conducerea lui *Mihai Viteazul de care poporul român este legat de cele mai luminoase amintiri. Idealul de suflet a lui Mihai era unirea tuturor românilor într-un singur stat independent. După multe încercări, domnitorul a reușit până la urmă să ducă lucrurile la un sfârșit fericit, astfel încât împăratul și sultanul au fost siliți să-i recunoască domnia asupra întregului teritoriu situat între Nistru și Dunăre, Ungaria și Rusia.*

Piscul de pe care s-au luminat conștiințele cu strălucirea marilor idealuri pentru veacurile care au urmat, **unirea din anul 1600**, realizată sub sceptrul lui Mihai Viteazul, a readus în actualitate vremurile vechii Dacii. Grigore Tocilescu remarcă: *Mihai a rămas pururi eroul național al tuturor românilor, simbolul de unire al fraților despărțiți de vechea soartă și de vecini cotropitori. A-l uita pe Mihai, acum și întotdeauna, ar fi să ne uităm pe noi înșine, să părăsim menirea noastră*³².

Întorcându-ne puțin în timp, ca secretar al *Asociației Culturale Mihai Viteazul* am reușit a-l pune pe soclul din Oradea, ca simbol al unirii tuturor românilor. Unii au contestat, alții au aprobat. Am avut dispute istorice! La, și în preajma centenarului apreciez că deciziile politice sunt trecătoare, uneori neimportante ca efect. Adesea sunt luate în necunoștință de cauză. Altădată ignoră realitatea istorică. E politică, și câteodată excede realitatea faptelor. **Pro unio omnium romanorum** trebuie să fie deviza anului Centenar, 2018!

Minunea că frontierele, poporului regelui Decebal, sunt așa de amănunțit identice cu a regelui Ferdinand I sunt, în fapt, un fruct copt al lucrării veacurilor, al unei vieți statale milenare statornice. Marea Unire, de la 1918, ni se înfățișează, acum la Centenar, ca o admirabilă piramidă ridicată din voințele jertfite ale neamului nostru, fiind clădită din sute de mii de trupuri și sfințită, cu un potop de suferințe, de lacrimi și sânge³³. Să o apărăm ca pe lumina ochilor! Mai ales că odată cu realizarea Marii Uniri, în adâncuri de codri, la maluri de ape a *murit jalea unui neam întreg*³⁴. Mirifică și adâncă smerenie pentru cei care s-au jertfit!

În istoria popoarelor există momente de răscruce când, acestea, își încredințează soarta în puterea brațelor ostașilor. Un astfel de moment a început în 1916 odată cu intrarea României în războiul care urma să-i statueze în mod hotărâtor devenirea națională. Viitorul țării a fost astfel, prin decizie politică, pus pe ascuțișul sabiei soldatului, chemat să facă România Mare. Volumul de față mai are o astfel de componentă. Ca odinioară strigătul de luptă a venit din durerea nevindecată căci, amputările teritoriale trecute, au obligat, în condiții favorabile, la o atitudine de demnitate națională: **ridicarea la luptă pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat.**

Problematica unirii tuturor românilor, pusă și îndelung frământată de români, preocupa deopotrivă și celelalte structuri etnice europene. Unii, conștienți

³² N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, Vălenii de Munte, 1932, p. 201

³³ Ion Rusu Abrudeanu, *România în războiul mondial*, București, 1921, passim

³⁴ Vasile Pârvan, *Scrieri*, București, 1981, p. 524

de realitățile în care trăiau românii, între care poezii vizionari și alții după studii meticuloase, care prefigurau un regat care să înglobeze toți românii. La acest rezultat s-a ajuns cu entuziasmul primei categorii și după examinarea logică a istoriei și politicii popoarelor. Turbulențele sociale prefigurau momentul optim de realizare. Unirea era dorință, ideal și politică de stat pentru națiunea română. Pentru atingerea acestui scop s-au subordonat toate eforturile, sacrificiile, alianțele sale. Dar unirea românilor reprezenta interes politic pentru Anglia, Franța, Rusia și Germania, vizavi de alte putei: Turcia, Austria, la a căror spargere a contribuit. Unirea românilor a fost considerat ca un proiect balcanic și dunărean de echilibru. În acest context opinia publică ardeleană, și nu numai, a susținut fără rezerve ruptura definitivă cu *închisoarea* în care a fost forțată să trăiească. În timp ce unii luptau pentru destrămarea imperiilor români luptau pentru unire.

În acest context scopul politic și cel militar au fost limpede și fără echivoc formulate și vizau realizarea României Mari. Pentru atingerea acestui scop, Guvernul român a mobilizat: Marele Cartier General, 4 armate, 6 corpuri de armată, 20 de divizii de infanterie, 2 de cavalerie, 1 brigadă de grăniceri, 5 brigăzi de călărași, 2 brigăzi de artilerie grea, 1 regiment și un divizion de artilerie munte, trupe de geniu, cai ferate, specialiști, aviația cu 4 escadrole, marina și flota de Dunăre. Totalul forțelor mobilizate s-au ridicat la 366 batalioane, 104 escadroane și 374 baterii de artilerie. Armamentul automat greu a fost insuficient, doar 614 mitraliere. Din totalul batalioanelor de infanterie 146 au fost active, 120 încadrate cu rezerviști și 100 teritoriale și de miliții. Efectivul inițial, de 833601 ofițeri și elevi, a constituit 75% armata de operații și 25% în zona interioară. Ulterior, prin mobilizare a adus pe frontul întregirii 16% din populație, care reprezenta 32% din partea bărbătească. Din cauza lungimii frontului de peste 1200 km, cel mai lung front european, trupele mobilizate nu au putut realiza superioritatea numerică necesară unei ofensive puternice cu atât mai mult cu cât aliații, în pofida acordului scris, nu au pornit ofensiva : rușii în Galiția, iar anglo - francezii la Salonic. Inactivitatea aliaților a permis inamicului dislocări de trupe, în special, pe frontul din Transilvania³⁵. Aici ar fi cazul să subliniem faptul că aliații au urmărit a-și realiza propriile interese prin planuri secrete și interese economice, necunoscute românilor, la acea dată. Discursul fulminant rostit de Goga reverbera năzuința soldatului voluntar de la Darnița: Prin acest jurământ voi sunteți cetățeni ai României. Ea e patria noastră, ea e patria Ardeleanului întreg. Iubiți fraților, iubiți cu toată căldura ce poate da libertatea, iubiți această țară care de un an aproape sângerează la pragul porților voastre. Siliți-vă s-o cunoașteți cât mai bine, să-i pătrundeți durerile și nădejile, cinstiți-o cu blândețe pentru lipsurile ei, cu îndârjire pentru drepturile ce i se cuvin, iar dacă s-ar întâmpla vreodată ca cineva să vă greșească, nu-l confundați cu țara, gândiți-vă că frații voștri sunt milioanele

³⁵ Col. r. Dr. Constantin Moșincat, *Marșul spre marea unire. Războiul românilor ardeleni pentru neamul românesc. Campania 1916 a Diviziei 11 Infanterie*, Editura Tipo MC, Oradea, 2018. Detalii descrise în serialul de articole puse sub semnul: «*Marșul spre marea unire*», apărute în cotidianul *Crișana*, august-septembrie 2016

neamului, frații voștri sunt soldații morți, soldații vii cu care alături va trebui să sfârșim pe dușmanul de la hotare. Cu aceste cuvinte vă urez bun sos și crezând în vitejia voastră și în biruința steagului nostru vă zic la revedere la noi acasă, la revedere în Ardeal!.

Intrând cu sfioșenie pe câmpul istoric al unirii, însângerat de soldatul român, ne întărim convingerea că, prin crezul și comportamentul său, soldatul unirii n-a intrat în haosul acestui măcel pentru cuceriri, ci pentru dezrobiri. Delavrancea sintetiza succesul, apoteoza, ca simbolul cel mai de preț adus de armata română pe altarul unirii *Noi nu vrem ce nu este al nostru ci vrem unirea cu frații noștri din Ardeal, din Banat și din Bucovina. Noi nu ne croim cu sabia o patrie nouă, ci ne-o întregim. Duhul adevărului, al dreptății și al fraternității mână vitezele noastre oștiri.* Ofertele au fost tentante, în acele vremuri tulburi, în care s-a lucrat de la aranjamente diplomatice, la propagandă și sabotaje. Miza a fost: care pe care. România, era prinsă la interferența marilor interese americane – de creare a statului Izrael, pe teritoriul inclusiv al Basarabiei, Bucovinei și Moldovei, la schimb cu ocuparea Transilvaniei și Munteniei de către Imperiul Habsburgic! Dar cine urma să achite nota de plată a Marelui Război? Atunci, au apărut divergențe și neînțelegeri. Atunci s-au tulburat apele. Cum și unde a dispărut Tezaurul României? Uniunea Europeană încă ezită să dea răspuns, și după 100 de ani! Pe monitoarele specialiștilor istorici, și a iubitorilor inspirați de *muza Clio*, punem un instrument de lucru care dă o altă perspectivă tabloului național, în ansamblul evoluției sale, cu o privire specială asupra Drumului bihorenilor spre Alba Iulia.

RĂFUIALA CEA MARE...

*Nu mai putem răbda încercările drăcești ale*³⁶

După adoptarea Rezoluției Unirii, Marele Sfat Național trimitea către Majestatea Sa Regele Ferdinand o telegramă, prin care Adunarea Națională a Românilor din Transilvania, Bănat și Țara ungurească întrunit în Alba-Iulia, glorioasa cetate a lui Mihai Viteazul, într-un elan de entuziasm fără margini, decreta unirea teritoriilor sale cu regatul României. Vestindu-vă hotărârea aceasta, care încoronează aspirațiile de veacuri ale neamului românesc, rugăm pe Majestatea Voastră, primiți omagiile ce venim a le exprima cu profunda supunere. Apoi, delegația ardelenilor a dus Actul Unirii la București. La Gara de Nord delegația a fost întâmpinată de marele om politic Ion Brătianu, la momentul respectiv prim-ministru.

După întâlniri și recepții, la care au participat reprezentanții românilor din Transilvania – Vasile Goldiș, președintele delegației, Episcopii Miron Cristea, Iuliu Hossu, Alexandru Vaida-Voevod, au fost primiți de Regele Ferdinand și de Regina Maria, cărora le-au înmănat actul Unirii, pe 14 decembrie 1918. *Prin această unire s-a împlinit visul de o mie de ani al neamului românesc. Patru milioane de Români, oțeliți prin suferințe și tari în credință ca stânca din munții dulcelui Ardeal, strigă azi în extaz de fericire: Trăiască România Mare*, a spus Vasile Goldiș. *Vă așteptam de o mie de ani și ați venit ca să nu ne mai despărțim niciodată*, a răspuns premierul la banchetul care a urmat.

Porunca de mobilizare, care s-a lipit pe pereții orașului Sibiu, a stârnit o însuflețire de neînchipuit. Duminică, după ieșirea din biserică, o mare mulțime de oameni s-a înșiruit pe străzile Sibiului, îndreptându-se spre palatul Cărmuirii, în frunte cu muzica militară. Mulțimea mergea cântând și preamărind mobilizarea. În fața palatului mulțimea s-a oprit, iar profesorul Sabin Oprean a talmăcit mulțumirea poporului pentru porunca mobilizării, căci vremea este să isprăvim odată cu ungurii. Poporul era gata să alerge cu mare însuflețire sub steaguri, știind că luptă de această dată pentru dulcea Țară Românească. În strigătele de aclamare a ieșit în fața mulțimii Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent, care răspunzând profesorului Oprean a spus că: *nu mai putem răbda încercările drăcești ale ungarilor căci a sosit în sfârșit ceasul ca să încheiem socoteala cea mare cu ei, și vom face să fie socoteala din urmă. Consiliul Dirigent a poruncit mobilizarea, fiindcă o cere țara noastră-scurpă, pe care trebuie să o apărăm de focul aprins de unguri. Cei 12 ani mobilizați (12 contingente – n.n.) vor fi de ajuns în contra*

³⁶ Unirea poporului, Anul XXIX. Nr. 71, 1919. Poporal Nr. 10, p. 2. Parte din material, semnat cu Dan Nicolae Poinar, pentru Sesiunea științifică *Români ardeleni în primul război mondial*, în curs de apariție

răilor, iar de nu, gata suntem a pleca cu mic cu mare să ne apărăm glia strămoșească.

După minunata cuvântare a lui Iuliu Maniu mulțimea s-a îndreptat spre Comandamentul Militar al Transilvaniei, acolo unde populația românească a cerut cu mare însuflețire să-l vadă pe generalul Traian Moșoiu. Viteazul comandant al trupelor regale române, ce tocmai venise să ocupe teritoriile alipite prin istorica hotărâre de la Alba Iulia, a ieșit în aclamațiile mulțimi, și a spus că *"lovitura, pe care vor primi-o ungurii, adecă bandele lor, va fi atât de puternică, încât din această parte pe viitor nici o primejdie nu va mai putea să ne amenințe"*³⁷. Poporul însuflețit peste măsură, a mai cutreierat câteva străzi în marșurile vitejești ale muzicii militare, apoi s-a dus la ale sale în cea mai bună rânduială.

După anunțare, glasul mobilizării s-a auzit pe ulițele tuturor satelor și orașelor ardeline și a fost pecetluit pe hârțile mari emise de Consiliul Dirigent din Sibiu, subscrise de Iuliu Maniu, în calitate de președinte, prin care erau chemați la oaste tinerii născuți în anii 1899, 1895, 1894, 1893, 1892, 1891, 1890, 1889 și 1888, *afară de unguri*. Dintre aceste 12 contingente (ani, vârste) pentru început erau chemați să între cei născuți între 1899, 1895 și 1894 (cei de 20, 24 și 25 de ani) în zilele de 5-9 Aprilie 1919, în orașele și după rânduiala arătată în ordinele de mobilizare.

Conform ordinului respectiv, primăriile satelor trebuiau să se îngrijească, ca feciorii să se prezinte la cele 8 Cercuri de recrutare, îmbrăcați bine, cu hainele militare, cei care le mai aveau, ori care mai erau prin comune, haine care urmau a se răscumpăra cu bani buni la intrarea în cazarmă. Totodată, feciorii români erau îndemnați să ducă cu dâșnii, dacă era posibil, făină și alte bunătăți de ale mâncării, care iarăși erau răscumpărate cu prețuri bune. Astfel glăsuia chemarea gliei strămoșești. Președintele Consiliului Dirigent, de toți cunoscutul și iubitul, dr. Iuliu Maniu, avea în antetul ordinului de mobilizare o caldă și luminoasă chemare, un îndemn dulce și înțelept, pe care-l *"îndreptă către fiii Poporului Românesc de pe acestea plaiuri, chemându-i la îndeplinirea sfintei datorii a acestor zile"*³⁸. Prin graiul lui Maniu vorbea sufletul românesc și însăși glia strămoșească descătușată. Redăm părți din ziarul *Unirea*, care de altfel a publicat ordinul de mobilizare în întregime, ca cititorii să le adâncească mai pe îndelete. Cu siguranță că acele îndemnuri trezeau în toate inimile cea mai caldă și mai strălucită însuflețire: *"Nu avem dorul de a cuceri, nici a prăda țara altora, ci vrem numai să ne apărăm Patria și să ne mântuim Țara noastră proprie, ceea ce numai printr-o armată puternică putem ajunge, care va asculta și va urma cu însuflețire și cu vitejia strămoșească poruncile Majestății Sale Regelui nostru Ferdinand I. Nu frica de pedeapsă să vă ducă deci la împlinirea acestui ordin de chemare, ci mândria conștientă, că îndepliniți o sfântă datorie față de pământul nostru liberat, față de patria noastră română. Este ceasul sfânt, când trebuie să punem stăpânirea*

³⁷ *Ibidem*

³⁸ *Ibidem*

noastră pe întreg pământul moștenit de la strămoși, când trebuie să punem temelia unui viitor demn și corespunzător jertfelor și suferințelor de veacuri ale părinților noștri! Aveți să răspundeți chemării, pentru a dovedi lumii întregi, că ne iubim Țara și că știm să o stăpânim cu vrednicie, - ducând cu noi liniște, libertate și stăpânire dreaptă în toate colțurile țării”³⁹

Vestea îmbucurătoare, a mobilizării, era coroborată cu aceea că marele sfat pentru pace (Conferința de la Paris), le-a dat unguirilor zece zile, în cursul cărora trebuiau să se retragă dincolo de linia de despărțire, pe care a fixat-o prin hotărâre. Încurcătura cu liniile de demarcație a făcut-o generalul francez Francht d'Esperay, la Belgrad, când cu de la sine putere, în calitate de comandant al frontului din Balcani a căzut la învoială cu ungurii asupra unui aliniament pe Mureș, de la Zam, la Ciucea, Sighet. În spatele acestei linii ungurii au dezlănțuit furibunde acțiuni gradual aplicate: de la intimidări, bătăi, urmărirea delegaților participanți la Alba Iulia, terorizarea intelectualității, rechiziții abuzive, discreționare, violuri, asasinate în masă, ori cu predilecție a acelor care aveau îndrăzneala de a ridica și purta steagul tricolor. Adunarea de protestare a femeilor române ținută în Sibiu, în 18 Martie 1919, a trimis mai multe telegrame de protestare anume: Marelui Cartier General, societății femeilor ortodoxe române din București, Guvernului român din București, generalului Berthelot, generalului Francht d'Esperay, Majestății Sale Reginei Maria, Majestății Sale Regelui⁴⁰. Adânc îndurerate de ”suferințele fără margini ale fraților și surorilor noastre, care gem și acuma sub stăpânirea barbară a maghiarilor” rugau pe rege să dea ordin vitezei oștiri a României, ca să înainteze fără întârziere și să ocupe toate teritoriile românești din fostul regat ungar. În acel protest, trimis generalului francez Francht d'Esperay, cu sediul la Constantinopol, comandantul suprem al glorioaselor oștiri aliate din Orient, femeile române din Transilvania, întrunite la Sibiu, îi destăinuiau ”*negrăita noastră durere pentru masacrările și nemaipomenitele fărădelegi săvârșite de bandele maghiare împotriva românilor de pe teritoriile dincolo de linia demarcațională. Vă implorăm ajutorul mărinimos și Vă rugăm să dați ordin armatei române spre a înainta până la frontiera etnică din Apus a neamului nostru. Prin rostul nostru, Domnule General, umanitatea insultată cere scut și apărare împotriva barbariei*”⁴¹ Reginei Maria, care se afla la Londra, femeile ardelence îi cereau să spună ”*neamurilor civilizate din Apus durerile și negrăitele noastre suferințe și să cereți celor cu cădere ordinul grabnic, ca viteaza armată română să ocupe fără amânare întreg teritoriul românesc din fostul Regat Ungar, căci este rușinea lumii, ca și acum dușmanii civilizațiunii să fie suferiți a-și bate joc de omenire și creștinătate*”⁴². După întrunire s-au adoptat hotărâri speciale în 6 puncte astfel: Femeile române

³⁹ Ibidem

⁴⁰ Unirea, Anul XXIX. Blaj, Duminică 23 Martie 1919, Nr. 63, p. 2. Pentru detalii vezi: Constantin Moșincat, *Primăvara întregirii*, Editura Tipo MC, Oradea, 2018, în curs de apariție.

⁴⁰ Unirea poporului, Anul XXIX. Nr. 71. Blaj, Joi, 3 Aprilie 1919. Poporal Nr. 10., p. 2

⁴¹ Ibidem

⁴² Ibidem

dezaprobă orice petreceri sau întruniri de distracții, câtă vreme femeii române sunt omorâte și necinstite de maghiari fără de represalii; Se va convoca o adunare mare a femeilor române din Sibiu și împrejurimi pentru a protesta contra atrocităților maghiare și a aduce la cunoștința celor în drept precum și femeilor din țară și străinătate acest protest; Se va face o colecție generală în întreaga țară, pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor, victime ale acestor atrocități; Se vor organiza 2 zile de doliu, în Sibiu, când damele române vor aduna obolul publicului, făcând cheta pe stradă; Se va ținea un parastas pentru sufletele celor asasinați de maghiari; Se va face apel la toate Reuniunile de femei române din țară, să adere la acest proces și să procedeze în conformitate⁴³.

După ce s-au consumat evenimentele de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, ungurii au dat dovadă de mare nervozitate, nu puteau admite că peste capul lor românii vor lua definitivă hotărârea de neatârnare! În acest context, aceeași aroganță specifică i-a determinat să nesocotească și actul de capitulare (primit pe 4 noiembrie 1918 de Austro-Ungaria), și nici rezoluțiile Conferinței de pace nu erau respectate. Astfel, colonelul Kratochwil, după cum o mărturisea peste 20 de ani, cu de la sine putere, din punctul de comandă de la Oradea, a ordonat oprirea Diviziei 20 de secui pe aliniamentul Sighet, Zalău, Ciucea, Vf. Găina, Zam. De pe acest aliniament trupele regulate și bandele bolșevizate din primăvara anului 1919, au pornit atacuri dintre cele mai sângeroase. În spatele acestui aliniament de demarcație, stabilit pentru a separa trupele în retragere de cele care preluau noul teritoriu unit prin rezoluția de la Alba Iulia, și a evita noi vărsări de sânge, ei bine în toată această zonă de vest, de la margine de românită, s-au comis abominabile crime. Principalul agitator al ungurilor a fost profesorul Apathy din Cluj, bănuț că ar fi fost agitatorul și instigatorul atacului de la Țiganca.

Pentru a verifica veridicitatea informațiilor aliații l-au desemnat pe generalul Berthelot să se deplaseze prin Transilvania, unde se comisesese masacrul de la Beliș, în care, din dispoziția parlamentarului Nandor Urmantzky fuseseră asasinați 45 de români nevinovați, de către detașamentul de 200 de voluntari unguri plătiți pentru a face *ordine statarială*! Ce s-a întâmplat în timpul acestui turneu al generalului francez. În misiunea sa din Ardeal, spicuim din presa vremii, amănunte referitoare la masacrul din Arad, săvârșit în vremea când bandele ungurești atacau pe români, moment în care un ofițer francez a ieșit din hotelul „Crucea Albă” ca să îngrijească de automobilul generalului Berthelot. Ofițerul francez a fost prins și bătut grav. A fost rănit și ofițerul român Mărculescu. După ce generalul Berthelot a făcut vizita episcopului Ioan Papp, s-a dus la doamna Ștefan Ciceo Pop. În vremea aceasta bandele ungurești au înconjurat pe români, pe alte străzi, și au început a-i ataca cu armele. O ceată s-a adunat în jurul casei lui Șt. C. Pop și au început să o bombardeze. Generalul Berthelot aflându-se acolo a mângâiat pe doamna Pop. Pe mica copilă a doamnei Pop a sărutat-o apoi a zis: „*Barbarii de unguri*”⁴⁴. Cetele de

⁴³ *Ibidem*

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 2, vineri 3 Ianuarie 1919. p. 4

unguri îl căutau pe Ștefan Ciceo Pop și pe feciorii săi. Au atacat casa gărzii naționale române, stricându-o aproape total. Căutau în rușinul capului pe însoțitorul român Petru Oprea, pe care neaflându-l s-au dus la mama lui și au amenințat-o cu moarte, dacă nu le spune unde e fiul său. Petru Oprea era împreună cu alți tineri români scăpați de moarte pe acoperișul caselor, sărind de la un etaj la altul. Un colonel ungar, care era în fruntea bandiților, îndemna mereu: „**Spânzurați pe români cu sânge rece**". Fiul lui Ștefan Ciceo Pop, Alexandru, a luat steagul Belgiei din mâinile ungarilor. Pe fiul cel mare al lui Șt. C. Pop îl căutau să-l omoare cu orice preț. Cadavrele românilor împușcați le-au adunat pe un car mare, le-au acoperit cu paie și le-au transportat în loc necunoscut.

Nici măcar oaspele trimis de comisia interaliată, în persoana generalului francez Berthelot, pentru verificarea atrocităților ungurești nu a avut parte de o primire pe măsură. Din contră. Românii primeau cu căldura și dragostea, ce datorăm prietenului, care în vremuri de grea încercare, dar și de glorie, pentru neamul românesc, a dat cele mai strălucite dovezi că simte împreună cu noi, ne iubește și apreciază. De la venirea sa pe pământul României, în toamna anului 1916, înaltul nostru oaspe s-a identificat cu aspirațiunile drepte ale românilor și a lucrat cu trup și suflet pentru întruparea idealului nostru național. Ținuți în cursul anilor de război în cea mai neagră temniță sufletească și nutriți cu informațiunile false și tendențioase ale presei maghiare, abia după prăbușirea lumii vechi mincinoase ni s-au dezvelit în deplina lor splendoare jertfele și faptele eroice ale armatei liberatoare române. La scrierea acestor pagini de glorie în cartea neamului își are partea sa și misiunea militară franceză, în frunte cu generalul Berthelot. Spiritul sintetic francez și avântul în aplicările lui practice a săvârșit minuni, mai ales la organizarea din iarna și primăvara anului 1917. Prin munca asiduă și armonică, ce a cucerit suflete și inimi, a generalului Berthelot și a colaboratorilor săi, armata română reconstruită fu pusă în condiții de a ține piept în vara anului 1917 cu Teutonii și a secera strălucita învingere de la Mărășești asupra armatei înfricoșate a lui Mackensen și Falkenhayn. Persoana și activitatea, ce binecuvântată va fi din neam și neam, a generalului Berthelot și dragostea lui față de pământul românesc, a legat o tovărășie de arme, o comunitate de viață sufletească între poporul francez și român, care în veci va sta în serviciul culturii și a civilizațiunii omenesci. Ține-vom pururea nestins în sufletele noastre focul iubirii noastre față de marea națiune franceză și vom sădi în inimile urmașilor noștri admirația și recunoștința veșnică față de neamurile, cari s-au luptat pentru idealurile omenirii întregi, pentru liberarea popoarelor subjugate și din fostul regat ungar⁴⁵. Așa era întâmpinat bravul general Berthelot în mijlocul arădenilor prin intermediul presei, care îl saluta cu căldură și devotament, nu numai ca pe un erou al patriei sale și fiu al nobilei națiuni franceze, dar și ca pe un membru distins al armatei noastre române, amic și binefăcător al întreg neamului românesc.

⁴⁵ *Biserica și școala*, An XLII, Arad, 16 decembrie 1918, nr. 51, p.1

Românii, în urma hotărârii și somației, din februarie 1918, a mareșalului Fock, aveau dreptul să ocupe cu armata regală întreg Ardealul și părțile locuite de românii din Ungaria până la Arad, Salonta Mare, Oradea Mare, Careii Mari, iar de acolo de-a lungul Someșului și râul Tisa până la Vasarosnamény. De la linia asta încolo o fâșie destul de lată de pământ, și anume până la linia Vasarosnamény, Debrițin, Dévavanya, Gyoma, Oroshaza, Hodmezovasarhely și Segedin, trebuiau să o ocupe francezii. Pe fâșia aceasta de pământ puteau rămâne slujbașii unguri, dar care urmau a fi supravegheați de francezi.

Stăpânirea ungurească, care credea, că va putea cumva mântui Ardealul, s-a speriat când i-au adus la cunoștință hotărârea aceasta și și-a dat demisia (abzicerea - cum scria presa vremii), nevoind să ia răspunderea pentru cele ce se vor întâmpla. Astfel a căzut guvernul lui Karolyi și locul lui l-a ocupat un guvern socialist-revoluționar în frunte cu Garbai Sandor. Guvernul acesta este însă mai mult jidovesc decât unguresc și înainte de toate bolșevic. Întâia ispravă i-a fost, că a declarat război lumii întregi și mai întâi nouă, românilor. *Guvernul maghiar a ordonat mobilizare generală – anunța chemarea către români a ziarului Unirea -, în scopul de a ține și mai departe în jugul secular pe frații noștri încă neeliberați. Nu numai atât, ci vrea să-și îndrepte cetele sale în contra Ardealului nostru, pentru a-l subjuga din nou și pentru a prăda satele noastre înfloritoare, și a jefui casele cetățenilor noștri pașnici. Ne este sfântă datoria, să punem piedecă puternică acestor năzuințe, cari ne amenință cu pieirea.*

După toate acestea nu aveam ce face altceva, decât să chemăm la arme pe toți feciorii noștri până la vârsta de 30 de ani pentru ca să putem cuprinde întreg pământul românesc, care era încă în mâna hoardelor secuiești. Acest ordin de chemare se adresa contingentelor de ardeleni. Cehii, după ce au auzit despre turburările din Ungaria, au trecut Dunărea și au ocupat orașele Komarom și Raab. Ochii lumii întregi erau ațintiți asupra arealului românesc și al spațiului central european și de la români se aștepta și pretindea să facem ordine în Țara Ungurească. Trupele franceze au și pornit dinspre miazăzi și au ocupat Aradul și Seghedinul, iară hoardele secuiești în retragere spre Bekescsaba și Gyula au lăsat prăpăd în urmă. Tot asemenea s-au retras ungurii și de pe valea Crișului Alb, și în calea lor au jefuit ce au apucat, au arestat și omorât tot ce le sta în cale. Iată un episod din acest comportament înregistrat la Gurbediu și satele din jur.

În partea dinspre Ciucea, Zalău, Seini ungurii încă n-au început retragerea. Dar în fiecare zi își descărcau, pentru intimidare și înfricare puștile și tunurile, iar patrulele ungurești, care testau liniile românești ale trupelor generalului Traian Moșoiu, erau respinse peste tot locul cu pierderi mari pentru unguri. Cea din urmă telegramă vestea că, ungurii s-au cumințit în sfârșit și ei, și, după ce au văzut că nu se pot război cu toată lumea, începeau retragerea. Românii din părțile neeliberate așteptau și ei cu nerăbdare, în sfârșit, să răsuflă mai ușor și să scape din ghearele hoardelor ungurești. Trupele românești erau în așteptarea ordinului de plecare. În Ungaria se întâmplau adevărate minuni. După ce au ajuns jidănașii bolșevici la cârmă, au rânduit, ca toți cei ce nu se vor supune legilor aduse de ei să fie pedepsiți

cu moarte. Apoi au pus mâna pe bănci, pe directorii băncilor i-au arestat și i-au internat în închisori. Pe judecători i-au scos din lefuri și în locul lor au așezat oameni de rând și fără nici o învățătură, care judecau după cum îi tăia capul. Toți bărbații până la 44 de ani au fost chemați la arme, iară cine nu mergea era împușcat pe loc. Locuitorii n-aveau ce mânca, așa că începea să bântuie foame. Guvernul bolșevic a șters căsătoriile, așa că de atunci e vai și amar de capul bietelor femei și fete cinstite din Ungaria. Toate prăvăliile, afară de acelea unde se vindea mâncare, erau închise, iar pe cei ce se împotriveau ordinului îi pedepseau cu moartea. Până la 15 Aprilie nu se mai mânără carne în Budapesta. Dintre toate gazetele, numai două gazete socialiste și jidovești, celelalte toate au fost oprite. Cu un cuvânt nebunia ungurilor nu mai cunoștea hotare. În urma tuturor acestor nebunii marele sfat pentru pace a dat poruncă atât românilor cât și francezilor, ca să ocupe întreagă Țară Ungurească, pentru a face și restabili ordinea, căci bolșevismul cuprindea centru Europei spre Viena. De aceea toți românii trebuia să se mobilizeze și să meargă la arme și să înfrunte primejdia ungurească cu vitejie, pentru ca lupta aceasta să întărească mai mult⁴⁶.

Suna trâmbița chemarea pentru dezrobirea pământului străbun, glia udată cu lacrimi și șampilată cu sânge de atâtea rânduri de strămoși. Ardealul își chema fii să-i îplinească și sa-i păzească hotarele, și să facă zid de oțel în calea dușmanului cel vechi, a ungurilor împintenați.

Delgație bihoreană LA Alba Iulia - Roman R. Ciorogariu - proiect de
schită monument - sculptor Cornel Durgheu

⁴⁶ *Ibidem*, p. 4

Delegația "Cultul Eroilor – Filiala Bihor" - 1 Decembrie 2018 - la Alba Iulia

(foto Dan Nicolae . Poinar

ROMÂNI ARDELENI REFUGIAȚI ÎN ROMÂNIA

Odinioară, pentru a nu părăsi această lume, și pentru a se asigura că vor rămâne în istorie, unii își asumau, chiar de pe băncile parlamentare ori/și ministeriale rolul de frunte pentru a lăsa generațiilor viitoare moștenirea unei legende a căror eroi să fie ei: Alexandru Vaida – cu expresia lui elegantă că a dus regelui Ardealul pe *tipsie*, Iuliu Maniu, *folosind chițibușuri avocățești* – că alipirea Ardealului e cu totul numai rodul adunării de la Alba Iulia, organizată bineînțeles de Partidul Național Român, și că sacrificiul armatei lui Brătianu, ar fi fost zadarnice. Alții, în *entuziasm guvernamental* îl identificau pe Brătianu ca artizan, în timp ce alții îl *acreditau pe rege. Armata!*, completau vocile mai bine inspirate, în cearta ce strica, de obicei, evenimentele istorice, uitându-se marea luptă dusă de secole de către românii din toate locurile pentru neatarnare. Este adevărat că unii martori, din întâmplare, la evenimentul astral de acum 100 de ani, să-și fi închipuit că au fost actorii principali ai unei opere mărețe pentru neamul românesc. După cum alții, care și-au lăsat vatra cu totul sa-u dăruit cauzei fără pretenții.

În anul centenar se mai poate pune problema: cine a făcut unirea?

Evenimentele trebuie așezate în dreapta lor prețuire: Unirea românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș cu românii de dincolo de Carpați a fost un țel vechi pentru care s-a vărsat mult sânge și au șiroit multe lacrimi. Întregul trecut de jertfe și speranțe se împotrivesc la popularizarea unor asumări ca cele enumerate. Nu poate fi primită exclusiv nici teza pentru că Woodrow Wilson a proclamat și lansat în cele 14 puncte libertatea popoarelor la autodeterminare, ceea ce este corect, dar nici că Vasile Goldiș a redactat cele nouă paragrafe ale hotărârii Unirii, ceea ce-i adevărat. Românii din imperiul Austro-Ungar au supraviețuit unui val de deznaționalizare, impusă ca politică de stat, fie și dacă luăm ca exemplu guvernele familiei Tisza, Calman și Ștefan din timpul dualismului⁴⁷.

Atunci, în vârtoarea războiului declanșat de unguri, regimentele românești erau azvârlite, unul după altul, în gura morții sigure, după 1914, pe fronturile din Serbia, Italia și Galiția. De-acum spânzurarea „trădătorilor nu mai era un *zum beispiel*”(doar un exemplu), ci o regulă și nu mai mira pe nimeni. Dedesubt „urile lumii erau minate până în temelii, prăbușirea nu mai putea întârzia. Oamenii trecuseră de-atâtea ori prin proba de foc a morții, încât așteptau liniștiți inevitabilul: *Să vie odată!*, își ziceau românii ardeleni. Să măture tot putregaiul din lume! Și el venea implacabil, lumea trosnea din încheieturile slăbănogite, năruindu-se sub suflul de răzbunare al destinului. Cei rămași acasă, îl așteptau și ei, întrezărindu-l vag”⁴⁸.

Călătoria printre ardelenii acelor timpuri, cu siguranță ar fi fost una fascinantă, însoțind trenurile încărcate cu *flăcăii români*, din regimentele de

⁴⁷Cf. Constantin Moșincat, *Marșul spre marea unire...*, *passim*.

⁴⁸ *Ibidem*

honvezi, formate în proporție de 53% din români, ce purtau cu mândrie și permisiune împărătească, pentru a-i înflăcăra, **cocarde tricolore în deplasarea lor la ordinul Patrie**, dacă n-ar fi fost întreruptă de întretăierea trenurilor încărcate cu materii prime pentru industria plasată concentric capitalei Budapesta, și de trenurile ticsite cu unguri care se refugiau din Ardeal, din calea frontului. Și dacă nu s-ar fi izbit de îndărătnicirea ungarilor de a-și manifesta, fără argumente, superioritatea culturală peste cea a neamului meu. Ce contrast izbitor.

Cum au fost tratați soldații ardeleni pe fronturile din Galiția, Isonzo, Monte San Michel, și cum au răspuns ei? La fel ca alți români: *scrășnind din dinți și suportând ocară ungurească a ofițerilor, învățând Cred-eul ungurește de la capelani*, rugându-se să supraviețuiască și să scape din iadul morții! Părinții lor acasă, trudeau pământul puțin și dau *cotele de război*: porci grași, slănină, untură și boi pentru susținerea războiului⁴⁹. Ce favoruri personale au cerut pentru dânsii conducătorii români? Nimic, cum spunea Crăișorul Munților, în testamentul lui, *"numai să-mi văd nația fericită"*.

Merită reținută ideea de valorizare a rezervelor poporului românesc din Ardeal deoarece, cel puțin pentru ei, neatârarea reprezenta o valoare *unică în lume*, pentru că erau stăpâniți de această concepție profund biblică potrivit căreia *nici un popor nu poate fi înlocuit absolut prin altul*. Dominați de această concepție de inspirație europeană, ardelenii au căutat să formeze conștiința națională și prin conlucrare cu frații de peste Carpați să statueze națiunea română: *egal îndreptățită*, (și între celelalte popoare europene) după cum proclamaseră la Blaj, în Mai 1848, repetând dreptul la libertatea divină, ce de 500 de ani o râvneau și o făceau tocmai pe *Câmpia Libertății*, dar pentru a cărei punere în practică n-au avut nici răgaz, nici putință de realizeze.

Toate virtuțile afirmate, ori cele ce au mocnit latent, chiar dacă nu au realizat pe deplin niciuna, ardelenii, adunați unitar de Bărnăuțiu, Timotei Cipariu, Andrei Șaguna, Lucaciu, Samuil Vulcan, Goga, Lazăr, Ciceo Pop, Vaida Voievod **au ținut la dreptul inalienabil, de existență națională și la libertate**. În virtutea

⁴⁹ În 22 Octombrie 1917, ziarului *Ardealul*, publica la Chișinău, sub egida marelui intelectual și politician Onisifor Ghibu, un text intitulat *Vești din Transilvania*. Iată câteva spicuiuri: *Pe acasă-i supărare multă. Ungurii prigonesc pe-ai noștri fără nici o milă. Acum pun mâna pe frunțași. Astfel aflăm că deputatul nostru Dr. Ștefan Pop de la Arad, care s-a luptat neconținut în parlament pentru drepturile românești, a fost dus la închisoare. Tot așa au pățit-o și alți frunțași care îndrăzneau să strige împotriva chinurii părinților și fraților noștri. Prin sate abia mai vezi moșnegi, femei și copii. Ceilalți sunt târați în război, la tranșee ori în închisori, pentru că au primit cu bucurie oastea României. Bisericele stau fără preoți, iar școlile sunt goale căci învățătorii au fost luați și ei în oaste. Ne doare mult soarta tristă a frumoaselor noastre școli din Brașov. Profesorii lor au plecat și ei cu armata română așa că numai câțiva inși au mai rămas. Astfel școlile merg greu de tot, mai ales că au fost mutate în niște case strâmte iar zidurile frumoase ce le aveau s-au luat de Unguri pentru spitale. Între profesorii rămași sunt doi oameni de nimica: Arsenie Vlaicu și Nicolae Sulică, cari s-au pus în slujba Ungurilor. Ei scriu în gazetele ungurești, batjocorind armata României și spunând că lor nu le trebuie România Mare. Asemenea ocărăsc pe tovarășii lor, profesorii plecați în România, zicând că-s niște vânzători ai patriei maghiare. Așa și trebuie să fie oricare Român: Vânzător al Ungariei, căci ea nu e patria noastră. Patria noastră e România și pentru ea trebuie să ne punem noi viața, iar nu pentru Ungurii cari ne au supt sânge.*

acestui drept, imprescriptibil, pretindeau ei ca românii să devină **națiune liberă**, să creeze **stat național**, asemenea celor din Vestul Europei: Franța, Anglia, Germania, care să servească drept cadru optim pentru propășirea vieții spirituale și culturale.

Drept urmare, prin demersurile lor individuale, s-a făurit o operă colectivă **în care viața, libertatea și teritoriul, apărat cu sângele generațiilor trecute și fecundat cu sudoarea de fiecare zi a înaintașilor, nu pot fi niciodată obiecte de târguială**. *O generație oarecare a unui popor nu are dreptul să renunțe la aceste drepturi, nici pentru ea, și cu atât mai puțin pentru generațiile ce-i vor urma*⁵⁰. Din perspectiva din care considerăm acum lucrurile și în ce privesc aceste drepturi inalienabile, toate națiunile sunt egale. Este vorba aici de egalitatea de drepturi, care nu înlătură inegalitatea de puteri și de însușiri.

Din acest punct de vedere, se poate spune cu privire la națiuni ceea ce se spune și privitor la persoane: **că nu există drepturi pe care unele popoare le-ar avea, iar altele nu**. Dacă este așa, *aservirea politică* a unei națiuni de către alta, nu-și găsește niciodată justificarea de drept. Ea poate fi înfăptuită și istoria ne arată cazuri nenumărate, iar o stare de fapt nu poate deveni niciodată și o stare de drept! Căci, nimic în lume **nu poate face ca o nedreptate să se schimbe în dreptate!**. *A căuta să desfășurezi o națiune, analizată prin prisma spiritului, este un rău absolut, deoarece faci să dispară din lume o posibilitate de creație originală în împărăția spiritului. Și noi, încercăm o privire asupra drepturilor absolute ale națiunilor, în particular ale românilor ardeleni!* O asemenea concepție nu preconizează suprimarea întrecerii (concurenței) dintre națiuni, ci formulează un ideal de realizat cu egalitatea de șanse (condiții). Restrângem aceste posibilități cu privire la deviza pașoptistă: Egalitate, Fraternitate, Libertate! Pentru egalitate și libertate, altfel spus, pentru **neatârnamarea** lor, ardelenii, au purtat propriul lor război în care deosebim cel puțin două componente: *războiul pentru drepturi și libertăți politice și sociale și o dimensiune spiritual umană-culturală*. Biserica și școala au fost instituțiile care s-au poziționat în avanposturile formării spirituale și al caracterelor, iar presa vectorul lor⁵¹. Din lunga listă a ardelenilor refugiați în România datorită opresiunilor statariale maghiare amintim pe: Aurel C. Popovici, Onisifor Ghibu, Octavian Goga, Ioan Bianu, Liviu Rebreanu, Vasile Lucaciu, Ioan Moța, Vasile Stoica. În studiul de față vom exemplifica în extensie cazul Ioan Moța.

Constrâns de autoritățile ungare, preotul Ioan Moța, împreună cu familia, a trecut Carpații și s-a stabilit la București. Foile tipărite prin grija cumnatului său, dr. Nicolae Dămian au fost oprite de la apariție, în 1915, sub pretextul că nu au pe cine chema la răspundere în caz de nevoie. Până la 15 august 1916, când România a intrat în război, *Libertatea* a apărut la București, fiind bine primită, abonamentele din Oltenia, Moldova și Muntenia acoperind cheltuielile de ediție și îi mai rămânea ceva pentru munca depusă. Cel ce luptase atât de admirabil pentru românii ardeleni,

⁵⁰ Fără a intra în detalii de istorie recentă, totuși punem întrebarea cine și cu ce drept a negociat ruperea Ardealului în 1940, ori au înstrăinat ulterior insula Șerpilor, fundația privată Emanoil Gojdu, ori au dat bogățiile de aur și petrol altora? s.a.

⁵¹ Cf. Constantin Moșincat, *Marșul spre marea unire..., passim*.

odată cu începerea războiului pentru întregire, nu putea să stea de-o parte. Ziarele și-au suspendat activitatea iar Ioan Moța a intrat în armata română ca translator, cu gradul de sublocotenent pe lângă Comandantul teritoriului ocupat, colonelul Constantin Pietraru. Comandamentul a instalat primele organe ale administrației române (notari, primari etc.) în județele Brașov și Trei Scaune. Secuiei care, speriați, s-au refugiat în păduri, dar văzând ce frumos și omenește s-au purtat *noii stăpâni* s-au întors la casele lor. Roata norocului cum zicea Ioan Moța s-a întors fiind nevoiți să se retragă în Moldova⁵².

⁵² Odată cu retragerea armatei o parte din intelectualii români (preoți și învățători) din Transilvania au plecat în pribegie, ei fiind urmăriți de autoritățile ungare. Asupra celor rămași s-au abătut represalii de o barbarie fără seamăn. Câteva exemple considerăm că vor fi grăitoare - *Preotul Lazăr Popa*, din Șinca Nouă pentru *atitudine patriotică* a fost condamnat la 8 ani închisoare și i s-a confiscat averea (Arh. Institutului de Studii Istorice și Social Politice, *Fond XIII, dosar 1125, mapa 2*); *Vasile Boldorean* din Doba, acuzat că și-a exprimat dragostea pentru România a stat un an în închisoare, deși era tată a 10 copii. (Ioan Munteanu, *acțiuni bănățene în anii primului război mondial pentru formarea statului național român unitar* în *Apulum*, XVIII, 1980, p. 480 - *Ilie Gherban* din Sârbova arestat și condamnat ca *agitator* contra statului, la doi ani închisoare, iar preotul Roman Jurchescu, întemnițat doi ani pentru că la percheziția domiciliului pentru independență României. Învățătorul George Costescu din Racovița a fost condamnat doi ani pentru că a pretins copiilor să-l salute în limba română. (*Ibidem*, p.481-482) - *Ioan Senchea* a fost arestat și executat în anul 1916, că s-a pronunțat pentru *autonomia națiunii române* (Victor Cornea, *Țara Făgărașului în luptele politice din Ardeal, în Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, vol. III, București, 1929, p. 1512). Încriminat pentru cântecele sale *iredentiste* compozitorul Gheorghe Dima a stat în închisoarea de la Cluj, trei ani de zile, iar învățătorul și compozitorul Ion Vidu a fost suspendat din funcție pentru că a acționat *pentru unirea românilor și întărirea conștiinței de unitate națională* (Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român, 1918 vol. I*, București, 1983, p. 396); *Întregul sat Șuștea* din Banat a fost supus inchizițiilor inclusiv **clopotul de la biserică**, pentru că au făcut agitație *contra statului ungur* (Ion Munteanu, *op. cit.* p. 483). Frontul unguresc a fost îngroșat cu tinerii români. Nesupunerea pe front semnalată în 38.869 cazuri de ostași care au trecut de partea Antantei. Curțile marțiale au pronunțat sentințe de condamnare la moarte împotriva celor ce refuzau să lupte contra fraților români. Cazul sublocotenentului Emil Rebreanu executat la 1/14 mai 1917 la Valea Ghimeș, evocat în *Pădurea spânzuraților* de Liviu Rebreanu. Comisarii guvernamentali unguri au raportat despre dorința puternică pentru o *Românie Mare*, și dacă invazia s-ar produce orice român fără excepție, ar intra în slujba acestui ideal (Raportul comisarului din Turda, Betagh, în *1918 la români*, vol. I p.565). Românii căzuți prizonieri s-au lepădat de dreptul de cetățean austro-ungar și s-au înrolat voluntari în armata română luptând sub drapelul tricolor. Până la 8 ianuarie 1918, dintre transilvăneni 8513 au sosit în țară. (Arh.M.Ap.N. *fond Marele Stat Major*, dosar 386/1917-1918, p. 109). Prizonierii români căzuți pe frontul italian au fost eliberați prin dispozițiile ministrului de război, echipați în uniforme italiene cu insignele Legiunii române : *tricolorul românesc orizontal* și trimiși să lupte în nordul Italiei. Prima companie comandată de locotenentul Emilian Piso, cu noul drapel tricolor, înmănat de generalul Armando Diaz, comandantul șef al armatei Italiene, a intrat în operație în cadrul Armatei a 8-a italiene. (*România în anii primului război mondial*, Ed. Militară București, 1987, vol. 2, p. 513) La 22 octombrie 1918, existau pe front două companii și un pluton, și trei regimente gata *Horea, Cloșca, Crișan*. Pentru comportarea exemplară de pe front locotenent Emilian Piso a fost citat prin ordin de zi pe armată acordându-i-se *lencomio solemne* (lancea solemnă) a regelui Italiei (*Ibidem*, p. 514) - Referindu-se la *Legiunea italiană a voluntarilor ardeleni* trecută în revistă de generalul de brigadă Ioan baron Boeriu, la venirea în țară, preotul Ioan Moța, în articolul *Darul Italiei* scria că italienii după război nu au stricat rânduiala batalioanelor ci le-au trimis în țară, italienii ne mai având lipsă

În primăvara anului 1917, după detronarea Țarului rus, guvernul român a hotărât să trimită în America o *misiune patriotică* formată din ardeleni cunoscuți care să stăruie pe lângă românii americani și autoritățile de la Washington în scopul formării unei *Legiuni de voluntari* capabile să lupte în Franța, pe frontul apusean contra puterilor centrale. Delegația a fost alcătuită din părintele dr. Vasile Lucaciu, preotul Ioan Moța și profesorul Vasile Stoica care să se prezinte în *uniformă de ofițer român*. Deplasarea prin Rusia timp de 11 zile, gazetarul Ioan Moța, în scrierea sa, remarcă bunătatea din gărilile cu *bufet, masă, ceainărie, și nici un om sau soldat zdrențos! Am văzut orașe și cazărmi prin Siberia cum noi n-avem!*⁵³

După alte 16 zile de navigație prin Oceanul Pacific debarcă la San Francisco, oraș cu mare *alergătură de tramvaie, de automobile, de camioane încât dacă nu ești deprins a te strecura printre ele, îndată te calcă unul sau altul*⁵⁴ și unde oamenii sunt *încerezuți pe puterea limbii lor și încredințați că toată lumea care merge în America o știe*,⁵⁵ delegația română s-a stabilit la Cleveland, un fel de capitală a românilor din America unde preotul Ioan Moța a început să tipărească *Libertatea* cu suplimentul său *Foaia Interesantă*. După primul număr a primit atâtea abonamente încât după acoperirea cheltuielilor i-a mai rămas ceva. Știrile, abil strecurate se refereau la traiul din țară, la mersul războiului, și la patima fraților ardeleni refugiați. Ziarul a prins la români, și a apărut două luni, până când știrile, din presa americană, au anunțat *dezertarea în chip ticălos a rușilor de la datorie, retrăgându-se din front și lăsând largi spărturi în frontul român biruitor*.⁵⁶ Atunci preotul Ioan Moța a revenit, în grabă, în țară unde-i rămase familia cu doar 5.000 lei, ce-i așteptau doar o lună.

La întoarcerea spre casă, când a ajuns la Petrograd a aflat vestea că *a izbucnit revoluția* ce se întindea în întreaga Rusie. După pacea de la Buftea – București, Ioan Moța a fost trimis să lucreze la *Cuvânt Moldovenesc*, redactat de Pantelimon Halippa. A învățat scrierea cu litere chirilice și a redactat *Cuvântul Moldovenesc* aproape un an, timp în care a publicat alături de alfabetul rusesc și

(nevoie) de ei, dar lipsă are țara cea mare (România), liberă! Mergeți și v-o apărați alături de eroii de la Mărăști și Mărășești. (*Libertatea*, Orăștie, an XVIII, nr.2/zi februarie/6 martie 1919, p. 1). Legiunea română din Italia a simbolizat continuitatea luptei pentru dezrobirea și unitatea națională a românilor. Aceasta a fost misiunea istorică a legiunii (*Gazeta voluntarilor* an VII, NR. 12/10 august 1933, p. 3)

⁵³ Ioan Moța, *op. cit.* p. 52. Pentru detalii citește: Aurel Pop, In Memoriam Epaminonda Lucaciu - 140 (1877-2017), în *Mărturii culturale*, Anul II, nr.3(7), iulie-septembrie 2017, p. 17-22

⁵⁴ *Ibidem*, p. 54

⁵⁵ În convorbirile purtate la Departamentul de Război al S.U.A. delegația română a expus planul de principiu al constituirii *legiunii de voluntari români emigranți în S.U.A. care să lupte în Franța (România în anii primului război, op. cit. p. 518)*. Deși americanii n-au consimțit constituirea acestor legiuni, prezența lor s-a simțit în cadrul unităților americane, *Divizia 37 Ohio și Bateria 112 de mortiere de tranșee*, ultima compusă numai din români născuți în Transilvania, *frontul român prelungindu-se astfel până în Franța.* (*Ibidem*, p. 519)

⁵⁶ Ioan Moța, *op.cit.* p. 55

alfabetul latin. În ziar a apărut în paralel scrisul rusesc și românesc, acesta fiind *începutul scrisului cu litere latine pentru moldovenii Basarabiei*.⁵⁷ Așa a ajutat pe basarabeni să îndrăgească scrierea românească, și mai ales lupta pentru a-i *încălzi pentru unirea cu Țara mamă*,⁵⁸ lucrare de covârșitoare importanță a cărui *suflet și motor era, mai mult ca oricine altul, Onisifor Ghibu*.⁵⁹

La 27 martie 1918, s-a ținut la Liceul rusesc din Chișinău ședința solemnă a Sfatului Țării și a fost prezidată de Ion Incuț, îmbrăcat în *uniformă simplă de soldat rus cu o centură simplă peste mijloc*,⁶⁰ ședință în care s-a proclamat unirea Basarabiei cu România.

Înainte de ședința Episcopul rus Serafim a oficiat sfânta liturghie pe care a *cetit-o în românește spre marea plăcere a tuturor*,⁶¹. Cu toată lingușirea de ultimă oră pe lângă români, atunci când generalul Văitoianu a fost numit Comandant și comisar al Basarabiei l-a *poftit pe Serafim să plece în Rusia*, arhiepiscop fiind numit Nicodim. Ținta plină de tact a preasfințitului Nicodim, energia și dreptatea generalului Văitoianu, pana ascuțită a lui Onisifor Ghibu și gazetăria poporală a lui Moța au fost de bun augur pentru Basarabia.

Când la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, s-a hotărât Unirea cea Mare și s-a jurat credință numai națiunii române, strigătele de bucurie au fost mâunate de vânt până la mormintele celor care n-au apucat să vadă minunea: România Mare. Minunea aceea a fost fapta lor. Ți de aceea ne îndreptăm gândul spre acei viteji mulți și fără nume, ce dorim în morminte cu putrede cruci de lemn presărate peste tot, căci fără ei nimic nu ar fi fost. Iar atunci când pentru totdeauna soldatul Unirii a intrat în Ardeal și părintele Ioan Moța a revenit la el acasă, la Orăștie, și a colindat, și a fost colindat și sorcovit, dar nu s-a oprit de la rosturile sale ci la 1 ianuarie 1919 a scos de sub tipar din nou *Libertatea cu Foaia interesantă*. Spiritul nou și uneori răzbunător din alte gazete și în special apariția *Universului* bucureștean a făcut ca spiritul împăciuitoare al preotului Ioan Moța să nu aibă căutare la abonați. În locul preferatelor rubrici despre *pungași și ocași* foile lui Ioan Moța aduceau *senzații tari ale descoperirilor științei, tehnicii, învățatură filozofică și cunoștințe folositoare*.⁶² În 1933, presimțind criza, Ioan Moța suspendă apariția foilor sale. Deși a fost în repetate rânduri sfătuit să se înroleze ba la un partid, ba la altul, a rămas în afara politicii, dar în **deplină curățenie națională**. N-a agreat niciodată gazetăria ca pe o *simplă trâmbiță răgușită de partid ci pentru a face numai politica românească*.⁶³ O asemenea presă trebuia să fie susținută. Dar uneori și oamenii politici mari au avut judecată strâmtă. Vintilă Brătianu prin mândra sa deviză (actuală și astăzi): *Prin noi înșine!* pe când a fost ministru al finanțelor a înființat

⁵⁷ *Ibidem*, p. 58

⁵⁸ *Ibidem*

⁵⁹ *Ibidem*

⁶⁰ *Ibidem*, p. 59

⁶¹ *Ibidem*

⁶² *Ibidem*, p. 64-65

⁶³ *Ibidem*, p. 75

marele *Credit Industrial* a cărui publicitate a încredințat-o exclusiv casei de anunțuri *Schulder et comp. plină stup de evrei*⁶⁴, care n-a dat-o *Libertății* căci nu-i era pe plac. Vintilă Brăteanu a cruțat de ceva parale guvernul român dar a ghiftuit buzunarele jidovești și astfel *deviza sa a rămas golită de sensul firesc de a ne ajuta între noi români!*

În lumea democrată românească, în 1925 *Libertatea* a fost oprită din înalta poruncă ce venea de la *Direcția Presei*, ce funcționa pe lângă Consiliul de Miniștri, și unde era funcționar un pui de jidan căruia nu-i plăcea *Libertatea* căci avea o rubrică permanentă despre *Ce mai fac neamurile lui Marmorosch – Blank ?*,⁶⁵ fapt pentru care a suspendat apariția foii, dar văzând că se face interpelarea cazului, în Parlament, tot telefonic a revocat oprirea.

În ajunul încoronării regelui Ferdinand la Alba Iulia, în 1922, conducătorii Partidului Național Țărănesc, vorbeau despre neparticiparea la festivitate, fapt ce l-a mâhnit pe preotul Ioan Moța, căci nu era vorba de neparticiparea la vânătoarea princiară ci la *încoronarea regelui tuturor românilor*. Pentru a-și verifica de e bun simțul său, prin *Libertatea* preotul Moța a făcut un plebiscit, nepublicat, la cererea lui Maniu, dar care a dat un răspuns grăitor: *80% să luăm parte și doar 20% ca să nu luăm parte*.⁶⁶ Iată cât de interesantă și îngustă era opinia exprimată de un cizmar din Cugir: *dacă dl. Maniu ar conduce încoronarea, m-aș duce și eu cu familia mea! Așa meargă – Brătienii!*⁶⁷, așa era educat de alte gazete și mare a fost lipsa lui la *Încoronare*, spunea ironic cel ce făcuse sondajul⁶⁸. Nu același lucru putem nota în schimb despre hotărârea lui Maniu de neparticipare, căruia preotul Ioan Moța i-a spus *asupra unui lucru sigur bun, inima și rațiunea nu cer unui om o luptă sufletească atât de îndelungată*⁶⁹ și i-a pus la dispoziție calitatea sa de membru al partidului, rămânând tot restul zilelor doar *creștin și român*.

Ajunși la guvernare, în 1927, Iuliu Maniu și țărăniștii săi au împărțit remunerații naționale, celor care au suferit mai greu în anii războiului, întemnițați de unguri sau siliți să se refugieze cu sume de până la 200.000 lei. Pe părintele Ioan Moța *darnicii dăruitori, l-au uitat, deși a pribegit peste 4 ani cu întreaga familie*,⁷⁰ l-au omis căci n-au uitat că a luat parte la încoronarea regelui Ferdinand.

Aspra suferință ce-a îndurat-o, minunata rezistență națională ce-a făurit-o credința într-un înalt ideal al Unirii, l-au așezat pe preotul Ioan Moța în galeria iluștrilor gazetari ce au luptat, aproape o jumătate de veac pentru drepturile românilor, a militanților pentru unire. S-a aplecat prin scrisul său *poporal* de suferința plugarului și l-a sfătuit creștinește, să-și înfrângă durerea și să nu-și piardă speranța în cauza națională. Analizându-i militantismul național și opera

⁶⁴ *Ibidem*, p. 77

⁶⁵ *Ibidem*, p. 78

⁶⁶ *Ibidem*, p. 80

⁶⁷ *Ibidem*, p. 81

⁶⁸ *Ibidem*

⁶⁹ *Ibidem*

⁷⁰ *Ibidem*, p. 82

gazetărească putem conchide că merită ca medalia *Datoria împlinită* să-i fie așezată pe opera înfăptuită. Fie ca această lucrare să trezească îndemnul zidirilor viitoare, așa cum preotul Ioan Moța le-a dorit. Foile și gazetele sale cu siguranță au fost așternute în locul *abrosului* pe masa străbunilor ardeleni. Sfaturile sale către plugari și crescătorii de boi și drigane au pătruns și au fost urmate în satele ardeleni.

Partidul Național Român, la întrunirea organizată în primăvara anului 1914, adoptase un proiect de rezoluție, care trebuia citit, adus la cunoștință la întrunirea de la Alba Iulia. Guvernul Tisza, avea tot interesul, de-a face și lăsa să planeze asupra norodului ardelean bănuiala iredentismului. Cunoscând claritatea și eleganța gândului cum înțeleg românii credința către tron, credința către patrie și credința către neamul românesc, atâta timp cât tronul nu le-a cerut să se îndepărteze de *neam românesc*, nici patria (înțelegând guvernul ungar de la Budapesta) nu o putea pretinde, și deci nici guvernele și oamenii politici unguri! Firește că astfel de declarații și constatări nu au fost pe placul guvernului Tisza, care tocmai pe tema aceasta și pe asemenea intrigă își construia, contra românilor și nu numai, discursul de la „Burg” și mai ales cel de la Belvedere! Iată explicația dizolvării adunării de la Alba-Iulia. Dar proiectul de rezoluție care era în fapt *manifestul politic al ardelenilor*, cerut de grava situație internă și internațională trebuia citit, cunoscut de popor. Trebuia citit, mai ales, pentru că guvernul maghiar nu s-a mulțumit cu înăbușirea cred-eului românesc, la Alba-Iulia, ci prinse a face pe grozavul, constituindu-se în acuzator, prin glasul presei ungurești, după cum vom arăta. Ultimul discurs al ministrului de interne, ținut în parlamentul ungar, trăda totul. El acuza, în mod repetat și după ce apărarea și argumentele parlamentare românești fuseseră înăbușite. Dar adunarea de la Ileanda, și hotărârile luate, păreau a fi un răspuns dat guvernanților și ministrului de interne! Importanța enunțurilor făcute de Teodor Mihali, în darea de seamă, rezulta din faptul, că acesta fusesse desemnat președinte al grupului parlamentar român, și în al doilea, în realitate întâiul, rând președinte al Partidului Național Român!

Ce a fost de acum e știut. Cine le-a făcut, la fel. Toate cele ce au urmat au avut darul doar de a consfinți marile adevăruri anterioare pe care **neamul românesc le-a pecetluit cu sânge**. Declarația de război dată Austro-Ungariei rupea minciuna și slăbiciunea unei alianțe imorale de familie, pe care regalitatea română hohenzolerniană o avea cu Austria.

Anexe

Octavian Goga⁷¹, Devenit mesager al aspirațiilor naționaliste ale românilor transilvăneni Goga a fost ales în septembrie 1906, secretar literar al *Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român* (ASTRA), urmând ca, împreună cu Octavian C. Tăslăuanu, să politizeze activitățile celui mai important așezământ cultural din Transilvania. Prin articole publicate în revista *Țara noastră* a adoptat o poziție critică față de exploatarea la care erau supuși țăranii din România și față de guvernanții de atunci ai României. Ca o consecință a acestor atitudini, Goga a fost deținut în iarna anului 1911 timp de o lună în penitenciarul din Seghedin, unde a fost

⁷¹ Octavian Goga în Wikipedia

vizitat de Caragiale, care a protestat în articolul *Situație penibilă* împotriva arestării. După doi ani, în 1913, Goga a fost arestat din nou, la aceeași închisoare. După izbucnirea Primului Război Mondial, Goga s-a stabilit în România, continuând lupta pentru alipirea Transilvaniei la România și pentru desăvârșirea unității statale române. S-a lansat într-o amplă campanie publicistică în ziarele *Adevărul* și *Epoca* asupra situației fraților de peste Carpați, supuși la persecuții. A semnat, alături de Octavian Tăslăuanu, Onisifor Ghibu și Sebastian Bornemisza, scrisoarea ziariștilor ardeleni refugiați în România, cu scopul de a continua activitatea publicistică în vederea alipirii Transilvaniei.

La 14 decembrie 1914 s-a desfășurat Congresul extraordinar al Ligii Culturale (președinte V. Lucaciu, vicepreședinte: Barbu Ștefănescu Delavrancea, secretar: Nicolae Iorga, iar Goga era membru al comitetului, ca reprezentant al Transilvaniei. La întrunirea organizată de Liga politică a tuturor românilor, la București, în ziua de 15 februarie 1915, Lucaciu declara: „*Pentru jertfa de mâine am trecut granița, să venim în Țara Românească. Noi ne-am pierdut țara, noi ne-am pierdut patria, dar avem încă capetele noastre. Vi le dăm dumneavoastră, faceți ce vreți cu ele. Ele pot să cadă, Ardealul nu poate cădea*”.

Din cauza activității sale politice în România, guvernul maghiar de la Budapesta i-a intentat lui Goga - ca cetățean - un proces de înaltă trădare, fiind condamnat la moarte în contumacie. S-a înrolat în armata română și a luptat ca soldat, în Dobrogea. La încetarea ostilităților și semnarea păcii de la București, Goga a fost nevoit să părăsească România, plecând în Franța. În vara anului 1918 s-a constituit la Paris *Consiliul național al unității române*, forum de presiune asupra marilor puteri pentru obținerea unității statale românești. La începutul anului 1919, Goga s-a reîntors în România Mare.

Aurel C. Popovici⁷², în loc de altă caracterizare a vieții și operei acestui mare bărbat al nostru, lăsăm să urmeze, deocamdată, traducerea următorului articol, publicat în *La Tribune de Geneve*, puțin după moartea lui întâmplată la 10 Februarie 1917, sub titlul: *Moartea unui mare patriot român din Transilvania*. Articolul e acesta: ”În tăcere, departe de nenorocirile și ruina țării sale, marele patriot român Aurel C. Popovici moare la Geneva, unde a venit să caute liniște și tămăduire. Viața lui Popovici a fost întreagă de-o neobosită și curagioasă activitate, pusă în serviciul țării sale de naștere, Transilvania, pe care ar fi voit s-o vadă liberă de jugul maghiar. În 1892 își publică Popovici prima sa carte *Chestiunea română în Transilvania și în Ungaria*. Acea lucrare, tradusă în toate limbile, a avut un succes considerabil. Suferințele românilor din Ungaria erau înfățișate într-un mod uimitor. Stăpânirea ungurească persecută pe Popovici, care a fost condamnat la patru ani închisoare. Pentru a scăpa de osândă, Popovici se refugiasse la București, unde a publicat, în 1906, o lucrare capitală *Statele Unite ale Austriei Mari*, lucrare imediat oprită în Ungaria. Un profesor de la universitatea din Paris, domnul Charles Andler, a publicat în 1915 o carte titrată: *Pangermanismul [Le Pangermanisme: ses plans d'expansion allemande dans le monde]*, în care arată opera săvârșită de marele patriot român. „Atunci apărut un mare parlamentar, care a întors termenii problemei și, dintr-o lovitură, dacă ar fi fost ascultat, șansele păcii ar fi crescut infinit, fără ca să coste vreun sacrificiu ambițiilor austro-ungare. Aurel C. Popovici, român din Lugoj în Transilvania, cunoștea suferințele popoarelor înăbușite de brutalitatea maghiară. Într-o carte faimoasă, el propunea să se organizeze *Statele Unite din Austria Mari*. Acest plan avea meritul de a fi pașnic. Dacă există o forță, împotriva căreia nimeni nu poate nimic, aceasta este prietenia încrezătoare între popoare. O Austro-Ungarie care, în cutele liberalismului ei imperial, ar fi adus siguranța păcii națiunilor balcanice, ar fi avut-o toți de aliată și n-ar fi aflat nici o împotrivire la statele, din Orient.

Acest proiect grandios, se zice, că a fost îmbrățișat de arhiducele Franz Ferdinand, dar moartea moștenitorului de tron a făcut să se zădărnicească toate speranțele. E un fapt sigur, că arhiducele a avut strânse legături cu Popovici, pe care-l ținea în înaltă considerație. Ziua de 1 August 1914 îl surprinde pe Popovici bolnav la Ostende, unde făcea cură. El s-a reîntors la Viena,

⁷² *Transilvania*, nr. 11/1920. *Protocolul* în *Archives diplomatiques*, 1866, Paris, p. 161

apoi în Elveția, mai întâi la Zürich, apoi la Geneva, unde petrecea de doi ani. Declarația de război a României l-a zguduit cumplit. Puțin după aceea, citind comunicatele alarmante, starea sănătății lui s-a înrăutățit și diabetul, de care suferea, l-a doborât la vârstă de 53 de ani. Corpul marelui om, care a fost îmbălsămat, se odihnește într-un cavou al cimitirului Saint-Georges. Dorințele lui Popovici vor fi împlinite, dacă întâmplările războiului îi vor îngădui să-și doarmă odată somnul de veci în pământul țării românești. Cu el dispăre unul din cei mai mari protagoniști ai idealului român. Opera sa a fost considerabilă și influența lui se va perpetua. Acest mare om lasă o văduvă și trei fiice, toate cu patriotism înfocate; două dintre ele [erau] infirmiere ale Crucii Roșii Internaționale în serviciul latinitatea limbii române.

Liviu Rebreanu⁷³, la 1 septembrie 1906, a fost repartizat ca sublocotenent în armata austro-ungară, la regimentul al doilea de honvezi regali din Gyula. Acolo, pe lângă îndeletniciri cazone, Rebreanu a avut numeroase preocupări literare: lecturi, conspecte, proiecte dramaturgice. La Budapesta și Gyula a scris și transcris cinci povestiri, în limba maghiară, din ciclul *Szamárletra* (*Scara măgarilor*), satire cu caracter anticazon (volum nepublicat). Sub presiunea unor încurcături bănești, a fost forțat să demisioneze din armată; în prealabil, scriind în "arest la domiciliu", s-a hotărât să se dedice literaturii (*Journal*-ul surprinde acest moment). În luna ianuarie 1910, pe baza convenției cu Austro-Ungaria, guvernul budapestan cere autorităților românești extrădarea gazetarului ardelean. În februarie, Rebreanu a fost arestat și deținut la Văcărești. Într-un *Memoriu* adresat autorităților românești în luna mai, tânărul scriitor a menționat că adevărata pricină a cererii de extrădare constă în activitatea sa publicistică pe care, anterior, a desfășurat-o în slujba *românilor de peste munți*. În închisoarea Văcărești, a terminat nuvela *Culcușul*. La 16 august 1910, eliberat din închisoare, Curtea tribunalului de Apel consideră că delictul a fost ispășit după cele șase luni de temniță. Fost *ofițer, s-a oferit voluntar în armata română*, dar nu i s-a aprobat cererea. În 6 decembrie armatele germane ocupă Bucureștiul. "Fugarul" se află într-o situație dificilă. Închis în casă, continuă să scrie la romanul *Ion*. Între 12/13 mai 1917, fratele său Emil Rebreanu, *ofițer în armata austro-ungară, este acuzat de dezertare și spionaj, fiind condamnat la moarte* (ecouri în lumea romanului *Pădurea spânzuraților*). În primăvara anului 1918 a fost arestat și anchetat de autoritățile de ocupație, dar a reușit, în cele din urmă, să fugă. În luna mai, ajutat de socialiști, a trecut în Moldova și a locuit o vreme la Iași. În luna noiembrie a revenit în București. În vacanța, din vara anului 1918, a călătorit cu soția în Transilvania, Rebreanu documentându-se în legătură cu sfârșitul tragic al lui Emil.

Onisifor Ghibu⁷⁴, Refugiat în București între anii 1914 și 1916, colaborează cu Octavian Goga, Vasile Lucaciu și cu alți refugiați ardeleni la o campanie intensă pentru intrarea României în război, alături de Antantă, împotriva Austro-Ungariei. Pentru activitatea desfășurată pe această linie, Onisifor Ghibu a fost condamnat, în 1915, în contumacie, de Curtea Militară Maghiară din Cluj, la moarte. După ocuparea Bucureștiului, în toamna anului 1916, Onisifor Ghibu se refugiază la Iași cu soția și cei trei copii (cel mai mare de 4 ani), iar din martie 1917 la Chișinău, unde devine motorul acțiunii revoluționare basarabene, din 1917-1918. Împreună cu câțiva fruntași basarabeni întemeiază și organizează Partidul Național Moldovenesc. Conduce efectiv acțiunea de organizare a învățământului în limba română, inexistent în 1917 și deschide școli românești în Basarabia, din toamna 1917. Tipărește apoi "Ardealul" (de la 1 octombrie 1917), prima "foaie" cu tipar latin din întreg Imperiul Rus, transformat mai apoi în cotidianul "România Nouă" (de la 24 ianuarie 1918) – "organ de luptă pentru unirea politică a tuturor românilor". În anul 1918 este numit secretar general al resortului de instrucție din Consiliul Dirigent, fiind ales și deputat în Marele Sfat al Transilvaniei. Cu acest prilej, preia Universitatea din Cluj, propunând și înfăptuind organizarea ei pe baze românești (Universitatea Daciei Superior, 1919)

⁷³ Liviu Rebreanu în Wikipedia

⁷⁴ Onisifor Ghibu în Wikipedia

TOAST POLITIC PENTRU PRIETENIE?

Dacă am văzut pe țar, mi-am satisfăcut o curiozitate, dar această defilare mi-a satisfăcut ceva mai mult: mândria mea națională, încrederea în viitorul acestui neam. Pentru acești dorobanți a venit țarul la Constanța. Ei l-au adus. Dar cum aceștia sunt ai noștri, ei trebuie să rămână ai noștri. Ei sunt întreagă nădejde a noastră. Ei sunt simbolul libertății. Țarul însă e simbolul robiei. Noi Ardelenii iubim din tot sufletul pe acești dorobanți, dar pe țarul rus nu-l putem iubi

Ungurii își imaginează, se îngrozesc și erau prea convinși că spectrul groazei ardelenii l-am desemnat, și deci, tulburarea lor nu e degeaba. Ne place, totuși, să arătăm adevăratele cauze ale bucuriei sincere la vizita Țarului la Constanța⁷⁵. Mai întâi, întrevederea de la Constanța însemna o biruință a României. A recunoscut și presa ungurească că România e întâia țară mică învrednicită de o cinste atât de mare, ca Suveranul celui mai vast imperiu european să-i facă cinstea de-a călca pe pământul ei. România a ieșit deci biruitoare, s-a înălțat peste prestigiul tuturor țărilor mici din Europa. Arbitru, anul trecut, în conflictul balcanic, în pacea de la București, România a arătat că-i vrednică de-a fi privită cu alți ochi și cumpănită cu altă măsură decât alte state balcanice. Cinstită de vizita țarului, România poate spera că în viitor va însemna și ea ceva în concertul european al puterilor.

Întrevederea de la Constanța a adăus o verigă nouă în lanțul succeselor mai proaspete ale regatului român, și îmbie nădejdea că acest lanț nu se va sfârși cu zeaua asta. Ardelenii se bucurau din inimă de această biruință pentru că vedeau apreciată puterea ce rezidă în regatul fraților lor. Desigur, fără să fi devenit extrem de vizibilă această putere, pentru toți cei ce au ochi de văzut, dacă n-ar fii urmat vizita țarului. Ne bucurăm deci, pentru că nu vedem un semn de milă a marelui imperiu în întrevederea de la Constanta, ci o recunoaștere a energiei desfășurate, a muncii prestate de poporul român din regat, în timpul războiului balcanic.

Ardelenii, în rândul al doilea se bucurau din inimă, pentru că, în urma vizitei de la Constanța, chestiunea română rămânea mereu la suprafață în presa mondială pentru multă vreme, ba se putea chiar să devină o chestiune de primul rang. De bună seamă că niciodată nu s-a vorbit și nu s-a scris atâta despre neamul românesc în presa europeană ca de la izbucnirea celui de al doilea război balcanic încoace. Și, orice s-ar spune, românii numai câștig puteau avea fiind subliniată mereu chestiunea lor, în ziarele europene, în sfaturile diplomaților, în camera țărilor interesate, în delegațiuni. Lumea de-acasă și cea străină putea astfel să cunoască cu o zi mai de grabă dreptatea pretențiilor românilor din Ungaria. Căci, și acea cauză specifică a românilor din monarhia Habsburgică fără să firea pomenită, când se vorbea de România. Felul acesta de-a pune chestiunea a intrat pe ordinea de zi, în felul de judecată a lumii civilizate. De când cu războiul balcanic, de câte ori se vorbește de puterea unui popor, se ia în cumpănă, fără nici un gând rău, întreg

⁷⁵ *Românul*, Arad, An IV, vineri 6/19 iunie 1914, nr. 122, p. 1-2

poporul, ori sub câte stăpâniri ar fi. Și, pe drept, pentru că numai așa ne putem da seama de sprijinul ce-l poate oferi un popor. Ne bucurăm, apoi mai ales pentru că vizita țarului la Constanța va deschide drum, credem, pentru alte vizite. Se și zvonește de vizita în România a altui puternic împărat, acela al Germaniei. Importanța României fiind tot mai apreciată, va trebui să fie apreciată după merit și elementul românesc din monarhia Habsburgică. De vizitele asemenea, din Apus, ne-am bucura și mai tare, decât de vizita Țarului la Constanța, ne-am bucurat mult mai sincer, și mult mai mult, de vizita moștenitorului nostru de tron la Sinaia, ca acum câțiva ani.

Chiar și azi, inimile noastre nu ar fi rămas încleștate de îndoială, ci ar fi tresărit de senină bucurie, dacă la Constanța ar fi fost sărbătorit Regele [sic!] Francisc Iosif, în locul Țarului Nicolae. Un vot de nădejde ar cutremura azi toată suflarea românească: împăratul nostru detronat odinioară de maghiari, și simbol al tuturor luptelor noastre sângeroase, își ia privirile de pe neamul ales, dar nevrednic, și le întoarce spre poporul său credincios, socotit, pe nedrept, incapabil de-a diriguia soarta țării – scriau cu apropo ziarele locale. Dovada capabilității s-a dat însă. Țarul Rusiei o recunoaște, dar Țarul Rusiei poate veni în România fără să treacă peste Basarabia românească, înalții vizitatori din Apus însă, nu vor putea străbate în regatul fraților noștri liberi, fără a trece printre românii din monarhia dualistă⁷⁶. Nu aflăm, în bucuria noastră, nici umbră de păcat, de necredință. Ne bucurăm de puterea și strălucirea fratelui mai mare, pentru că avem aceeași inimă, suntem un neam, și pentru că greutatea cu care va trage în cumpănă regatul vecin știm că nu e fără preț nici pentru câștigarea drepturilor ce ni se cuvin nouă Românilor din monarhie.

Seara în castelul regal a avut loc un prânz de gală. Cu acest prilej M. S. Regele Carol a rostit următorul toast: „Cu o sinceră bucurie salut sosirea pe pământul României a Maiestății Voastre Imperiale, însoțită de M. S. Împărăteasa și de augusta Sa familie. În acest fericit eveniment vedem o nouă dovadă a sentimentelor de prietenie pe care Majestatea Voastră mi le-a arătat în chip așa de mișcător de un lung șir de ani. Amintirea primirii grațioase și atât de cordială ce Majestatea Voastră mi-a făcut cu prilejul călătoriei mele în Rusia, va rămâne neștearsă pentru mine. De asemenea, nu voi uita vizita flotei imperiale în portul Constanta, nici aceea a Marelui Duce Nicolae Mihailovici, din mâinile căruia am primit bastonul de mareșal al armatei ruse, în comemorarea confraternității noastre de arme, pecetluite de câmpurile de bătaie din Bulgaria, sub glorioasa domnie a augustului și neuitatului vostru moș. Aceste scumpe mărturii de interes și de simpatie vor deștepta în toate inimile românești o vie, și îndeosebi în a mea, cea mai afectuoasă recunoștință și vor contribui a strânge și mai mult raporturile excelente, așa de fericit stabilite, între Imperiul Rus și țara mea. Nobila și generoasa inițiativă a Majestatea Voastre pentru înființarea Conferinței de la Haga, îmi este o cheazășie sigură că Majestatea Voastră prețuiește serviciile ce România a

⁷⁶ Ibidem

putut aduce cauzei păcii europene în cursul evenimentelor ce s-au desfășurat anul trecut în Peninsula Balcanică. Ținta statornică și neschimbată a României este de a contribui, printr-un echilibru stabil și prin relațiuni cordiale între toate statele din această parte a Europei, la menținerea acestei păci binefăcătoare, care singură le poate permite să ajungă la propășirea ce o doresc. Din adâncul inimii urez bună venire Maiestăților Voastre și mulțumesc M. S. Împăratului pentru toate amabilele sale atențiuni față de țara mea, care se va uni într-un gând cu mine la urările călduroase ce fac pentru fericirea Sa personală și aceea a augustei sale familii, pentru prosperitatea marelui său imperiu și pentru viteaza armată imperială de care mă leagă atâtea scumpe amintiri. Trăiască Majestata Sa. Trăiască împărăteasa Alexandra Teodorovna!"⁷⁷.

Cuvintele cordiale prin care Maiestatea Voastră a binevoit să ne ureze de bună venire pe pământul românesc m-au mișcat adânc, a răspuns Țarul Nicolae. Întemeiată pe tradițiile amicale, care au unit întotdeauna ambele noastre țări, legăturile dintre noi sunt strânse prin glorioase amintiri comune și printr-o sinceră amiciție personală. Sunt fericit să văd realizându-se astăzi o dorință, care mi-era scumpă de mult, aceea de a putea exprima prin viu grai Majestății Voastre, în însăși țara Sa, sentimentele afectuoase ce le am pentru ea. Sub egida Majestății Voastre, România a luat un avânt și a atins o dezvoltare remarcabilă. Nicăieri rezultatele dobândite nu puteau fi întimpinate cu o mai sinceră mulțumire decât în Rusia, unde întotdeauna s-a obișnuit a se lua o vie parte la destinele coregionalilor vecini. De acest curent de simpatie, care îndreptează în chip firesc inimile rusești către prietenii noștri români, A. A. Lor Regale Principele și Principesa României au putut să se încredințeze prin ele însele, cu prilejul vizitei pe care ne-au făcut-o, și care ne-a pricinuit o atât de mare plăcere. Sprijinindu-se pe simpatia reciprocă a celor două popoare, amiciția României și a Rusiei răspunde în același timp, cum nu se poate mai bine, tradițiilor istorice și intereselor celor două țări limitrofe.

Îmi place să văd în solidaritatea acestor interese, o cheazășie mai mult pentru fericita dezvoltare a raporturilor noastre de prietenie și de bună vecinătate. Maiestatea Voastră a binevoit să semnaleze efecte salutare ale unei politici pacifiste și este cu deosebit plăcut, cu acest prilej, să aduc omagiile mele influenței binefăcătoare pe care România a exercitat-o acum în urmă, sub înțeleapta conducere a Regelui. Opera îndeplinită de Maiestatea Voastră, și-a dobândit recunoștința popoarelor sporind încă prestigiul țării sale. Cu speranța că nimeni nu va tulbura pașnica dezvoltare a Regatului Vostru, ridic paharul meu în sănătatea Majestății Voastre, a M. S. Reginei și a întregii Familii regale, precum și a prosperității României și a vitezei armate române, ale cărei frumoase regimente le-am admirat chiar acum cu o sinceră plăcere și căreia sunt mândru să aparțin de aci înainte ca șef al Regimentului 5 Roșiori. Trăiască M. S. Regele! Trăiască M. S. Regina!"⁷⁸

⁷⁷ Ibidem, nr. 120, miercuri, 4/17 iunie 1914, p. 5

⁷⁸ Ibidem

Reprezentantului Agenției telegrafice din Petersburg i s-a dat prilej să audă părerile mai multor bărbați de stat ai României asupra vizitei Țarului⁷⁹.

Primul Ministru Brătianu a declarat că Rusia și România sunt de aci înainte legate prin interese deplin identice. Rezultatul acestei identități de interese va fi menținerea păcii în general, dar mai cu seamă în Peninsula Balcanică. Din cauza aceasta și vizita țarului e întâmpinată de întreagă națiunea română ca o prețioasă garanție a întăririi crescânde a raporturilor de prietenie sincere existente între Rusia și România.

Ministrul de Externe român Porumbaru, a declarat: Rusia, puternicul nostru vecin ne-a sprijinit - fără întrerupere - în luptele noastre pentru independență. De aceea ne pricinuieste o deosebită mulțumire că atât raporturile dintre cele două case domnitoare cât și cele dintre cele două națiuni devin tot mai intime. Apropierea mai nouă va dezvolta vădit comunitatea de interese a celor două state și va garanta în viitor o dezvoltare pașnică în Europa de sud est".

Fostul Ministru de Interne Tache Ionescu a spus, că toate partidele și toate păturile poporului român îl salută pe Țar cu o mulțămire unanimă și cu o bucurie sinceră. Raporturile Rusiei cu România n-au fost de mult atât de bine și necesitatea comună de pace atât de solid întemeiată.

Frica este un sentiment, care de obicei aduce o încordare la stăpânire! O încercare a păstrării acelei prezențe de spirit, care dă omului curaj în fața primejdiei, și numai celor prea slabi frica le aduce tremurul deznădăjduit, care se prefăce în acțiuni necugetate. Românii au ajuns, să fie temuți de unguri în țara lor. În Ungaria nimeni nu se mai ocupă decât de primejdia <<valahă>>, scriau cei de la *Conservatorul*, din București. Toate mințile maghiare erau stăpânite de frica, că românii se gândesc, la cine știe ce. Și în loc ca ei să chibzuiască la măsuri, care să înlăture pe cât posibil primejdia imaginată, ungurii, dimpotrivă își dau toate silințele, pentru a-și mări spaima, zugrăvind-și pericolul cu fantezia lor aprinsă, în proporții colosale.

Teama, că românii adunați la Alba-Iulia pun cine știe ce la cale, a siluit pe jandarmi să intervină brusc, să risipească fără motiv adunarea lor. Tot această frică a dat prilej gazetelor maghiare să răspândească zvonul că românii din Ungaria plănuiesc trimiterea unei delegații la Constanța, să se prezinte țarului. Prin atacurile lor la adresa României, ungurii sperau să facă și pe românii din regat să-și pierdă răbdarea. Atacurile lor, neputincioase, nu pricinuia vre-un rău, încât efectul se întorcea împotriva lor, căci nu prin ură și dușmănie reușeau ungurii să recâștige prietenia României, fără de care se simțeau atât de mare primejdie pentru existența lor. Întreagă presa vieneză, de altfel, înregistra ecoul rezoluția de la Ileanda-Mare ca pe un eveniment de cea mai mare importanță⁸⁰. „Neue Freie Presse” într-un articol intitulat *O manifestare patriotică românească* scrie despre adunarea de la Ileanda-mare: *În Ileanda-mare a avut azi loc adunarea poporală, aranjată de*

⁷⁹ *Ibidem*

⁸⁰ *Ibidem*, nr. 116, vineri 30 mai v. (12 lunie n.) 1914, p. 2

Partidul National Român, la care deputatul Dr. Teodor Mihali și-a ținut darea de seamă. Adunarea a primit o rezoluțiune, în care se declară că poporul românesc ține neclintit la programul partidului național român și e decis să lupte în deplină solidaritate fără șovăială și mai departe. În rezoluțiune se accentuează că Românii dovedesc, ca și până acum, deplină loialitate față de dinastie și-și vor împlini datoriile față de patrie, și se respinge acuzația că poporul român ar urma o politică iredentistă. Mai departe se spune în rezoluție că între națiunile română și maghiară există o comunitate de interese și în consecință poporul român e gata să-și dea concursul la asigurarea și dezvoltarea statului ungar. Individualitatea politică a poporului român trebuie, însă, să fie recunoscută în cadrele regatului ungar. Aceasta individualitate poate fi adusă în concordantă cu unitatea statului și dezvoltarea liberă a celorlalte popoare"⁸¹. „Reichspost, după o scurtă introducere despre adunarea de la Ileanda Mare, pe care o numește o importantă manifestare, publică sub titlul *O importantă rezoluțiune a Românilor din Ungaria*, cu o traducere foarte liberă a rezoluțiunii în limba germană, redă în esență conținutul rezoluțiunii dar prin tonul aspru și înfierător diferă, însă, de tonul calm și plin de demnitate a rezoluției românilor. Traducătorul ziarului *Reichspost* atribuia rezoluției românilor pasaje, care de fapt aceasta nu le conținea.

Ziarele austriace recunoșteau că în România⁸², nu se face politică externă pripită și că românii privesc evenimentele și hotărăsc în politica externă cu mult sânge rece, totuși privesc cu părere de rău la noile raporturi cordiale ce s-au stabilit între țara noastră și imperiul nordic. În Austria s-ar fi dorit mult ca acele raporturi să nu se fi stabilite. Nici în atare condiții România nu este deloc bănuită de incorectitudine. Importanța întrevederii de la Constanța nu scapă nimănui în Europa. Puternica armată a României, precum și prestigiul ce a dobândit în urma evenimentelor din războiul Balcanic fac ca Puterile cele mai mari să-i câștige prietenia, căci în partida cea mare ce se va juca într-o zi aci la porțile Orientului, o armată de 600.000 oameni, trupe de elită, nu e lucru de desprețuit. Iată de ce întrevederea de la Constanța avea o mare importanță pentru politica internațională.

De după culisele politice de la Viena, în 9 iunie 1914, rezulta îngrijorarea contelui Tisza față de neputința sa de a se împăca cu românii⁸³. Cele două mari discursuri extraparlamentare rostite de contele Tisza la Cluj, în vechea capitală ardeleană, unde Dieta își ținea ședințele, au o importanță deosebită, ce abia începea a se lămurii. Amândouă discursurile par a-și avea originea la o anumită audiență regală, de care se face amintire în articolul publicat în fruntea numărului din ziarului *Românul*⁸⁴. Cel dintâi discurs trebuia să fie auzit la Viena, cel de-al doilea la Constanța. Pare c-ar zice contele Tisza: nu vă îmbrățișați cu colosul rusesc acolo la Constanța, că aci sunt eu, gata și eu la pace oricând. Unele părți din discursul contelui Tisza rostit la inaugurarea clubului guvernamental din Cluj, mai ales

⁸¹ *Ibidem*

⁸² *Ibidem*

⁸³ *Ibidem*, nr. 118, duminică 1/14 iunie 1914, p. 2

⁸⁴ *Ibidem*, p. 2-3. Consemnări făcute de C. Pereanu

declarațiile referitoare la „terorismul” unor membri ai Comitetului Național împotriva unor membri mai „moderați” ai acestui comitet, „care în alte împrejurări ar fi fost gata să primească concesiunile oferite românilor din partea guvernului ungar și, astfel, să încheie pacea atât de mult dorită”, au produs o foarte rea impresie în cercurile conducătoare românești. Dar, pentru ca lumea românească de pretutindeni să vadă clar cum înțelegea pacea contele, reproducem declarațiile lui Vasile Goldis, fost deputat, directorul ziarului *Românul* membru al Comitetului Național Român, făcute corespondentului ziarului *Minerva*, din București.

Vasile Goldis, a făcut următoarele declarații: *Discursul contelui Tisza de la Cluj justifică mai presus de orice îndoială pe aceia, care din capul locului erau convinși, că acest leader al celui mai cras șovinism maghiar niciodată n-a avut intenții serioase de a face dreptate românilor ci voia pe de-o parte să arunce nisip în ochii factorilor puternici, care din considerațiuni externe voiau împăcarea noastră, de altă parte credea că prin oferirea unor aparențe de îndulcire, profitând de fireștile slăbiciuni omenești, pe care le bănuia existând și în rândurile Comitetului Național Român, va putea să spargă aceste rânduri slăbind puterea de coeziune a Partidului Național Român și întărind mult trâmbișata „moderațiune”, care între împrejurările politice ale statului ungar va să zică „abdicățiunea” cea mai ticăloasă la drepturile naționale ale poporului român din statul ungar. Se știe că cei ce judecau astfel lucrurile, voiseră să se dea invitații contelui Tisza alt răspuns, decât acela care s-a dat, în care caz fără îndoială ținuta politică a poporului românesc în cursul crizei balcanice iarăși ar fi fost alta decât aceea de fapt. Chestia este acum în domeniul istoriei și pentru prezent n-are altă importanță decât aceea de a servi ca material de gândire și de a oferi bărbaților politici români un îndreptar pentru viitor. În scopul acesta ar fi deja timpul suprem să apară odată Cartea roșie, care s-a hotărât în unanimitate și cu mare însuflețire în ultima conferință din Budapesta a bărbaților noștri de încredere din țara întreagă. Încât mă privește personal, eu în urma discursului de la Cluj al contelui Ștefan Tisza mă simțesc întărit în convingerile mele referitoare la viața noastră de partid, care convingeri se rezumă mai exact în dictonul cunoscut: Războiul, însă, după părerea mea neînsemnată, are alte reguli, decât acele ale pașnicei conviețuiri sociale⁸⁵.*

În ședința plenară a Parlamentului ungar, de marți 13 mai 1914, a fost deschisă discuția privind bugetul Ministerului de Externe⁸⁶. După raportorul Francis Nagy, primul orator contele Iuliu [Gyula] Andrássy se ocupă pe larg cu evenimentele din Albania condamnând politica diplomației austro-ungare. Cea mai mare greșală a diplomației austro-ungare a fost că n-a prevăzut consecințele războiului. Cel mai mare rău e că granițele Albaniei s-au stabilit greșit. Oratorul a vorbit în sfârșit despre tratativele contelui Tisza cu românii și atenționa factorii politici externe a Monarhiei, că din Albania pornesc pericole mari. Primul

⁸⁵ *Ibidem*

⁸⁶ *Ibidem*, nr. 107, miercuri 14 mai 1914, p. 1

Ministru contele Ștefan [Pistá] Tisza îi răspunde contelui Andrásy și declară că a pornit tratativele cu Partidul Național Român în scopul ca acesta să elimine din programul său punctele naționaliste. Chiar și în interesul cel mai mare al românilor din România ar fi - spunea contele Tisza - că românii din Ungaria să se contopească în străduințele națiunii maghiare și să sprijine aceste străduințe, pentru că atunci România va găsi tot sprijinul la Monarhie. Acest scop l-ar fi ajuns Primul Ministru, dacă s-ar fi putut înțelege cu Partidul Național Român. Acest scop a dorit să-l ajungă și în 1910, când a declarat că nu poate avea dialog cu elementele care au tendințe împotriva statului, cu acelea nu poartă nici o târguială, ci numai cu aceia care sprijinesc statul maghiar. El n-a voit să încheie o înțelegere politică cu românii, deoarece el baza tratativele numai dacă Partidul Național Român ar renunța la pretențiile lui naționaliste și ar înceta să mai aibe un program aparte.

Contele Andrásy l-a întrerupt pe Primul Ministru spunând că acesta își schimbă iarăși atitudinea, deoarece mai înainte a vorbit numai despre o alipire a Partidului Național Român la partidele ungurești. Contele Tisza la întreruperea contelui Andrásy spunea că nici decum nu e motivată această obiecție, deoarece, Partidul Național Român, renunțând la caracterul său național, și existența lui încetează de la sine. Primul Ministru declara, în sfârșit, că nu sprijină tendințele care sunt împotriva startului, iar asupra tratativelor lui cu românii n-a avut nici o influență politică externă.

Redeschizându-se ședința a luat cuvântul delegatul Rakovszky. El vedea în evenimentele din Albania simptome foarte grave și acuza diplomația austriacă că s-a purtat laș în ce privește chestia căilor ferate orientale. Aducea ca exemplu România care, prin curajul ei, netemându-se de un eventual atac din partea Rusiei a reușit cele mai mari succese. Diplomația austro-ungară producea, de 50 de ani încoace, fructe care nu pot fi mistuite, pentru că s-a abătut de la directivele stabilite în politica externă a monarhiei de contele Andrásy. Süllő Géza observa că România avea interes mai mare să fie în raporturi bune cu Monarhia iar nu invers și deci nu trebuie să alergăm după prietenia României. Contele Apponyi, rezervându-și dreptul de a vorbi mai târziu, adresează Ministrului de Externe o întrebare în chestia Congresului al treilea de pace din Haga și dezaprobă politica de cucerire economică, urmărită încancelarie.

În decursul discuției bugetului, Ministerului de Externe, contele Bobrinsky a salutat în *Duma* nouă orientarea politică a românilor, care au reușit să rupă legăturile străine și să proclame, fără deosebire de partid, precum oratorul a putut să observe personal, independenta direcției naționale a politicii lor externe. Azi, a spus contele Bobrinsky, am fost cu toții mulțumiți aflând prin comunicarea d-lui Sasonoff că Țarul Rusiei are de gând să facă o vizită venerabilului Rege Carol I. Oratorul se declară încredințat că exprimă sentimentul întregii camere spunând că întregul popor rus va însoți cu dragostea sa pe suveran. (Aplauze la dreapta și la centru). Contele Bobrinsky apreciază mult meritul diplomației rusești care a știut, în momentele de gravitate externă, să distrugă zidul care, de 30 de ani, despărțea Rusia de România. Azi România a devenit o solidară garanție a păcii și

independentei statelor balcanice, ceea ce a constituit scopul străduințelor constante ale Rusiei. Prin urmare interesele rusești coincid actualmente cu cele românești⁸⁷.

„Neues Wiener Journal” primea, de la corespondentul său din Budapesta, informația că în cercurile politice maghiare se afirma în forma cea mai hotărâtă că ministrul Berchtold și-a înaintat demisia. Cercurile maghiare fac legătura cu audiența anterioară a contelui Tisza, la Monarh. Se zicea că Primul Ministru ungar, aducându-i-se la cunoștință demisia ar fi desemnat pe postul de Ministru de Externe o anume persoană, și ar fi expu-o Monarhului, în cursul audienței. *Berliner Mittagszeitung* anunță informația, în baza unei telegrame primite, că răsculații albanezi au cucerit Durazzo⁸⁸.

Au fost mulți români care pe vremea când a început așa numitele tratative de împăcare cu contele Tisza s-au dat peste cap după ele, fiindcă vedeau în nobilul conte un om și mai presus de toate un bărbat politic și n-a fost mic nici numărul acelor care cântau chiar imnuri de slavă marelui împăciuitor. În sfârșit, un ungar cavaler și cinstit, care se apropie cu gânduri curate, își ziceau toți acei naivi care nu-l cunoșteau. El ar fi vrut a înfăptui, desigur, mult dorita pace între români și unguri. Firește, când tratativele s-au rupt cu rezultat negativ, românii în mare parte s-au convins că se înșelaseră. Dar cu toate acestea au mai rămas încă, pe ici pe acolo, unii care cârteau: Fie, că nu trebuia să fie românii tocmai atât de intransigenți! Ei bine, după acea ruptură era firească socoata că nu va mai exista nimeni care să încerce a mai scoate vreo vorbă legănată despre lealitatea și cavalerismul contelui Tisza.

În ședința de marți 13 mai 1914, nobilul împăciuitor a declarat neted și vădit batjocoritor că el a pornit tratativele cu românii pentru a-i convinge să se sinucidă. *Tisza voia să ne săsim oarecum, eliminând din programul nostru orice tendințe naționaliste. Puteau să se constituie pe urmă în partid cum voiam, dacă renunțam la naționalism, căci Partidul Național Român și așa nu avea nici o rațiune de a fi, a zis textual fostul tovarăș la masa verde a tratativelor cu românii*⁸⁹. Neapărat, dacă ne proșterneam ideii de stat maghiar, ce rost mai avea existența unui partid românesc? Numai că, se întrebau frunțașii ardeleni pentru ce nu le-a spus Tisza aceasta de la început? Dacă o știa el sigur că nu se mai osteneam să-i calce pragul. *”Ne vedeam de treaba noastră, lipsindu-ne de ingrata plăcere ce ne-o putea procura convorbirile cu el”*⁹⁰. Contele Tisza intenționat a păstrat sub masca unor declarații de ordin extrem de general acest adevăr. Scopul lui era să ne prindă în capcană dacă poate, și, fiindcă de imposibilitatea aceasta era convins, voia să ne țină numai câțeva vreme în loc, pentru a nu tulbura apele în niște momente critice. Dacă vulcanul balcanic se va potoli, își zicea el, vor putea ei striga cât vor dori - sunt scoși de la ordinea zilei. Primejdia clipei trecută, nu vor mai cere nici alții să mă mai ocup de ei spălându-mi odată mâinile. Aceasta a fost

⁸⁷ *Romanul*, nr. 105, mercuri 27 mai 1914, p. 2

⁸⁸ *Ibidem*, p. 1

⁸⁹ *Ibidem*, nr. 107, sâmbătă 17/30 Mai 1914, p. 1

⁹⁰ *Ibidem*

tactica inteligentului nostru Prim Ministru. Chestiunea românească din Ungaria departe de a fi scoasă de pe ordinea zilei, se impunea tot mai mult și cu cât trecea vremea, cu atât devenea mai arzătoare.

În articolul asupra vizitei țarului în România, comentat mai pe larg în toate mediile se urmărea cum se va devoala pe plan extern. Rusia, foarte probabil, va arunca România în combinații de ordin internațional. Românii, un popor de douăsprezece milioane, la poalele și în creștetul Carpaților, după veacuri de suferință și rămânere în întunec, ieșiau în fața lumii arătând umanității tributul sufletesc. Numai șovinismul orb al ungarilor nu observa această formidabilă propășire. Și dacă aceasta era situația poporului românesc, atunci credea contele Tisza că va scăpa ușor de presiunea acelor care au tot interesul ca românii ardeleni să li se alăture și ei, credea că Viena și Germania, împotriva amestecului cărora el a protestat totdeauna - fără succes, vor mai tolera ca el și ungurii lui să tragă dunga indiferenței peste români? Se înșela. Viena, ce-i drept, acorda multă atenție ungurilor în vremea tratativelor, după cum s-a dovedit. Viena fortifica Ardealul, le-a trimis ungurilor pe ministerul comun de finanțe la Budapesta, le-a dat posibilitatea de a năpăstui și pe bosniaci cu limba maghiară. Dar aceste atenții vor înceta în momentul oportun. Germania a mai dat peste mâini monarhiei Austro-ungare atunci când era vorba de români. Să mai amintim oare de telegrama împăratului Wilhelm? Contele Andrassy susținea că România și românii sunt legați de soarta Triplei Alianțe. Nu se nega că a avut un razim în această grupare de mari puteri, și că puteam să avem și pe mai departe. Văzându-se atât de rău tratați românii nu se temeau nici de abandonarea Triplei Alianțe.

Să-și bată joc, deci, contele Tisza și pe mai departe de noi, declarând că numai „contopindu-ne cu năzuințele ungurești vom putea să existăm, adică, numai făcându-ne unguri, să-și bată joc, fiindcă suntem siguri că nu noi vom fi aceia care să vărsăm lacrimi mai apoi. Să-și bată joc și să mai încerce să se apropie de noi. O, desigur, îl vom primi cu brațele deschise, cu aceste brațe care astăzi sunt mai viguroase decât oricând. Nimicirea ca partid românesc? Aceasta era intenția tratativelor? Bine că știm, pentru a nu uita pe viitor tradiționala noastră zicătoare atât de cunoscută printre unguri: ține minte!.... Din toată povestea perfidelor tratative lămurite, cu atâta francheță, nu se înțelegea, însă, un singur lucru: intenția lui Tisza fost-a ea și intenția acelor cercuri care stau deasupra lui? Ne-am obișnuit să nădăjduim o altă atitudine din partea acestor cercuri. Fost-au oare și ele de părerea ca noi să ne „contopim cu năzuințele ungurești” ca să putem exista pe această lume? Nu știm cum am putea să ne satisfacem această curiozitate⁹¹.

Privitor la tratativele lui cu românii e responsabil, în calitate de Prim Ministru, în fața opiniei publice și celor care i-au dat o însărcinare a da o explicație. Când a fost deschisă discuția asupra **politice externe a monarhiei**, primul orator a fost contele Iuliu Andrassy, care în discursul său lung s-a ocupat pe larg de raporturile dintre România și Austro-Ungaria și în legătură cu aceasta cu tratativele

⁹¹ *Ibidem*, nr. 105, miercuri 14/27 mai 1914, p. 4-5

contelui Tisza cu Partidul Național Român. Dăm aici în rezumat pasajul respectiv din discursul contelui Andrassy și totodată răspunsul dat la acesta de către Primul Ministru, contele Ștefan Tisza. În cursul discuției s-au ocupat cu chestia românească și cotnele Apponyi și alți delegați ungari.

Iată ce a spus contele Andrassy: Avem lipsă de prieteni siguri. În privința aceasta pun și azi ca și altădată, prețul cel mai mare pe România, cu toată dispoziția ce stăpânește azi acolo, căci nu mă pot împăca cu gândul că România ar părăsi de fapt combinațiunea, cu care a simpatizat totdeauna. Pentru noi e de un foarte mare interes prietenia României - constatând însă acest fapt nu înseamnă că am fugi după ea - pentru că România prin poziția ei geografică este cea mai apropiată de acel teritoriu, unde se va hotărâ soarta noastră, așa că alianța ei poate aduce din punct de vedere militar cel mai mare folos, iar dușmanului îi poate strica mai mult. Dar România este acum după pacea de la București - exceptând Turcia - cel mai important factor militar din Balcani.

Lăsând deoparte aceste considerațiuni de ordin extern, prietenia României mai are pentru noi și o importanță de ordin intern. Aceasta este că la noi în țară locuiesc o mulțime de români, față de cari avem obligațiunea morală ca să menținem și să menajăm această prietenie. După mine, menținerea acestei prietenii nu este imposibilă, mai mult, este chiar posibilă, căci pentru România sprijinul nostru prezintă un interes vital. Este un adevăr incontestabil că independența, și chiar existența României, ar deveni problematică, în momentul când în cursul unui război Tripla Alianță ar ieși învinsă. Oricât de mare ar deveni România, și indiferent de puterea ei militară, în cazul distrugerii imperiului austriac, independența ei ar dispărea și ea ar decădea din nou în situația țărilor vasale, căci nu se poate închipui ca Rusia să admită ca un stat independent neslav să o despartă de Bulgaria. Aceasta, este exclus, România este pusă în trista situație de a nu se putea folosi de roadele muncii și ale dezvoltării sale, după cum nu a putut să se folosească de acestea nici la 1878, când, după ce a sacrificat atât de mult la Plevna, a fost nevoită să cedeze Rusiei una din provinciile sale, Basarabia. Am avut întotdeauna, și am mare considerație față de bărbații de stat români, pe care îi consider ca oameni de capacitate superioară, și nu-mi pot închipui ca aceștia să nu înțeleagă propriile lor interese și să facă o politică, care cu drept cuvânt ar putea fi calificată ca operă de sinucidere. *Cartea verde* este o pledoarie pentru politica externă a Monarhiei. Pas de pas se arată în această carte că noi și Tripla Alianță am sprijinit România atât la Conferința din Londra, cât și pentru câștigul Austriei. *Cartea verde* mai arată că noi, în caz dacă ar fi împiedecată înaintarea armatei române, am fi sărit în ajutorul și apărarea României. Cu toate că în fapt politica României s-a schimbat de atunci foarte mult. Se pare că opinia publică a exercitat asupra cercurilor competente o influență în urma căreia relațiile dintre România și Austro-Ungaria nu mai sunt precum au fost în trecut. În politica noastră externă am dat și Bulgariei dovezi de prietenie. Iar când România s-a întărit, România a crezut că nu se poate baza pe noi. Astfel s-a produs tensiunea. România a avut, în pacea de București, același aliat care l-a avut Europa la Congresul de la Berlin.

România a obținut tot ce a dorit fără concursul Europei, iară acest fapt a contribuit la alimentarea dispoziției ce vine din România, pentru care foarte natural toți conaționalii lor din Ungaria erau un spin în ochi. Ați adus, deci, ca pretext politica de naționalitate maghiară. De fapt, aceasta e numai un pretext. Cauza adevărată e că o parte a societății române de abia le poate suporta, în ambițiunea ei momentană, să mai facă parte dintr-un stat, care nu e românesc. Interesându-mă mai de aproape am găsit că, în același timp când fostul ministru de Externe Kálnoky anunțase și legațiunilor că România are depline simpatii pentru scopurile Triplei Alianțe, se dezbătuse procesul Memorandului, iar acei domni, cu care Primul Ministru a conversat acum – ceea ce după părerea mea a fost foarte necorect – ore întregi, erau cu toții condamnați, erau în închisoare. Când Regele Carol a vizitat Budapesta atunci era Prim Ministru Desideriu Bánffy, cel mai șovinist ministru în chestiile de naționalitate. Iar că atunci a putut să existe o prietenie, iar azi nu, asta nu se poate crede în serios. Când s-a adus legea lui Apponyi prietenia cu România s-a menținut și mai departe, iar acum când aceasta lege se modifică ea nu poate fi menținută. Toate aceste arată că politica noastră de naționalitate nu poate fi cauza nemulțumirii că România să-și schimbe direcția.

Nu e permis însă să mergem nici noi așa departe. Să se mențină prietenia cu România dacă se poate. Avem multe interese comune, dar tindem să ne facem iluzii. O politică de prietenie cu orice preț ar fi greșită. Monarhia poate găsi prieteni și în altă parte și dacă România ne părăsește, noi vom putea stăpâni această dispoziție printr-o politică energetică conștientă. Nu e permis să cedăm nici un pas, care s-ar putea interpreta încă ne-am schimbat politica noastră față de naționalități numai pentru a ne asigura prietenia României. Suntem dispuși să apărăm România în afară împotriva oricui, dar trebuie să respingem orice amestec în politica noastră internă. După părerea mea a fost o greșeală fatală, că în împrejurările de față contele Tisza a început tratativele cu membrii Partidului Național Român. A fost un lucru inevitabil - și nici o declarație n-a putut preveni aceasta - ca aceasta acțiune să provoace impresia, că noi facem aceasta de dragul alianței. Atunci, doar când primul ministru începuse aceste tratative, se știe, că simpatiile față de noi în România s-au ascuțit și atât în presa românească de aici, cât și în cea a România s-a accentuat, că o prietenie e posibilă numai în prețul concesiunilor, adevărat să schimbăm direcția politicei noastre interne. Între astfel de împrejurări, în tot cazul, a fost o greșeală pornirea tratativelor, pentru că un rezultat era imposibil, iar altă parte nu-l putea exclude impresia, că noi am pornit tratativele în urma slăbiciunii noastre, ca și când ele ar fi urmare a punctului de vedere a celor din București.

Nu s-a putut ajunge la un rezultat pentru că starea de spirit din România s-a repercutat și asupra românilor din Ungaria. Și aceștia au doar azi simțământul că trebuie să pretindă mai mult decât altădată. Cu nimicuri, cu lucruri care și în ochii lor sunt bagateli nu vor ajunge, ceea ce pretind. Între împrejurările de față nu-i putem mulțumi. Aceste tratative au făcut impresia dăunătoare, că ele ar fi o

*urmare a slabiciuni noastre. Între politica de acum a primului ministru față de români și cea de mai nainte e o contradicție*⁹².

Principiul fundamental al discursului contelui din 1910 a fost lupta cea mai nemiloasă împotriva partidelor naționaliste nemaghiare, și trezirea opiniei publice a naționalităților împotriva acestor partide. Despre partidele naționalităților a spus că sunt sub influență străină, teroriste, dușmane atât statului cât și ungarilor. Cred că acest scop nu a ajuns să fie corect și din punctul de vedere românesc, căci și cei din România doreau ca românii din Ungaria să se contopească într-o deplină armonie cu tendințele naționale maghiare și să le sprijinească pe acestea, pentru ca România să aibe în monarhie un sprijin.

Scopul imperial era ca politica națională maghiară să-și ocupe locul cuvenit. Acest scop l-ar fi ajuns, dacă și-ar fi schimbat programul prin care nu trebuia ca românii să ajungă să lupte contra lor. Același scop l-a urmărit și în 1910. *Eu nu cunosc o înțelegere cu aceia, care nu își știu aduce tendințele în conglăsuire cu unitatea statului maghiar, nu cunosc o târguială cu tendințe, care sunt împotriva statului național maghiar* – susținea Tisza. În timp ce de la tribunele românești se replica: *nimeni nu poate dovedi nici din vorbirile de mai înainte și nici din conversațiile cu acești domni ca m-aș fi abătut cât de puțin vre-odată de la punctul de vedere al Partidul Național Român*. Pierzându-și caracterul național nu mai avea nici un sens existența lui.

Văzând însă că mulți nu împărtășesc punctul de vedere al lui Tisza, acesta a considerat că-i treaba lor, ca să rămână sau nu, fără program aparte de partidele maghiare. În această situație se află doar și sașii în cadrul partidului la guvernare. Pentru politica națională maghiara aceasta nu constituia un motiv de îngrijorare. În sfârșit Tisza credea că dacă nu și-a atins scopul, spre care se străduia a atins totuși al doilea scop, adică limpezirea ideilor, în acel an, și a sporit numărul acelor români din Ungaria, care se vor alipi la ideea națională a statului maghiar.

Câtă diferență de idei și de atitudini în politică cu exprimare parlamentară a tendințele de apropiere de România, din interes, și acțiunile interne de împiedicare a manifestării drepturilor românilor organizate de către Partidul Național Român. Și cât adevăr cuprindea expresia *că dreptatea în statul ungar este o minciună de o mie de ani*⁹³, dar, vorba românului, cu minciuna poți prânzi, n-ai să și cinezi însă cu ea. Iată câteva argumente concludente. Președintele adunării, inimosul protopop român ortodox Teculescu, a mers împreună cu jandarmii la poliție, ca să dreagă un proces verbal despre cele întâmplate. Acolo a îndrăznit să-i pună ofițerului jandarmeresc întrebarea: cine a agitat în adunare, când și prin ce dovezis-a stabilit. Ofițerul ungar cu atâta seninătate i-a răspuns, bine înțeles, ungurește: **„Eu, zău nu știu, nu înțeleg limba valahilor, dar așa mi-au spus feciorii mei”**. S-a produs deci numai decât cea mai clară dovadă despre adevărul cuvintelor oratorului român,

⁹² *Ibidem*

⁹³ *Ibidem*, nr. 109, marți, 20 mai 1914, p. 1

că, într-adevăr, dreptatea în statul ungar este o minciună de stat veche, chiar de o mie de ani⁹⁴.

Când o adunare a cetățenilor pașnici, întruniți în numele celui mai elementar drept cetățenesc, în oricare stat cu adevărat constituțional, în numele dreptului de a se sfătui asupra situației politice a nației sale, cum poate fi dizolvată printr-un militar, care nu înțelegea absolut nimic din tot ce se vorbea în adunare? Față de împrejurarei nu poate să existe un singur om civilizat, cu scaun la judecată, care să nu înțeleagă, că constituționalismul politicii ungurești este o colosală minciună. Dreptul de întrunire a cetățenilor era pus la discreția unor jandarmi analfabeți, acolo dreptatea este batjocurită și viața constituțională este cel mai frivol joc de cuvinte. Minciuna dreptății ungurești și a constituționalismului unguresc s-a dovedit la Alba Iulia mai presus de orice îndoială.

Dar cei care au fost de față, care au stat în apropiere jandarmilor nu au remarcat gesturi, despre adevăratele motive de înfuriere a jandarmilor prezenți. Ei s-au agitat în cursul vorbirii deputatului Dr. Teodor Mihali, când acesta ținuse de cuviință să atace dinasticismul poporului românesc din Ungaria și Transilvania, când spunea cât de monarhice au fost pildele poporului român veșnic credincios patriei. Atunci jandarmii, care se deși înțelegeau românește, se uitau unii la alții și scăpărau mânie și ură. Și ura aceasta, se vedea, nu era adresată numai poporului românesc și dreptății lui naționale, ci se îndrepta și în altă parte, din ea reieșea antidinasticismul istoric al veritabilului ungar. Deputatul Dr. Alexandru Vaida-Voevod, campion al dinasticismului românesc, enervase apoi cu desăvârșire nobilul suflet rákócian al jandarmilor cu mustățile stufoase. Așa s-a întâmplat apoi, că la cel dintâi gest mai energic al lui Aurel Vlad, unul dintre jandarmi să iasă din rândul vitejilor, să se apropie de ofițerul asistent care nu înțelegea limba proastă a valahilor și-i șopti la ureche *grozava agitație*. Iată în cuvinte lapidare istoricul dizolvării adunării noastre de la Alba Iulia.

După adunare s-ar fi rămas cu impresia că ne făceam vrednici de indulgența jandarmilor, dacă nu le-am fi supărat urechile cu dinasticismul nostru proverbial, cu interesele monarhice, ci am cere dreptatea noastră românească prin gesturi asemănătoare celor din taberele lui Kossuth. *Ne-ar asculta, așa credem, atunci, jandarmii, dar în țara asta tot nu s-ar ivi dreptatea pentru noi, căci în statul ungar dreptatea este o minciună de o mie de ani și ungurii sunt încă tot la prânz, departe de cina, care, fără îndoială însă, are să sosească odată neapărat.*

⁹⁴ Aurel Pentelescu, Ionuț Petcu, *Episcopii armatei române. Biografii. Documente, (1921-1948)*, Editura Militară, București, 2016; Andreea Dăncilă-Ineoan, pr. Bogdan Ivanov, pr. Cosmin Cosmuța, Emanuil Ineoan, *Prezențe clericale transilvănene la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918*, Editura Renașterea, 2018; Luminița Cornea, Justinian Teculescu – Episcop pentru cele trei județe din sudul Basarabiei: Cetatea Albă, Ismail, Cahul, în *Buletinul Episcopiei Cetății Albe – Ismail*, 1932, nr. 2, p. 9-23; *Părintele Vasile Lucaciu în revista sătmăreanp Eroii Neamului*, volum îngrijit de Voicu Șichet, Editura Academiei Române, București, 2017; Pentru temă vezi revistele: *Eroii neamului*, Anul X, Satu Mare, nr. 3 (36), septembrie 2018; *România eroică*, nr. 2 (55) 2017

După o adâncă tăcere de doi ani de zile (perioada pacifistă de *împăcare*) românii ardeleni au început din nou să vorbească. Și primul cuvânt a fost tăiat prin sulitele jandarmilor. În acei doi ani neamurile din vecinătate au zdrobit o mare împărăție, care le ținea în robie națională. România printr-un singur gest de eroism a cucerit o țară și s-a înălțat alături de cele mai de frunte state din continent. Europa întreagă era cuprinsă de frigurile unor așteptări sinistre. Sabia conflagrațiunii universale atârna amenințătoare deasupra civilizațiunii umane și un fel de teroare s-a înstăpânit asupra neamurilor dornice de pace și de libertate. În această situație saturată de materiile cele mai explozibile jandarmii statului ungur aflară de cuviință să înădușe cuvântul strigător după dreptate și să împrăștie cu sulița pe românii monarhiei habsburgice, care fără arme se adunară să-și plângă păsurile și să-și ceară cele mai elementare drepturi cetățenești.

Aproape zece mii de români s-au adunat în orașul lui Horia, la poalele munților lui Iancu, se adunară nepoții acelora, care în anul 1848 au purtat victorios armele apărând tronul și libertatea națională împotriva răzvrătiților, care detronaseră dinastia și decretaseră moartea națională a neamurilor credincioase tronului și dreptății. Era prima adunare românească după doi ani de zile și se adunaseră pe un petec de pământ udat cu sângele martirilor libertății naționale nepoții unei generații oțelite în focul unui crâncen război civil. Și în fața celor aproape 10 mii de români îndârjiți prin nedreptatea strigătoare la cer o sută de jandarmi cu puștile încărcate. Se credea poate că români se adunară să tacă? Ce firesc este gândul, care ne încearcă la semnul acesta de întrebare. Românii însă s-au asigurat pe toate căile, că glasul lor va fi auzit, că guvernanții, care-i năpăstuiesc, nu-și vor ajunge meschinele lor scopuri. **Românii nu-și vor pierde credința lor față de izvorul dreptății, de unde și în trecut au fost mângâiați pentru nedreptățile suferite de la cei ce nu pot trăi fără asuprirea altora.** Românii nu-și vor pierde răbdarea. Și dacă ieri jandarmii i-au împiedecat să dea expresie durerilor strânse, în curând iar se vom aduna și vor siliți guvernanții să asculte cuvântul lor și fărădelegea să înceteze și să se înceapă clădirea temeiurilor dreptății, ca soluție singură pentru însăși existența Monarhiei Austro-Ungare.

Adunarea de la Alba-Iulia, după al treilea orator a fost dizolvată cu jandarmii⁹⁵. Alte surse informează despre același eveniment petrecut către orele trei după amiază când au început să se reverse o înagă mare românească dinspre localitățile participante spre hotelul *Europa*, unde s-a ținut adunarea. Aproape zece mii de țărani, în frunte cu preoți și învățători, veneau să asculte glasul deputaților români. Patru câte patru, rândurile lor erau totuși impunătoare. Muzicile intonau marșuri naționale și ochiul sufletesc putea să gândească la o altă intrare românească cam de aceeași importanță: Marele Voievod Mihai intrase în Alba-Iulia în semnul unei biruințe personale, iar în Alba-Iulia, cu același marș triumfător, se înștiința adunarea națională a românilor. Într-adevăr, mare afluență de lume românească de la sate, centrată în jurul aceleiași idei scrise de Partidului Național Român, avea un

⁹⁵ *Românul*, Anul IV Arad, marți, 20 Mai (2 iunie) 1914, nr. 109, p. 3

caracter de forță nestăvilită, dătătoare de nădejdi străjuite pentru viitor. Poporul s-a trezit la adevărata viață. Sub cămășile albe, iile țăranilor, ascundeau un piept ca o stâncă. Din întreagă adunarea s-a desprins o sigură îndrumare spre pășirea mai energică în luptele naționale. Tratativerile Comitetului Național cu guvernul, a zis cotele Tisza în delegațiuni, au câștigat pe mulți români spre ideia de pace, așa cum o voiește el.

Adunarea a fost deschisă în mijlocul unei vii ovații de către bătrânul luptător memorandist și avocat din Alba-Iulia, dl. Rubin Patitia, care a lămurit în câteva cuvinte scopul pentru care s-au întrunit. Voiau să arate lumii drumul de urmat pentru a croi o soartă mai bună în viitorul pentru neamul întreg. Mai cu seamă îla momentul când s-au făcut pași în democrația Europei, a zis octogenarul orator în aplauzele mulțimii. Tot d-sa a propus apoi să se constituie biroul adunării, ceea ce s-a primit, în modul următor: președinte a fost desemnat protopopul Ion Teculescu; vicepreședinte, avocatul Lamentiu Pop, Notari: Aurel Marcu, Titma, Camil Velican, Dr. E. Muntean, Dr. Warfe Muntean și Dr. Atanasie Mârza.

Părintele protopop Teculescu, mulțumind pentru încrederea ce i s-a arătat, a propus să se trimită o delegație după deputații și membrii Comitetului Național în persoanele următoare: Dr. V. Kiwi, Florian Rusan, Ion Maior, Ion Magda, Ursa, Dr. I. Pop, Dr. Enea Muntean, O. Tir, Dr. Răltar, Dr. Mârza, Dr. R. Patitia, Flota și Dr. Zaharie Muntean. Deputăția aducând pe: Dr. T. Mihali, Dr. Murim, Vasile Goldiș, Dr. Alexandru Vaida, St .C. Pop, Dr. Aurel Vlad, Vasile Damian, Maie Șerban, Dr. Nicolae Comșa, Val Branisce, Dr. Laurentiu Pop, Dr. Roema, Dr. Aurel Lazar, Dr. Dănilă Sabo. Ajunși în mijlocul poporului, aceștia au fost salutați cu lungi urale și cu o salvă de aplause puternice. Trăiască Românii, era strigătul puternic al țăranilor care nu mai sfârșeau cu manifestarea călduroasă a sentimentelor lor de *alipire la conducerea steagului nostru național*.

Părintele protopop Teculescu, exprimând convingerea adunării, mulțumește frunțașilor pentru că s-au hotărât să pornească iară la apostolatul cuvântului. Vrem să ne sfātuim cum stăm în fața noilor împrejurări, a spus părintele protopop. Voim să lămurim datoriile viitoare, schimbându-ne vederile cu liniște și blândețe. *Când vă văd în fața mea*, spunea părintele protopop, *cu frunțile senine și într-o ținută atât de demnă, mă gândesc la seninătatea codrilor noștri verzi, frați buni ai sufletului nostru*, termină părintele Teculescu, în strigăte de „trăiască”.

A fost poftit la tribună Teodor Mihali, des întrerupt de aprobări și acoperit de aplauzele mulțimii. A reușit a rosti discursul, din care reținem pasajul următor: *Domnilor și fraților! Vă salut cu toată dragostea și vă mulțumesc, că la invitarea noastră ați venit într-un număr atât de impozant la această adunare. Primiți cele mai călduroase salutări și din partea iubitului nostru președinte Gheorghe Pop de Băsești care, din motive sanitare (de sănătate), fiind împiedecat de a veni la această adunare, vă trimite prin mine salutul său părintesc. Faptul că Dumnevoastră v-ați prezentat la această adunare într-un număr atât de mare, dovedește că sunteți pe deplin conștienți de însemnătatea vremii prin care trecem. Și într-adevăr, domnilor și fraților, momentele acestea sunt mari, pentru că*

întreaga viața politică și economică a statului nostru trece printr-o criză foarte gravă. Criza este generală și cu atât mai gravă, cu cât azi întreaga Monarhie habsburgică are în afară de hotare o mulțime de dușmani, iar înlăuntrul ei pacea și bună înțelegerea între națiunile deosebite lasă mai mult de dorit decât oricând. Zace în interesul Monarhiei și a popoarelor ei, ca pacea și bună-înțelegerea lăuntrică să poată fi restituită la timpul său, ca astfel unite toate în cugete și simțiri, să poată lucra împreună pentru apărarea și dezvoltarea țării și a dinastiei, iar aceasta numai atunci poate urma, dacă pe cale legală și prin instituțiuni trainice se va asigura libertatea deplină atât pe terenul politic, cât și pe cel economic și cultural pentru toate popoarele de sub ocârmuirea sceptrului habsburgic. Durere, însă, factorii competenți ai Monarhiei și îndeosebi guvernul țării noastre nici pe departe nu-și dau silința ca să asigure prin instituțiuni legale libertatea tuturor popoarelor ei, ce dacă ar face-o, în mod firesc s-ar promova și întemeia buna înțelegere și frățietatea între toate popoarele țării. Atunci am putea privi liniștiți la viitorul ce ne așteaptă.

Partidul Național Român, credincios trecutului și programului său politic, a fost și este pătruns de marele principiu al solidarității și al bune înțelegeri între toate popoarele țării. Însă la această bună înțelegere și solidaritate numai atunci se poate ajunge, dacă guvernele țării vor respecta cu sfințenie cea ce poartă deviza: libertate, egalitate și frățietate! Comitetul Partidului Național Român, conștiu de marea chemarea ce o are pentru binele neamului românesc și consecvent principiilor programului său, a hotărât, în cea mai perfectă înțelegere, în decursul anului trecut, ca să răspundă invitării prim ministrului ungar pentru a începe tratative serioase în scopul găsirii modalităților de a aplană diferendul ce există între poporul român și guvernul unguresc și de a semna justele noastre gravamine. Durerea, însă, aceste pertractări - deși au durat aproape un an de zile și noi în decursul pertractărilor ne-am dat toată silința ca să putem ajunge la o înțelegere reală cu guvernul - n-au avut rezultatul dorit din motivul că guvernul actual n-a fost aplicat să satisfacă justele pretențiuni ale poporului nostru. Despre rezultatul negativ al tratativelor și despre motivele care au produs eșuarea păcii dorite, poporul român a luat deplină cunoștință din enunțările făcute în ședința plenară a comitetului ținută la Budapesta, în luna Ianuarie (1914), la care ședință afară de membrii Comitetului au participat și mai mulți bărbați de încredere ai Partidului Nostru Național.

E lucru firesc, că în timpul tratativelor lumea românească spera, că guvernul - considerând și situația gravă internațională în care ne găsim - totuși ne va face oarecari concesiuni de valoare, că ne va garanta de exemplu cel puțin 50-60 cercuri electorale cu majoritate românească; că va introduce limba românească ca limbă de instrucție în toate școlile de stat din ținuturi românești, și în cele primare, și în cele secundare, că va crea instituțiuni mai înalte pe seama fiilor unui popor de peste 3 (trei) și jumătate milioane suflete, că va sista persecuțiunile îndreptate contra ființei noastre naționale. Speram, că se va învoi ca limba românească să fie introdusă în toate ramurile administrației și ale justiției,

că în ținuturile românești funcționarii vor fi români, care cunosc nevoile poporului nostru, și pot a se înțelege cu el în limba lui.

Durere, aceste legitime pretențiuni ale noastre contele Tisza le-a respins. Iar ceea ce de fapt a admis, și în parte a realizat, nu prezintă pentru noi o așa valoare, ca pe baza ei să putem încheia o pace onorabilă și durabilă. Am ferma convingere, că rău fac maghiarii, când se încăpățânează într-o politică de exclusivism național. Viitorul mai apropiat îi va convinge, că, la urma urmelor, această politică este cu mult mai păgubitoare pentru elementul maghiar decât pentru cel românesc. Fapt este, că, între națiunea maghiară și cea română, există o superioară comunitate de interese, ce a recunoscut chiar și Prim-Ministrul actual al țării. Cu toate acestea nu e aplicat a promova reciproc întărirea comunității de interese. Dl. ministru prezident și politicienii maghiari ar trebui să știe, că noi românii afară de aceea, că în lupta pentru realizarea justelor noastre pretențiuni avem de partea noastră simpatiile tuturor statelor civilizate, suntem prieteni buni cu toate națiunile din patrie, cu slovacii, cu germanii, cu sârbii, cu rutenii, cu croații. Maghiarii nu se pot lăuda cu asemenea legături de simpatie. Nu mă mir așadar, că unii dintre politicienii maghiari aleargă după prietenii străine⁹⁶. Dar, întreb, cum să le fie muscalii, ori francezii prieteni, când aceia bine știu, că șefii partidelor maghiare nu pot să câștige simpatia și încrederea popoarelor nemaghiare? Cum vrei să fii prieten cu cei din mari depărtări, dacă nu ești în stare să câștigi prietenia compatrioților tăi?

Văzând guvernul și politicienii maghiari că noi nu vrem să ne jertfim naționalitatea noastră de dragul utopiilor șovinismului maghiar, ne acuză în parlament și în presă, că suntem iredentiști, antidinastici, ba, unii, chiar și panslaviști. Toate aceste învinuiri sunt calomnii răutăcioase, pe care le respingem cu indignare. Pe noi n-au să ne învețe ei patriotism și loialism. Dinasticismul nostru nu are două fețe, ci numai una, iar aceea este curată ca aurul. Patriotismul nostru nu înseamnă asuprirea altora, ci libertate națională cinstită, pentru toate națiunile, care susțin cu averea și sângele lor această patrie. Patriotismul nostru nu e fanfaronadă zbierătoare, ori lingușire fățarnică, ci adevărată iubire și dragoste pentru acest pământ, care ne este patrie străveche și pe care poporul îl muncește cu sudoarea feții sale și îl apără cu sângele său. Starea tristă de azi a țării o cunoașteți cu toții. Știți îndeosebi, că nenumărate comune și ținuturi românești suferă de câțiva ani de recolte rele, de revărsările râurilor. Noi în Parlament și în presă am cerut și am așteptat, ca guvernul să ia măsuri ca râurile să fie regulate (îndiguite), dar ne-au răspuns, că visteria țării nu are bani pentru lucrări de regulare a apelor și nici pentru ușurarea mizeriei țăranilor noștri ajunși la sapă de lemn. Dar atunci, întreb, de unde are guvernul bani, ca să destineze 30 de milioane pentru noi colonizări între români? Doară a cheltuit o sumedenie de milioane și până acuma pentru astfel de colonizări zadarnice. Cu banii aceștia putea foarte bine să pună zăgazuri râurilor, care ne inundă câmpiile și sărăcesc

⁹⁶ Ibidem

poporul nostru. Dar guvernul nesocotește toate aceste nevoi arzătoare și de mare importanță atât pentru poporul nostru, cât și pentru statul însuși. Dacă guvernele țării nu se vor îngriji în mod serios de soarta poporului muncitor de pământ, emigrarea se va spori în și mai mare măsură și poate urma o zi fatală când țara nu va avea destule brațe muncitoare și destui apărători. Dorindu-vă ca Dumnezeuul părinților noștri să lumineze dezbaterile noastre, vă salut încă odată cu toată dragostea inimii mele⁹⁷.

Deputatul Arpașului Dr. Alexandru Vaida, a fost primit la tribună cu lungi aplauze, pe durata mai multor minute. Aproape fiecare propoziție a sa era subliniată de aprobări zgomotoase. Din discursul lui Vaida reținem numai următoarele câteva idei conducătoare. Lupta noastră politică, dusă de la decretarea activității are ca rezultat: *deșteptarea conștiinței naționale ce o are azi poporul nostru, și mai ales românii din împrejurimile istoricei cetăți a Albei-Iulii*. În urma evenimentelor din Balcani au văzut și cârmuitorii monarhiei, că *trebuie înfăptuite reforme mari în interesul popoarelor din aceas imperiu*. Guvernul nu a pornit tratativele cu *curățenia grândului ci ca să ne ademenească la o capitulare*. Noi asta nu o vom face-o nicicând, având o singură țintă: **adevărata libertate națională a românilor de aici**. Dovedește guvernului intențiile reformelor lui: legea electorală, de presă?. Văzând că așa nu poat învinge au recurs la arma calomniei, voind să prezinte pe români, în cercurile înalte apropiate de tron, ca antidinastici, iredentiști, panslaviști!. Ceea ce era calomnie și minciună, respingem cu hotărâre de frunțașii ardelenilor. *Să fim uniți și gata de lupta de mâne: lupta uimitoare, pe urma căreia va răsări dreptatea și binele* au fost cuvintele de încheiere a lui Vaida.

Dr. Aurel Vlad a fost primit cu entuziasm. Domnia sa a început prin a constata că reforma electorală a fost promisă în urmă cu zece ani prin mesaj regal. Trei guverne au trecut și n-au împlinit, nici unul din ele, făgăduința împăratească. A trebuit să vină guvernul lui Tisza pentru a nu asculta nici el de porunca dată cu aproape un deceniu mai devreme. Guvernul momentului, subliniasă Vlad, *a făcut o lege electorală care nu numai că nu este nici cea mai minimală înfăptuire a promisiunii date, dar care, chiar și față de legea păcătoasă de dinainte, reprezintă o curată batjocură*. Oare în monarhie nu se știe că Turcia s-a distrus datorită sistemului electoral?. Se vede că șovinismul maghiar este atât de orb încât nu vede istoria lui Ludovic al XVI-lea, alungat din țară de acea masă populară reprezentată numai prin vreo trei-patru reprezentanți în Parlament. Pentru români era indiferent de câți deputați vor fi reprezentării în Parlament, entru că nu puteam fi judecați după numărul deputaților parlamentari. Drepturile vor fi câștiga pentru că, după cum spune și proverbul nostru, *cu minciuna poți prânzi dar nu poți cina*. Ungurii au prânzit cu minciuna lor de o mie de ani, dar cred ei că vor putea și cina cu ea? ? Nu vor putea, a încheiat deputatul.

Când Dr. Aurel Vlad a ajuns la această parte a cuvântării sale și-a făcut apariția la adunare căpitanul orașului Iosif Roșca și adresându-se pe ungurește a

⁹⁷ Ibidem

întrebat scurt și brutal: *cine e aici președinte?* Prezentându-se părintele protopop Teculescu, renegatul căpitan, de origine română, a zis: „**Jandarmii mi-au adus la cunoștință că aici se țin vorbiri de conținut agitatoric. Vă fac atenți că dacă se mai vorbește pe acest ton, dizolv adunarea**”. Părintele Teculescu a ripostat întrebându-l: „*Cine a făcut agitație?*” Fără a mai răspunde căpitanul vreun cuvânt, s-a vârat în fața frunțașilor noștri fiul acestuia - îl cheamă Miklós - ajutorul de primar, care a repezit următorul mesaj: „**Mie, ca ajutor de primar, mi-a comunicat sublocotenentul de jandarmi, că aici se țin discursuri de agitație și m-a rugat să dizolv adunarea fiindcă altfel o dizolvă el. Prin aceasta și dizolv adunarea**”.

După aceste scurte dialoguri, părintele Teculescu, fiind pus în situație de *forța majoră*, a declarat adunarea închisă și a rugat pe oameni să se depărteze în liniște, ceea ce s-a și întâmplat, nu la îndemnul brutal al jandarmilor. Autoritari jandarmii căutau să provoace pe țărani, care mormăind se depărtau, ei mai mult ascultând rugămintea frunțașilor care nu voiau să dea prilej la un mare scandal. Proiectul de rezoluțiune nu a mai putut fi prezentat. La ordinea de zi trebuiau să mai vorbească și alți oratori. Dr. Iuliu Maniu avea să prezinte proiectul de rezoluțiune al adunării, în care s-ar fi lămurit luptă ce trebuia declanșată. Acel proiect de rezoluție va alcătui însă temeiul tuturor celorlalte adunări, ce vor urma.

Protestul românilor, îndată după dizolvarea atât de voluntară și ilegală a adunării, s-a dat Prim-Ministrului, Ministrului de Interne și Vicecomitelui Comitatens **telegrafic, cu următorul cuprins:** „Aducem la cunoștință, că adunarea poporală din Alba-Iulia, la care au luat parte 8000 cetățeni, a fost dizolvată de jandarmerie fără nici un motiv, fără prealabilă provocare cerută de lege, și fără ca reprezentantul poliției, care a fost de față, să fi făcut vre-o obiecțiune asupra vorbirilor ținute. Ajutorul de primar - a stat întru ajutor jandarmilor în această procedură ilegală, iar jandarmii au bătut pe mai mulți inși din mulțimea ce se împrăștia în liniște. Protestând împotriva acestui procedeu revoltător de ilegal și brutal cerem pedepsirea slujbașilor călcători de legi. Teculescu, protopop, prezident”⁹⁸.

Astfel s-a sfârșit adunarea care a dat o nouă dovadă despre solidaritatea admirabilă a țărănimii cu programul Partidului Național Român și despre brutală încălcare a drepturilor de întrunire prin organele statului unguresc. Alba-Iulia a primit în sânul ei zece mii de oameni, dintre care vreo sută de preoți și aproape tot atâția învățători, vreo 50 de адвоаți și intelectuali români. Iată și lista comunelor care au fost reprezentate: Alba-Iulia, Drâmbar, Oarda de jos, Oarda de sus, Șibișeni, Vinți, Vurpăr, Doia, Dumitra, Teiuș, Galda de jos, Galda de sus, Chișfalău, Bărbant, Straja, Totoi, Hevig, Cut, Sântimbru, Saltin, Cojlar, Seușa, Cârna, Acmar, Benic, Ghirbou, Mihalt, Cișteiu, Șard, CrăciuneI, Metec, Telna, Inghiu, Uricești, Tăuți, Ampoița, Bucerdea, Limba, Cricău, Poiana, Intregalde.

⁹⁸ *Ibidem*, nr. 112, sâmbătă, 24 mai (6 iunie) 1914, p. 1

Imprăștierea adunării a venit atât de neașteptat, încât se observă intențiile cârmuirii în această privință⁹⁹. Abstrăgând de la tactica pe care guvernul o punea în practică, ca să-și ușureze situația față de opoziție la alegerile viitoare, s-a dizolvat adunarea mai ales de teama rezoluției, ce trebuia să se ia cu acel prilej. Guvernul nu a voit, ca o adunare românească, susținută de popor, să consfințească hotărârile Comitetului Național privitor la organizația partidului. Și din acest exemplu se vade că, guvernul a recunoscut existența Partidului Național Român, dar cu anumite gânduri rezervate.

La sfârșitul ședinței din Parlament, în ziua de 23 Mai 1914, Desbordes Ernő a adresat o interpelație de urgență Ministrului de Interne, Sándor Iános în chestia adunării dizolvate din Alba Iulia. Interpelantul l-a întrebat pe Ministrul Interne dacă *"are el oare cunoștință că la adunarea de la Alba-Iulia s-au rostit discursuri agitatorice care sunt potrivite să tulbure pacea dintre naționalități și dacă da, e aplicat ministrul să ia măsuri de retorsiune împotriva eventualilor vinovați"*¹⁰⁰. Ministrul de Interne Sándor Iános răspunzând la interpelare a spus că imediat după adunare a fost încunoștiințat printr-o telegramă trimisă de Dr. Iuliu Maniu, avocat în Blaj și protopopul Teculescu că autoritățile au dizolvat adunarea fără nici un motiv just. A ordonat imediat Subprefectului de Comitat să pornească cercetarea cazului. Din rapoartele ce le-a primit reiese, că discursurile rostite la adunare nu sunt chiar așa de nevinovate după cum ar dori să le prezinte românii. De pildă, susținea ministru, Aurel Vlad a spus între altele: "E porcărie, e mișelie, e josnicie nerușinată ceea ce se face cu noi prin noua lege electorală. Nu putem avea o altă țintă decât să ne scăpăm de maghiari. Căci doar suntem în majoritate față de ei. Dacă-i adunăm pe slovaci, sârbi, sași, ovrei, se va găsi că suntem cu mult mai mulți decât maghiarii. E necesar ca limba oficială să fie cea română. Împotriva lui Vlad a trebuit să se pornească procedura penală. Toate aceste lucruri însă nu vor împiedeca guvernul ca să-și continue politica ce a început-o și doleanțele care există de fapt să le remedieze, dar guvernul nu poate tolera ca să se facă agitație între poporul sărman năpăstuit de mizerie, numai pentru ca să poată figura unii oameni singuratici"¹⁰¹. Camera a luat la cunoștință răspunsul ministrului.

În fața acestei pervertiri tendențioase, ținem a declara chiar înainte de orice dezmințire oficială din partea lui Aurel Vlad, sau a organizatorilor adunării, că „informația” Ministrului de Interne era o scornitură păcătoasă. O anchetă mai perfidă decât aceasta nici că se putea închipui. Redacția ziarului *Românul*, care a avut un trimis special și o parte a comitetului de redacție la Alba-Iulia, declara cu toată hotărârea, că Dr. Vlad n-a spus frazele redatate de Ministrul de Interne. N-a spus nici fraze asemănătoare, ce să poată fi tălmăcite așa cum le-a tălmăcit, cu rea voință, diplomatul ungar, nu că în acel fel n-ar exprima adevărul!

⁹⁹ *Ibidem*

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 7

¹⁰¹ *Ibidem*

La ședința din 26 mai 1914, contele Tisza a binevoit a vorbi din nou despre tratativelor sale cu Partidul Național Român¹⁰². Nu era primul și probabil nici ultimul discurs al său asupra subiectului, căci de douăzeci de ani încoace de când el pretindea că „se ocupă” cu soluțiunea chestiunii românești, contele Tisza a rostit o mulțime de toasturi despre împăcarea româno-maghiară, o adevărată puzderie de vorbe, developate cu măiestria sa de a vorbi, fără a da vreo soluție. După o campanie atât de lungă și obositoare, de oratorie sterilă era timpul să se întrebe: care e rezultatul acestei hemoragii de cuvinte? Și nu era bine ca după fiecare nouă declarație sau cuvântare a ministrului, să se repete, mereu, stăruitor, întrebare: ce a câștigat poporul român de pe urma *dragostei* de care-l asigură din nou contele Tisza, pentru ai îmbunătăți soarta după acest nou act de *împăcare*? Convingerea unanimă se întărea tot mai mult și pe măsură ce se îngroașă volumul de discursuri românești al Primului-Ministru, cu mimația cinstită, de a se *împăca* cu românii, tinde spre desăvârșire, străină de el.

Toată orația sa limbută și zgomotoasă nu are decât scop intrinsec, căci nu vorbește ca să facă ceva, ci numai vorbește. El nu urmărește cu voie *împăcarea*, ci nmai ca să pară că are intenția împăcării. Altfel cum s-ar putea explica că de 20 de ani de când vorbește de pace și de necesitatea ei „imperioasă”, nu a reușit să o întărească, și că de 20 ani situația poporului român, în loc să se îmbunătățească, devinea tot mai insuportabilă! Tocmai de asta nu se putea închipui că un om de stat „mare” numit „omul cu voința”, „bărbatul faptelor”, să propovăduiască 20 de ani o idee, o reformă de necesitate, face doar perorații lungi și adânc convinse, fără să se poată apropia totuși cu un singur pas de realizare, deși, în tot timpul acesta, (cu excepția celor 4 ani de regim coaliționist) a fost la putere, de mai multe ori ministru și de două ori însuși șeful guvernului! Faptul acesta singur e sentința cea mai nimicitoare pentru acțiunea contelui Tisza. El spulberă toată pleava de discursuri kilometrice, de vorbe de „pace”, făcând să se ivească de sub ele grăuntele de adevăr al dușmăniei ireductibile împotriva existenței noastre naționale.

S-ar putea dovedi că, toată acțiunea de *împăcare* a contelui Tisza, în definitiv, nu se reducea decât la discursuri. Deci la vorbe, și că aceste vorbe, departe de a fi de folos, au fost totdeauna încercări viclene și perfide de a slăbi, de a dezbină și de a produce destrămare în tabăra românilor. Rezultatul a fost contrar: o solidaritate indestructibilă a românilor. În anul 1897, la instalarea episcopului Goldiș în Arad, contele Tisza și-a început acțiunea de împăcare cu un „mare discurs”, plin de urări vagi de prietenie româno-maghiară, dar lipsit de precizarea oricărei concesiuni sau condițiuni de împăcare. Și care a fost totuși rezultatul? În tabăra românească, atât de solidară, era cât pe ce să se producă o ruptură. Naționaliștii arădani, zăpăciți de șiretenia „contelui pacificator” au avut naivitatea de a da crezare cuvintelor sale și l-au sărbătorit ca pe viitorul salvator al neamului românesc. Între ei și românii ardeleni, mai neîncrezători, se angajase, prin presă, la o polemică violentă. *Gazeta Transilvaniei* îi acuza de „trădare de neam”. Conflictul

¹⁰² *Ibidem*, nr. 111, vineri, 23 Mai (5 iunie) 1914, p. 1-2

a ținut mult și dacă nu a provocat o dezorganizare, a avut totuși darul să învrăjbească pe frați și să lase sămânța îndoielii și suspiciunii de o parte, resentimentul și înverșunarea de altă parte, în rândurile românilor.

În anul 1904 contele Tisza, ajuns Prim-Ministru, rostește iarăși un *mare discurs*, în continuarea acțiunii sale de locvacitate româno-maghiară, de astădată în camera ungară. Mulți români au crezut și atunci că a venit timpul să ne „împăcăm”, dar criza politică și căderea guvernului la alegeri au împiedecat ca să decurgă alte consecințe mai grave pentru noi din discursul contelui Tisza. În timpul celor 4 ani de domnie politică a coaliției ungurești, „pacificatorul” părea că face pauză. În realitate el întindea în tăcerea retragerii de la Geszt, mrejele sale asupra unuia din cei mai de frunte reprezentanți ai radicalismului național românesc, asupra vicarului Vasile Mangra și asupra preoțimii din Bihor.

Veni și anul 1910 când contele Tisza cutreieră țara ca un apostol pentru a reânvia Partidul Liberal de odinioară sub numele de Partid al Muncii Naționale. Acțiunea sa de „împăcare” a reînceput, firește, iarăși sub formă de discursuri, singurul mijloc de pacificare al contelui filo-român. Și de data asta urmarea a fost dezastroasă. Vorbele, veșnicele sale vorbe, umflate și deșarte de precizări au avut drept consecința trecerea definitivă și pe față a vicarului Mangra în tabăra guvernamentală. El ducea cu sine partea cea mai mare a preoțimii din Bihor și astfel a reușit să strecoare, pentru un timp, în sufletele multor cărturari din comitatul Bihor, și chiar din alte comitate, otrava încrederii în intențiile guvernului. Prin urmare și această nouă încercare de acțiune filo-românească a contelui Tisza a adus o nouă, deși, nu prea mare, mișcare, a Partidului Național Român. Un fruntaș care și-a renegat trecutul, cinci cercuri electorale neromânești pierdute și un comitat guvernamentalizat și corupt - iată bilanțul acestei „acțiuni” pentru români.

În sfârșit acțiunea din urmă de *împăcare*, începută în anul 1913, a avut un rezultat și mai rău, căci pe lângă efectul bun al solidarizării români în jurul programului și Partidului Național, ea totuși a izbutit, în timp, să amâgească cercurile conducătoare din România cu speranța unei reforme serioase și a întârziat izbucnirea revoltei din regat împotriva politicii de maghiarizare, făcând-o mai temperată de cum ar fi fost în primul moment, sub impresia succeselor din Balcani. Afară de asta a reușit, prin vorbe, să ne țină pe loc un an, întârziind începerea reorganizării și reluarea acțiunii politice împotriva guvernului de la Budapesta.

Se poate spune că fiecare din acțiunile de *împăcare* a contelui Tisza, fiecare discurs al său, departe de a ne aduce un folos, ne-a adus numai o nouă pagubă, noi diversiuni și încurcături. Totdeauna *împăcarea* ce ne-o propunea s-a sfârșit cu o dezbinare și războire între noi înșine, sau cu interesele noastre politice neglijate. În schimb, după fiecare nouă acțiune de „fraternizare” cu ungurii”, ne pomeneam, după trecerea tăraboiiului, că acela cu care ne-am „iubit” profitase de clipa îmbrățișării pentru a ne șterpeli câte ceva din buzunare, când un om, sau un ținut, când liniștea și armonia internă, când o parte din puterea și progresul firesc. Acestea sunt fapte, și nu vorbe, veșnicele vorbe viclene, prefăcute și amăgitoare ale contelui Tisza. Și de când lumea, se știe, că nu vorbele pot omorâ o faptă, ci

dimpotrivă, faptele au puterea asta irezistibilă, în fața căreia nici o vorbă și nici o mie de discursuri nu pot să rămână în picioare.

Contele Tisza s-a arătat prieten cu românii doar în vorbe, dar dușman fanatic și neîncetat în fapte. Pentru aceea, față de ultimul lui discurs, în numele multor români i se adresa îndemnul și o rugămintă: să înceteze odată cu discursurile. Nu mai avea nimeni curiozitate, nici nu se însetau de vorbele sale. Dacă Primul Ministru ungur avea un singur dram din sentimentul de dragoste pentru români să-i facă un singur bine: să tacă. În tăcerea asta nu se vor mai auzi decât strigătele de luptă ale celor două tabere, țipetele și vaietele de durere ale celor ce cad loviți. Ele vor exprima cel puțin adevărul sincere. Iar dacă în viitor va mai veni cu același volum de discursuri filo-românești, românii erau hotărâți să-i opună cartea "cu istoria suferințelor, martirajul durerilor și chinurilor. Cumpăna dreptății le va cântări și va spune care-i mai grea, mai încărcată, mai zdrobitoare"¹⁰³.

Conform mandatului primit, protopopul Teculescu, președintele adunării de la Alba Iulia, s-a prezentat a doua zi la comenduirea militară, ca să afle ce e adevărat din știrea despre soldații arestați la adunarea populară¹⁰⁴. Așa a aflat, că numai vreo 3 soldați au luat parte la adunare, și aceștia din neștiință. Au ascultat vorbirile în cea mai mare liniște. Nu e adevărat că au demonstrat, ori că au subliniat cu aclamații enunțurile oratorilor. Jandarmii, prea zeloși, ca totdeauna, cum i-au zărit pe bieții feciori, le-au luat baioneta, și i-au internat la comenduirea de garnizoană. Acolo au fost deținuți până a doua zi, când au fost ascultați, dar constatându-se nevinovăția lor, fiind participarea lor făcută din neștiință, li s-a dictat o pedeapsă minimală. Locotenentul în retragere, iar nu activ, cum s-a scris, Dr. Victor Chirilă, candidat de avocat în Huedin, comitatul Cojognei, nu a luat parte la adunare, prin urmare nu a fost nici arestat. Neînțelegerea provenea din faptul că Dr. Chirilă închiriasse o odaie în hotelul în curtea căruia se ținuse adunarea. Dânsul trecând prin mulțime, spre a ajunge în odaie, a fost somat de jandarmi să se legitimeze, și dânsul s-a legitimat. Dr. Chirilă este și conducătorul unei întreprinderi comerciale românești în Huedin, și venise la Alba-Iulia pentru a se înțelege cu fruntașii români, în chestii ce priveau întreprinderea. Ca fost locotenent activ, îmbrăca uniforma cu ocazii solemne, având a face vizite. Nu e adevărată știrea, că îmbrăcase cu intenții demonstrative uniforma, deoarece, cum spusesem, nici nu venise pentru adunare.

Acesta a fost motiv pentru interpelarea din Parlamentul de la Budapesta. Dar mai înainte de a trece la starea faptică a interpelației, Ștefan C. Pop făcea cunoscut câteva dispoziții din ordonanța Ministrului de Interne, dată sub nr. 430/1913, ca aplicându-le la procedura comisă în contra românilor la Alba-Iulia, să se poată stabili că amestecul primarului orașenesc nu a fost îndreptățit, nici din punct de vedere formal, nici obiectiv. E prea natural, chiar și Ministrul de Interne recunoștea, în ordonanța sa, că *dreptul de întrunire e unul dintre cele mai de*

¹⁰³ *Ibidem*

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 2

căpetenie a drepturilor de libertate cetățenească, și că scopul acelor precizări era să asigure tuturor exercitarea drepturilor politice. Mai ținea să atragă atenția oficialilor și organelor administrative, că numai atunci vor purcede întru apărarea drepturilor de libertate cetățenească, când vor asigura exercitarea nelimitată a acestor drepturi. Urmărim spusele deputatului român din cameră:

Onor cameră! Nu cercetez dacă Ministrul de Interne are dreptate când afirmă că ordinațiunea aceasta asigură și chiar garantează aceste drepturi de libertate, eu am dezvoltat în acest parlament, că chiar reduce dreptul de întrunire la minimul posibil. Scopul meu e să arăt că nu se respectă nici dreptul de întrunire redus la acest minim, ci în foarte multe locuri sugrumă în modul cel mai brutal. Onor cameră! Ce spune această ordinațiune? Spune că adunarea trebuie anunțată poliției. Poliția ia la cunoștință anunțarea adunării, dacă scopurile adunării nu sunt în contra legilor, și ținerea ei nu va periclita ordinea și siguranța publică. Poliția e reprezentată la toate adunările publice printr-un delegat al său. Dar lucrul de căpetenie e următorul: delegatul e dator să fie cu băgare de seamă la decurgerea ședinței, în caz de agitare în contra constituției, legii, sau a ordinei publice, sau în caz de conturbarea ordinei, să provoace președintele să împiedece, iar în caz de lipsă să dizolve adunarea. Și dacă provocarea nu ar avea succesul dorit, să declare adunarea de dizolvată, și în cazuri extreme să o și dizolve luând în ajutor forță brachială. Așa dar dreptul minimal ce ni l-a mai lăsat domnul ministru în ordinațiunea sa referitoare la dreptul de întrunire, o garantează ordonața ministerială prin faptul, că, în orașele municipale, numește oficiul polițial de for, căruia trebuie anunțată adunarea. Acesta e chemat să ia la cunoștință sau nu o ia la cunoștință, acesta e chemat să se reprezinte printr-un delegat, și delegatul e organul care declară, dacă s-a conturbat ordinea de drept, care insolvă în sine detragerea cuvântului și dizolvarea adunării.

Procedura oficială e fixat deci hotărât, în felul care exclude orice îndoială. Forul care încuviințează ținerea adunării e poliția, căpetenia ei sau delegatul ei. Ce s-a întâmplat aici? Căpitanul poliției, care nu era de față și pe care inteligența de acolo l-a rugat să asiste pentru că știe corect românește, a răspuns, că nu se prezintă, pentru că e convins că românimea de acolo e ordonată și știe datorința, dar va fi reprezentat prin altcineva. Acest căpitan de poliție, care nu a fost prezent, se ivește într-un anumit stadiu al pertractării, și spune că, după ce i-a ajuns la cunoștință că s-au ținut vorbiri agitatorice, să grijească ca astfel de lucruri să nu se mai continue, altcum dizolvă adunarea. Cred că trebuie să fixăm acest punct, acest stadiul al afacerii și din analiza acestuia să judecăm dacă locțiitorul primarului a purces legal sau ilegal. Ministru de Interne ar fi putut deja stabili acest fapt în ședința trecută, când a avut bunăvoința să răspundă la întrebarea deputatului Desbordes Ernő, fiindcă singur a dat ordonanța, și ministru știe că locțiitorul primarului nu avea dreptul să se amestece în afacere. Locțiitorul primarului s-a purtat atât de îngâmfat, că nici nu a dat vreo atenție rugării noastre, ca să stea cel puțin o minută să-l lămurim, și apoi, eventual, atunci să se hotărască definitiv pentru dizolvare. Zadarnic l-am rugat, să ne dea cel puțin atâta timp să lămurim

poporul și să-l trimitem acasă. Prin acest procedeu a comis nu numai păcatul abuzului potestății oficiale, ci și crima descrisă în paragraful 472. Onor cameră!, Dreptul de întrunire e focarul constituției în o țară constituțională. Nici nu se poate vorbi de constituție în o țară, în care nu se respectează dreptul de întrunire și contele Stefan Tisza se duce la adunările populare să-și câștige aderenți, tot acolo se duce și domnul ministru de interne, acolo se duce. tot omul politic, acesta este forul, acesta este terenul, în care se degajează viața politică. De aceea se trudesă toate statele să garanteze acest drept prin legi, sau prin ordonanțe de o valoare egală cu a legilor.

Contele Ioan Pongrâcz: Dar nu pe seama agitatorilor!

Ștefan C. Pop: Corect, nu pe seama agitatorilor. Dar atunci binevoiește....

Contele Ioan Pongrâcz: Dar eu nici nu am putut concede!

Președintele: Liniște d-lor deputați!

Ștefan C. Pop: On. Cameră, La noi acest drept e statuat prin ordinațiune ministerială Chiar ministrul ne spune că a îndrumat organele subalterne să respecte aceste drepturi, însuși arată forurile competente, În această afacere, putem constata că, în contra dispozițiunii s-au amestecat doi factori. Un, factor e jandarmeria al doilea locțiitorul primarului. Și e un lucru ușor de înțeles că nicio clipă căpitanul poliției, nici locțiitorul primarului și nici locotenentul de jandarmi, care nici nu au fost de față la adunare, unde s-au ținut vorbirile și când a fost vorba de a stabili responsabilități, atunci unul anunță că pe el l-a înștiințat jandarmeria, iar când am întrebat sublocotenentul de jandarmi, ne-a răspuns: **Mă rog, eu nu înțeleg limba valahă, mie mi-a spus un fecior, că acolo se agitează.** Și așa mai departe. Și, îmi dați voie să cred că, acest drept poate fi devalvat, ca să stabilească un % de la jandarmi, care vorbire conține expresii agitatorice și ca el să fie judecătorul conținutului vorbirii.

Un glas: Nu a fost așa!

Ștefan C. Pop: îmi dați voie, ceea ce spun, spun din propriile mele experiențe și eu nu spus neadevăruri niciodată în această cameră. On. cameră! Dacă vrem să judecăm lupi nepărtinitor, ce privește procedura acestei afaceri, trebuie să admitem, ca un lucru că locțiitorul primarului la adunarea era străin, care nu a avut nici un drept să dispună și cu atât mai puțin drept să dispună după ce căpitanul poliției i-a spus verdictul său. Dar ce m-a îndemnat și mai mult să iau cuvântul e în legătură cu rapoartele pe care ministru de interne a ținut de bine să întetească aici, și care rapoarte în general și în esența lor nu corespund realității, (f mișcare.). Dl ministru de interne printre altele îi impută lui Dr. Aurel Vlad următoarele texte: „Frații mei de un sânge! Până acum a trebuit să fim maghiari, dar nu peste mult va sosi ora mântuirii, atunci vom scăpa de maghiari. (Strigăte la dreapta: Imfame!) Ori fraților, țineți laolaltă: noi nu trebuie să ne temem, noi suntem în majoritate; dacă socotim împreună pe slovaci, sași, ovrei, sârbi și pentru unguri și atunci tot românii sunt mai mulți tot noi vom învinge! Nu cunoaștem limba maghiară, aceasta-i limbă străină pentru noi, unde trebuie să vorbim numai românește. Vrem ca limba oficială să fie aici cea românească!"

Onor cameră! Dl. Dr. Teodor Mihali în chestia aceasta a făcut declarații corespondenților de ziare și a spus pe cuvântul lui de onoare că acest raport nu corespunde adevărului. Nici Iuliu Maniu, fost deputat dietal, care a tratat cu Primul Ministru, de asemenea a declarat pe onoare. Și eu declar pe onoarea mea, aici în Parlament, primind asupra mea orice consecvență, că nici un singur cuvânt, ce se atribuie lui Aurel Vlad, nu s-a rostit acolo. Căci, onor cameră, dacă aceste vorbe ar fi fost rostite, atunci domnul Ministru de Interne imediat trebuia să ia dispozițiuni, și dacă nu erau rostite, trebuia imediat să dea deslușiri în Parlament, dar nu avea drept nici un momeat să lase acuza asupra noastră. Așa ceva nu s-a spus acolo, aceste vorbe nici într-o formă nu s-au rostit, declar pe cuvântul meu de onoare, măcar o mie de denunțianți să afirme contrara spun pentru că eram în apropierea lui imediată, ca oratorul următor, care avea datoria să fiu atent. Cine cunoaște pe acest om acela știe că el nu a putut face niciodată astfel de dedării care intenționează distrugerea statului, și ăla nu a fost acolo atât de mărginit și prost, să le facă. Nu a vorbit el mult de legea electorală pe care a calificat-o tendențioasă, cât am condamnat arondarea nouă a circumscripțiile electorale și cu datele ministrului a arătat că nu numai în comitatele unde sunt proporțional mai mulți români, ci și unde alegătorii noi sunt în majoritate, unde sunt 60% români și împreună cu Maghiarii, Sașii și Ovreii împreună nu fac majoritatea

Contele Pongrácz: Totuși a fost ceva! (Mișii, ilaritate.)

C. Pop: Am zis că acolo unde românii reprezintă 60 %, chiar în sensul declarației domnului ministru ar trebui ca majoritatea circumscripției electorale să ni se cuvină nouă și acest drept l-a asemănat cu acea curte întortochiată, în care noi am fost înfundați și a zis că iaca nedrept e acela, precum e curtea deși în privința aceasta a avut expresii condamnare, dar din ce am cetit aici, nici un cuvânt nu a folosit. Între astfel de împrejurări întreb a fost corectă procedura ca un primar substituit, neluând în seamă dispozițiile căpitanului de poliție, numai de departe să se repezească la lume ca o mare putere, să dizolve adunarea populară. (Zgomot.)

Contele Pongrácz: În orice caz a avut motiv.

St. C. Pop: Mă rog de iertare, dacă dl. deputat, ar istorisi faptele observate la o întrunire unde a fost de față, atunci eu nu mi-aș permite să trag la îndoială corectitatea celor spuse de dânsul. (Mișcare la dreapta.)

Contele Pongrácz: Eu nu trag la îndoială corectitatea, ci afirm că în orice caz a avut motiv.

St. C. Pop: Am spus ce s-a petrecut.

Contele Pongrácz: Aceasta e concepția dumată, ceeaaltă e a mea.

St. C. Pop: Există o concepție, care stă de partea noastră. Aceasta concepție e pronunțată în Ordonanța ministerială, care stabilește autori care au drept de amestec și de dispunere. Chiar de aceea am îndrăznit să iau cuvântul, petru ca să stabilem, că are acest drept fiecare, are acest drept consilierul, plutonierul de jandarmi, jandarmul, sau chiar și păzitorul de tindă?! Aceasta doresc să o știu, căci în sfârșie necesar în fiecare țară ca sau legile sau ordinațiunile să normeze procedura. Eu nu pot să știu ce declarații să fac aci, ci numai din lege însăși, care e

autoritatea, care are drept de supunere. (zgomot la dreapta.) Domnul Ministru de Interne a avut bunăvoința să ne spună cât de mult îi zace la inimă, ca să fie ba și cât de mult condamnă procedurile, care au ca scop numai să agite poporul și așa rentat din cauza sărăciei. Scuzați, dar eu susțin ferm convingerea că, exercitarea drepturilor poliției încă nu e agitație, iar fiecare cetățean are să se folosească de dreptul care i-l dă situația. Nu pot să reușesc pe un teren cu care n-am de-a face. On. cameră! Totuși doresc să rechem în atențiunea domnului Ministru de Interne, pentru că la convocarea acestui popor să-l luminez asupra drepturilor lui. (Voci: Aha!) Baron Podmaniczky Endre: Asta-i, asta!

Șt. C. Pop: să-i luminăm asupra datoriei în mișcare. Poporul acesta vine și atunci, când toți sunt împotriva lui, el se înfățișează. Și de ce? Pentru că probabil pe noi ne ține...

Contele Pongrácz Iános: De profeți, de mântuitori!

Șt C. Pop: de depozitari ai drepturilor, aspirațiilor lui. (Mișcare) Vine acest popor, pentru că de la noi n-a auzit cuvinte cu care am fi atât împotriva ordinei în stat (Contraziceri zgomotoase). László Mihály: București!

Șt. C. Pop: Dacă lui Aurel Vlad nu-i este etmis să spună cuvintele, care le-am citat eu, atunci nu-i este permis nici unei autorități, nici un organ al acesteia, nici nimănui altuia ca să jignească acest material de acuză, cu scopul de subminare a renumelui bun al unui popor, al conducătorilor. (Zgomot). Onor cameră! Dacă aceasta se întâmplă în aceste afaceri și se continuă cea mai riguroasă cercetare, Ministrul de Interne ar fi trebuit să îndrepte atențiunea, ca cercetarea să se întindă și asupra circumstanței: cum s-a întâmpla că subcăpitanul de poliție, care, era lângă orator, n-a adresat nici un cuvânt de admonestare către președinte, n-a găsit el atunci o expresie rostită, că e îndreptată împotriva ordinei de stat? Ar fi trebuit să-i dea răspuns la întrebarea: cum e posibil ca adunarea să fie dizolvată de elemente, de autorități care însăși au declarat, că n-au auzit ce s-a petrecut, care numai atunci sosiseră acolo, în fugă? Între astfel de împrejurări eu cred, că n-a fost vorba de respectarea și garantarea dreptului de întrunire, ci despre atacarea în chipul cel mai brutal al acestui drept, pe care în primul rând Primul Ministru e chemat să-l apere și încă cu cea mai mare energie, dacă vrea să-l ținem ca pe un apărător al legii. Căci dacă se țin vorbiri agitatorice, întreb onor cameră, când și între ce împrejurări a scăpat de pedeapsă oricine dintre noi, care a uzat de vorbe agitatorice? Eu nu vreau să insist mai mult asupra acestui caz, ci îl rog foarte mult pe domnul Ministru de Interne să apere cel puțin ceea ce a creiat el însuși, (Mișcare) să păzească cel puțin executarea strictă a acelei ordonanțe, ori circulară, care el însuși a dat-o și despre care a spus că garantează drepturile de libertate ale cetățenilor. Astfel, domnule Ministru de Interne, se zice că noi agităm și amărăm poporul care-i atât de amărât, emigrează și noi am voi să-l reținem în patria aceasta. Fii convins că vorbește un bărbat, nu un agitator, (Mișcare) că mai triste și amărâte figuri nu am mai văzut ca atunci, când jandarmii cărora le-am strigat să fie cu băgare de seamă căci suntem într-o curte sucită, să fie indulgenți și să aștepte până ce poporul se va îndepărta liniștit, împingându-i, insultându-i, ba ce e mai mult, unele grupuri, după cum aud,

ducându-le până la ieșirea din oraș, iar domnul primar ar fi zis: **Afară, afară din orașul meu cu Valahii aceștia!** (Mișcare, contraziceri.) *Dacă domnul Ministru de Interne ar fi fost acolo și ar fi văzut fețele acelea, și ar mai fi văzut rânjetul de bucurie al anumitor elemente din Alba-Iulia, când ne alungau pe noi de acolo, atunci cred că și sentimentul de drept al domnului Ministru de Interne s-ar fi revoltat.* Onor cameră, N-am să mai întind vorba: Vă citesc interpelația, dar mai înainte am să dau citire §-lui 475 cetit de mine. (S-auzim! - Oratorul citează textul legii.) iar § 472 declară: „*Crima abuzului de putere oficială se comite prin faptul, că funcționarul uzează fără motiv de putere armată, sau îi cere intervenția*”. Domnul acesta a fost un străin cu desăvârșire în acel domeniu. N-a fost îndreptățit să dea ordin jandarmeriei, să scoată pe oameni din curte, cu puterea. Pentru toate acestea voi cere în interpelația mea urmărirea celor ce au comis abuz, asemenea și acelor, care răspândesc vești false, și astfel, acuzând pe nedrept, îl seduc pe domnul ministru să pornească anchete, ce pot avea urmări grave. Iată interpelația mea: (S-auzim!)

1. Are cunoștință Ministrul de Interne, că, alegătorii din com. Alba-inferioară au convocat la Alba Iulia o adunare poporală pe ziua de 31 Iunie, și că poliția a dat autorizație pentru ținerea adunării?

2. Are cunoștință că dl. Roșca, ajutor de primar, a împrăștiat această adunare compusă din peste 8900 de oameni, călcând în picioare decretul ministerial Nr. 430/1913 și făcând abuz de competență, prin aceasta și prin somarea jandarmilor să scoată din curte pe oameni?

3. Are cunoștință că, în baza paragrafului 7 din decretul cita, numai reprezentantul și delegatul poliției este îndreptățit să someze pe prezident, ca acesta să dizolve adunarea, și numai dacă prezidentul se împotrivește, este îndreptățit el, reprezentantul, să facă dizolvarea?

4. Are cunoștință că ajutorul de primar a făcut dizolvarea sub cuvânt, că el a fost somat din partea ofițerului de jandarmi, care amenințase că ia din contra va dizolva el adunarea?

5. A fost în drept M. Roska ajutor de primar, să dizolve adunarea fără să fi cerut una ca asta căpitanul poliției? Este el în drept să dea ordin jandarmilor pentru maltratarea cetățenilor pașnici?.

6. Are cunoștință domnul ministru că organul, reprezentantul poliției la adunare, n-a făcut nici o obiecțiune împotriva cuvintelor ce s-au spus din partea oratorilor?.

7. Este în drept efectivul de jandarmi sau alt jandarm, să ceară dizolvarea adunării, când e de față reprezentantul poliției, și să amenințe, că dacă nu se va face dizolvarea are să o facă el?

8. Este în drept oricare jandarm să cenzureze cuvântarea oratorilor și să constate în mod suveran dacă se comite sau nu agitație. Este el în drept să dizolve o adunare pe baza asta?.

9. Va ancheta domnul ministru în modul cel mai sever, cine a trimis raportul tendențios, cine l-a falsificat, și dacă nu cumva dizolvarea adunării s-a intenționat înainte?

10. Va dispune dl. Ministru ca pe viitor libertatea de întrunire, redusă la minim, să se respecte de autorități?

11. Va porni domnul Ministru cercetare disciplinară în contra lui M. Roșca și în contra jandarmilor?

12. Va da instrucțiuni parchetului, ca să tragă în fața legii pe al doilea primar M. Roșca pentru abuz de putere prevăzut în §§ 475 și 472 al codului penal?

La această interpelare, Sándor János, Ministru de Interne în introducere la răspunsului său, accentuează sentimentul său de echitate, ceea ce l-a determinat să dea ordin în chestia întrunirilor libere, la care nu face deosebire de clasă ori naționalitate, apoi continuă: *Mă provoc la aceea că am cetit numai rapoartele oficiale care le-am primit. Ce privește evenimentele nu am adăogat nimic la ele și nu am ascuns nimic; prin urmare să nu-mi ia în nume de rău dl. deputat oricât de ambițioase declarații face d-sa, ori ceilalți interesați prezenți la adunare, până când nu mi se dovedește contrarul, eu trebuie să dau crezământ rapoartelor oficiale și dacă mă interpeleză răspund după cum mi-au raportat autoritățile*¹⁰⁵. (Aprobări). *De altcum cercetarea e în curgere și se va constata dacă autoritățile nu au procedat corect. Trebuie să așteptăm rezultatul anchetei.* (Aprobări). *Dacă eventual au și fost greșeli în procedura autorităților, acesta nu e lucru esențial, ci aceea că făcutu-s-au la adunare astfel de declarații, care au îndreptățit autoritățile să dizolve adunarea.* (Adevărat! Așa-i!) *În această privință domnul deputat pe onoarea-i individuală a vrut să arate că astfel de declarații nu au fost. Numai cât domnul deputat a citat numai o parte din acele declarații, despre care am spus și eu în rândul trecut că sunt luate din raportul poliției, dar nu s-a dăclarat asupra expresiilor, despre care am spus că sunt din raportul primarului, și care au fost notate de oficiantul Antoniu Popescu, așadar, chiar în limba românească, pe cât știu, sau în ori ce caz, a unui reprezentant oficial care știe românește. Cer scuze că mă provoc chiar la expresiile originale românești auzite acolo. Citește în parte românește: Bozsokura, (batjocură), purkaria (porcărie), miselic (mișelie) și tikelle (ticăloșie) ce au făcut cu noi. Cu noi Românii mai mare mișelie și impertinență nici nu puteau face.* (Mișcare). *Acum să constatăm că de fapt au fost rostite aceste vorbe ori nu? De nu, atunci procedura autorităților a fost ilegală, dacă s-au spus, atunci însuș dl. deputat a condamnat atitudinea respectivilor.* (Adevărat! Așa-i!) *Dar eu până când nu mi se va dovedi contrarul, nu sunt în stare să cred că autoritățile jurate să cuteze să-i raporteze ministrului astfel de lucruri, când nu s-a întâmplat nimic.* (Adevărat! Așa-i!)

¹⁰⁵ *Ibidem*, nr. 120, miercuri, 4/17 Iunie 1914, p. 3-4. Răspunsul la interpelația făcută de Dr. Ștefan C. Pop în chestia dizolvării adunării populare de la Alba Iulia.

Dl. deputat spune mai departe că căpitanul de poliție, care are nume românesc și care știe românește, nu a aflat necesar să meargă la adunare, pentru că s-a încrezut în conducătorii românilor de acolo și în procedura acestora. Mă rog cel ce a protestat împotriva adunării e fiul unui părinte de pretinsă origine românească, care a învățat în școala lui, în familia lui, a crescut în vederile lui. La prima vedere e greu de crezut că copilul ar proceda în contra convingerilor tatălui său. Și ca să aduc o nouă dovadă la această afirmație a mea, nu-mi vine să cred că pe omul acela care ar fi procedat incorect atunci, cu câteva zile în urmă cetățenii acelui oraș inteligent să-l aleagă în unanimitate de primar. Orașul Alba-Iulia are foarte mulți intelectuali români, acești locuitori români desigur protestau împotriva alegerii lui dacă susțineau că a procedat incorect și că a dat rapoarte mincinoase. (Aprobări vii). După acestea trebuie să scoatem la iveală nu numai dacă autoritățile au procedat corect, ci și dacă de fapt s-au făcut rapoarte corecte și că expresiile citate, atribuite d-lui Dr. Aurel Vlad, au fost rostite. Trebuie să o facem aceasta din două motive: întâi ca să tragem consecințele în ceea ce privește procedura autorităților, al doilea ca față de dl. Dr. Vlad să procedăm după cum a spus și dl. deputat. Ca să se clarifice aceasta, Ministrul de Justiție, pe baza articolului de lege V, din 1878, paragraful 172 punctul 2 a ordonat cercetare acuzându-l pe Dr. Aurel Vlad de agitație. (Aprobări la dreapta). Dl. deputat a mai spus că de aceea au chemat acolo poporul, ca să-l instruiască. Nu fac bine domnii când instruiază poporul în felul acesta, (Aprobări) căci nu astfel trebuie instruit. Și eu cunosc oamenii aceia și eu știu că poporul acela a trăit veacuri de-a rândul în bună înțelegere cu maghiarii și va trăi și pe mai departe dacă îl vor lăsa. (Adevărat! Așa-i!) dacă nu-l vor agita pentru scopuri politice. (Așa-i!) Și când îi instruiți în politică, fiți mai cu băgare de seamă ce spuneți acelor oameni simpli de la sate, care meditează mai departe asupra celor auzite în munții lor acasă, le rămâne în suflet amarul, acul înveninat, agitația, care după aceea câteodată provoacă astfel de evenimente pe cari sunt convins că nici d. deputat nu le dorește. (Aprobări vii). Nu luați în nume de rău dacă eu m-am provocat în rândul trecut la aceea, că atunci când noi partidul și guvernul voim să procedăm cum nu se poate mai corect cu naționalitățile, prin urmare și cu românii întâmpinăm acest ecou. Am făcut aluzie și în rândul trecut, fac și acuma, că această apariție nu e izolată, în urma ei se ivesc și altele. Aci avem cazul de la Blaj. Pe turnul catedralei din Blaj, a cărei cheie o are singur curatorul, flutură drapelul unei națiuni străine. Autoritățile și aci au intervenit, și aci sunt acuzate că au fost brutale, că au procedat greșit, dar nu văd vre-o cercetare din partea Mitropoliei, ori a direcțiunei gimnaziului și nu aud protestarea intelectualilor. (Așa-i!) Nu-mi vine să cred că dl. deputat sau autoritățile bisericești respective ar aproba aceasta, dar atunci să aibe curajul să pășească pe față și să le spună deschis agitatorilor că nu au făcut bine. (Aprobări). Noi vrem să urmăm o politică de naționalitate pașnică, ca să liniștim poporul, ca să consolidăm terenul sub aceia, care cu moderațiune corectă și în direcție pașnică conduc poporul, dar nu suntem aplicați să tolerăm nici decum ca aceia să răstoarne ordinea în plină voie, (Aprobări.) ca culorile unui stat străin să

le așeze pe turnurile bisericilor, pe străzi și pentru sărbătorirea acestora să iese mulțimea studenților și teologilor, iar după aceea tot ei să se plângă, fără motiv, împotriva autorităților și jandarmeriei.

Dl. deputat a insistat că jandarmeria acolo a pășit brutal, neomenos. Mă rog nici în rapoartele oficiale sosite la mine, nici în cele publicate de ziare nu am cetit că acolo ar fi fost cineva brutalizat. Aceea că jandarmii când vreau să împrăstie publicul, înaintează și provoacă pe demonștrânți să plece e procedură corectă, regulamentară, e datoria jandarmilor. Cred că aceste întâmplări mărunte nu trebuie umflate așa, ca cei de aici și din afară, să deducă că la noi cine știe ce presemne de revoluții s-ar arăta. Repet, voim să facem cu naționalitățile pace sinceră, deschisă și directă. Și dumneavoastră voiți, după cum ați declarat; trebuie să voiți pentru că această pace nu e numai în favorul națiunii maghiare, ci în primul rând e chestiune de existență pentru dumneavoastră. Iar în această direcție vom căuta momentele, care ne unesc, nu care ne despart și provoacă ură și agitație în popor, cu care am trăit în pace și vrem să trăim. Rog onorata cameră să ia la cunoștință răspunsul meu. (Aprobări vii).

Președintele: Voiește dl. interpelant să ia cuvântul?

St. C. Pop: Onorată cameră! *Voiesc să motivez de ce nu pot lua la cunoștință răspunsul d-lui Ministru de Interne.* Mai înainte de toate vreau să constat un lucru, cu atât mai vârtos că această constatare e și o chestiune de onoare a mea, întrucât e vorba de veracitatea aserțiunilor mele. Dl. Ministru de Interne a zis că eu aș fi citat ce nu a spus Dr. Aurel Vlad, și aș fi tăcut ce dânsul a vorbit. Mă rog, nu e chiar așa. Am spus doar că dânsul a făcut o critică foarte aspră noii arondări a circumscripțiilor electorale, asemănând sistemul cu acea curte întortochiată. Acum, d-le Ministru de Interne, voi scoate la iveală chestiunile care sunt în contradicție cu Codul Penal, care ating unitatea statului: nu pe acelea care aparțin politiciii și dispozițiilor d-lui ministru și care se pot condamna ceea ce însă în nici un caz nu se poate identifica cu unitatea statului și poporul maghiar, în contra căroră nu se poate arăta caz de agitație. Noi criticăm guvernele ceea ce e permis și poate știți că partidele maghiare le critică cu mult mai aspru decât noi. Considerând că acum se țin adunări populare și partidele își încep organizarea, întreb pe dl. Ministru de Interne că atunci, când poliția ia la cunoștință adunarea poporală și-și trimite reprezentant are drept un om străin se intervină și să dizolve adunarea? Vă mai atrag atenția asupra unei apariții triste și repetate, anume că un jandarm are dreptul să constate agitația atunci când o autoritate competentă e de față, care înțelege, poate constata agitația și știe când trebuie detras cuvântul de la orator, ori adunarea dizolvată? Mă rog, d-le ministru, eu am dovezile că un om străin a intervenit peste dispozițiile căpitanului de poliție. Natural că chestia aceasta trebuie clarificată, pentru că acum nu mai știm care e cercul de activitate al căpitanului de poliție și care sunt autoritățile, care în sensul ordinațiunii ministerale sunt competente. Mi-am dat cuvântul relativ la ceea ce a citit dl. Ministru de Interne, și ce am cetit și eu; mai departe m-am clarificat pe deplin. Am primit și lecția d-lui Ministru de Interne, întrucât d-sa e mai bătrân și postul care-l ocupă îl

învrednicește la aceasta. Dar totodată îl rog să nu prezinte toată activitatea noastră ca o mâncărime de a agita și a debuta, pentru că pâinea noastră nu vine așa de ușor, cum s-ar crede. (Zgomot, contraziceri.)

Contele I. Pongrácz : Dar e grasă!

Șt. C. Pop: *V-ați mai provocat la cazul din Blaj. Eu amănuntele nu le cunosc, dar atâta știu hotărât că acolo nu au fost culorile României, ci culorile vechi ale orașului Buda.* (Ilaritate. Președintele sună).

László Mihály: Acesta-i abuz, să spui lucruri de-acestea în Parlamentul maghiar!

Șt. C. Pop: *Mă rog, aceleași culori au fost acolo, care sunt și culorile Ardealului și ale comitatului Albei-inferioare și ale orașului Buda.* (Ilaritate și strigăte: Atunci ce căutau acolo?) *Binevoiți a vă informa că culorile Ardealului sunt aceleași. De altcum observ că prepozitul a dispus imediat ca drapelul să fie luat jos și să se pornească cercetare. Dar mai obserev că publicul care întâmplător se afla pe stradă a fost alungat în mod nepermis pentru care chiar autoritățile comunale au făcut arătare. Altfel dl. ministru de interne să nu o ia aceasta ca o crimă teribilă, când de la noi pretinde ca dizolvarea adunării, când 8000 de oameni au fost alungați, să nu o luăm în nume de rău. Mai spune dl. Ministru de Interne că noi agităm poporul. Îmi pare rău că aceasta o afirmă chiar dumnealui care cunoaște natura luptelor politice și care știe, să nu-mi luați în nume de rău, că în această privință tocmai maghiarii sunt meșteri. Dl. ministru ne admoniază pe noi, care cunoaștem pasagiile respective din Codul Penal, în loc să atragă atenția autorităților să respecte ordinațiunile. Fiindcă nu am aflat nimic liniștitor în răspunsul d-lui Ministru de Interne, nu-l iau la cunoștință.*

Csuzy Páy: Cum rămâne cu culorile orașului Buda? (Ilaritate).

Președintele: Dl. Ministru de Interne are cuvântul. (S'auzim!)

Sándor János, Ministru de Interne: *Nu vreau să întru în amănunte* (Strigăte: Foarte bine!) *ca să nu influențăm autoritățile care singure sunt chemate să facă lumină și să hotărască în această afacere.* (Aprobări). *Ce privește ordinațiunea mea, dl. deputat ar voi ca aci imediat să explic cum trebuie să se interpreteze, ca apoi la timpul său d-nii deputați să pășească cu declarațiile mele împotriva autorităților.* (Adevărat! Așa-i!) *Mă rog, aceasta eu o țin pentru mine și pentru autoritățile mele și îl asigur pe dl. deputat că ordinațiunea s-a dat cu intențiile expuse în ea; vreau să se interpreteze astfel după cum se poate ceti și dacă aş vedea că i s-ar da explicație greșită, aş căuta să dau la loc și timp potrivit, lămuririle necesare.* (Aprobări vii). *Dl. deputat mai vrea să explice chestia de la Blaj, că drapelul purta culorile orașului Buda.*

Șt. C. Pop: Și ale Ardealului!

Ministrul de Interne Sándor János: *Chestia e cu mult mai serioasă decât să putem admite că studențimea din Blaj a sărbătorit culorile orașului Buda, într-o zi de sărbătoare a unui stat străin. Steagul a dat prilej la demonstrații naționaliste și el n-a fost îndepărtat la ordinul prepozitului metropolitan, ci a jandarmeriei. Despre aceasta însă vom vorbi mai târziu, pentru că e o apariție cu mult mai*

serioasă decât să o putem tolera. (Aprobări vii). Cu cât dorim mai sincer pacea cu naționalitățile și așa și cu românii, cu atât mai mare energie trebuie să pășim împotriva acelor care voiesc să se folosească de timpul tendințelor de pace, pentru ca să poată agita și demonstra liberi. (Drept! Așa-i!) Da, e o demonstrație în arborarea unui steag care eventual poartă culorile unui oraș din Ungaria, dar în cazul de față nu pentru aceasta a fost inarborat, iar dacă se sărbătorește acest steag și se fac ovații la adresa unui domnitor și stat străin, e acest fapt totodată și agitație, mai cu seamă dacă îl aducem în legătură cu unele cuvinte spuse ici-colo de jumătate și cu declarațiile ce se fac admit că poate cu precauțiune despre procedura și unele dispoziții ale guvernului. Da, chiar acela e răul, că toate aceste se condensează în sufletul poporului de rând, și e lipsă numai de-o schânteie pentru ca să provoace explozia și consecințele cele mai triste.

St. C. Pop: On cameră! Dl. Ministru de Interne s-a abătut puțin de la obiect și rog să-mi fie permis aceasta și mie, pentru ca să lămurim deplin chestia. Dl. ministru nu m-a înțeles bine privitor la chestia din Blaj, pentru că eu am spus că acele culori sunt azi și colorile României, dar am spus-o și aceea, că Ardealul are aceste culori din vremuri cu mult mai vechi decât România, care le-a împrumutat acum 50 de ani și le-a așezat nu orizontal, ci perpendicular. Iar după cum mi s-a spus mie pe steagul din Blaj culorile erau așezate orizontal, cum e și în Sibiu, Aiud și alte comitate. Aceasta am voit să o spun.

Cu ce tendință a fost inarborat steagul, aceasta o va constata dl. Ministru de Interne. Îl asigur, pe dl. ministru, că noi la toate prilejurile și în tot chipul am evitat punctele de coliziune și îl pot asigura că noi n-am dat motiv la aceasta. Cazul acesta îl va lămuri cercetarea, dl. Ministru de Interne are destulă putere, eu notez numai că mi-am câștigat informațiile ca politician și în privința aceasta inteligența de acolo mi-a spus că nu știe, cum a ajuns steagul acolo, și ei cercetează în direcția aceasta și bănuiesc că steagul a fost trimis din Budapeșt (Mișcare și ilaritate). Că din România n-a venit, s-a constatat. Să vedem deci cum s-a întâmplat acest caz. Asigur însă atât onorata cameră, cât și pe dl. Ministru de Interne, că conducătorii poporului român nici când n-au căutat conflictul, nici cu autorităre și nici cu poporul maghiar, prin incidente, care ar fi ofense la adresa maghiarimei. (Zgomot). Camera ia la cunoștință răspunsul Ministrului de Interne.

Și totuși rezultau două mari adevăruri și din discursul acesta al contelui Tisza, și al reprezentanților guvernamentali. **Problema naționalităților era cea mai mare problemă a Ungariei și că această problemă nu se putea rezolva decât pe cale pașnică.** Și nu pentru că guvernul nu ar fi voit să o rezolve pe altă cale, ci pentru că după experiență de patru decenii și mai bine, au ajuns la convingerea, că nu se poate rezolva decât cu mijloace pașnice. Prin urmare nu pentru că nu ar exista dispoziție războinică în guvern, ci pentru că simțeau că pe acea cale se poate ajunge la conflict. În această împrejurare politică guvernul constata că în cea mai mare problemă a vieții de stat exista un singur factor necunoscut: pacea. Este adevărat, că contele Tisza anticipa și persevera în susținerea că bază neștrămutată pentru pace era „unitatea politică și caracterul național

maghiar al statului", dar tocmai această bază răsturna întreaga ecuație, făcând-o nerezolvabilă¹⁰⁶.

Știrea că adunarea populară, ținută de aderenții Partidului Național Român în Lazuri, din Comitatul Bihor, a fost disolvată în mod neînțeles de prim-pretorele Tempelean Dezső, din Vașcău a stârnit reacțiile românilor¹⁰⁷. Tocmai își terminase cuvântarea întâiul orator Dr. Gavril Cosma¹⁰⁸, notar din Beiuș, când jandarmii, după o scurtă somație, s-au pus pe lucru după sistemul celor din Alba-Iulia. Astfel Dr. Ioan Ciordaș, avocat în Beiuș, membru al Comitetului Național, și organizator al adunărilor populare din Bihor, nu și-a putut spune vorba. Aflăm din același izvor, că bihoreni, sau la dreptul vorbind beiușeni, au ținut până acum peste 60 de conferințe și adunări cu poporul, în diferite sate. În cea mai mare tăcere, dar cu cea mai mare stăruință, se lucrează deci în Bihor. Ni se umple inima de bucurie la auzul acestor vești, și o revoltă adâncă ne cuprinde, că tocmai un român, un Roska Miklos Nr. II, o creatură de-a lui Mangra, trebuia să tulbure aceasta românească și obositoare acțiune de deșteptare!! Să nu-i ajute Dumnezeu! exclamăm și noi împreună cu țărani împărășiați. Pretextul dizolvării este făcut. Cică înștiințarea adunării, trimisă recomandat, cu mai multe zile înainte, nu a sosit la Pretură. Cunoaștem apucătura asta. Putem înregistra însă și un moment înălțător. Țăranii din Lazuri vin cu grămada la Dr. Ciordaș, și cer ca adunarea să fie din nou convocată. Înștiințarea se îmbie s-o iscălească ei înșiși, țăranii expuși la tot felul de persecuțiuni fibirăești (notarial-statariale). Se știe anume, că după noua ordonanță, înștiințarea trebuia să o facă cei din localitate. Trimitem salutul nostru frățesc tuturor celor care organizează și iau parte la aceste adunări, pline de viață, de viață românească!

Adunarea populară din Lazuri, s-a dizolvat cu isprăvile protopretorelui Tempeleán Dezső, nici că se putea altfel! După Roska, din Alba Iulia, trebuia să vină alt fecior de popă român, care să se insinue cu matrapazlăcurile sale. Tempeleán Dezső, protopretore, din mila norocului, la Vașcău, membru în sinodul eparhial și în Congresul Național. În duminica de 14 Iunie, Partidul Național Român organizase o adunare populară în comuna Lazuri, nu departe de Beiuș. Permișiunea pentru ținerea adunării s-a făcut în regulă și la timp. Din Beiuș plecase la adunare Dr. Ioan Ciordaș, Dr. Constantin Popoviciu, Dr. Gavril Cosma, avocați, Dr. Magier, Terentie Popoviciu, casierul și Ioan Petra, contabilul de la banca „Drăganul”. Permișiunea, ori neaprobarea, nu sosisese fapt pentru care se considera că s-a luat la cunoștință despre adunare. Pentru păzirea ordinii își făcuse,

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 5

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 6

¹⁰⁸ A luat parte ca delegat al unor societăți și asociații din Beiuș la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. De asemenea a activat în toate mișcările naționale ce au urmat actului Unirii. Din anul 1892 a făcut parte activă din toate corporațiile bisericești și școlare, a fost membru în diferite societăți, reuniuni și asociații create în sprijinul comunității, a colaborat la înființarea principalelor institute românești de credit din Transilvania, Banat și Crișana. Din 1919 a fost senator de Beiuș până în anul 1926.

însă, apariția doi jandarmi. Trecea termenul fixat și la dorința notarului cercual din localitate se mai așteptase jumătate de oră, poate că vine cineva de la Vașcău, ca reprezentant al administrației cu aprobarea. Poporul adunat în număr frumos așteaptă cu nerăbdare să audă vorbirile conducătorilor români. Adunarea se constituie alegând de președinte pe țăranul Teodor Popa, care arătat scopul pentru ce au venit și apoi a dat cuvântul lui Ioan Cosma. Acesta a început să explice noua lege electorală, dar nu a vorbit 10 minute, când în goană a sosit pretorele Mártonfi urmat de alți doi jandarmi care se și rezeviză la Ioan Ciordaș, care sta liniștit la tribună: - Ce faceți dumneavoastră aici?! - Ce să facem? Dumeata trebuie să ști, ce facem. - Țineți adunare poporală? - Da! - Unde-i permisiunea? - La Dumnevoastră! înștiințarea s-a făcut în regulă și neprimind până la timpul fix nici o dispoziție contrară, evident, adunarea e privită ca luată la cunoștință. - *Noi n-am primit nici o cerere pentru ținerea adunării, deci vă somez să o dizolvați, la din contră o voi împraștia de aici cu jandarmii*¹⁰⁹.

Pentru înconjurarea scandalului Dr. Ioan Ciordaș, prin câteva cuvinte, explică poporului, ce cerea Mártonfi, rugându-i să se ducă în pace acasă, și că duminica viitoare vor organiza o nouă adunare, în care se va protesta contra *împărțirii la cercul de alegere Târcaia*. Atât! Dar dacă puternicii de la Vașcău n-au avut cunoștință despre ținerea adunării, de unde au știut să se înființeze în ziua aceea la Lazuri? Cum de jandarmii s-au prezentat încă de dimineață? Comuna n-avea nici telefon, nici poștă, iar Vașcăul era la depărtare de 16 km de Lazuri. Așadar? Administrația ungurească de la Vașcău era a tot știutoare! Nici o frunză nu se mișcă fără știrea lor în binecuvântatul de Dumnezeu cerc pretorial, deci: *"Să trăiască Tempeleán Dezső, luminatul protopretore de la Vașcău!"*, spunea „expres” corespondentul permanent al ziarului *Românul*, sosit a doua zi după prânz la fața locului, pentru a asista la urnătoarele proiectate adunări populare de la Lazuri, Buntești și Ursad, din Comitatul Bihor.

Reținem dintr-un articol semnat de G. Bogdan-Duică că prigonirea românilor era sistematic programată deoarece Primul-Ministru Tisza lăsa impresiunea că se pregătea pentru un moment grav și că pregătirile erau a unui om orbit de patimă, ușuratic, nu de om politic serios. El ne fiind sigur de viitor devenea feroce crezând că astfel va stăpâni puterile, care vor răsturna odată citadela maghiară. El vedea cum creștea mișcarea națională: preoții și țăranii sătmarăului au primit martiriul cu fețe vesele. Studențimea era la culmea chemării sale. Presa luase o atitudine admirabilă. Chiar și episcopii devenise mai pretențioși. Era o pornire de avalanșă, la a cărei stăpânire, prin șiretlicuri, ca acele din cursul tratativelor de pace, Tisza nu a renunțat. ***Tisza a plecat pe un drum și mai unguresc decât cel de până atunci***¹¹⁰. El provoca. Încercările de-a compromite pe iscălitorii apelului de la Arad: darea în judecată a lui Octavian Goga; darea în judecată a lui Aurel Vlad pentru niște fraze, pe care nici nu le-a rostit și pe care le-au inventat autoritățile de

¹⁰⁹ *Ibidem*, Nr. 121, miercuri, 5/18 iunie 1914, p. 3

¹¹⁰ *Ibidem*, nr. 123, vineri, 6/19 iunie 1914, p. 4

la Alba-Iulia; încercarea de-a compromite pe Al. Vaida ca rusofil - toate acestea arătau că contele Tisza a plănuit o decapitare cu orice mijloace și cu orice pretexte a Partidului National Român. Tisza nu se mai mulțumea cu puțin, el cerea tot, ca balaurul mânios din povești. O provocare mai îndrăzneță nici se putea închipui!

În tot Ardealul se cautau *arme* prin casele românilor, sub pretextul taxelor fiscale, în realitate pentru ca provocările autorităților, să nu fie prea periculoase, și să nu ducă la riposte armate și la măceluri. La Alba-Iulia, înainte de adunare, țărani au fost dezarmați chiar și de bâtele cu care pleacă oricând la drum! Voiau o confruntare ieftină, fără pierderi. Pentru ce? Tisza nu era sigur de viitor. La Viena împăratul îmbătrânea și era bolnav. Împăratul trebuia să fie deci vesel că oamenii „tari” îi poartă grijile lui. Dar Tisza profita de această împrejurare, împingând evenimentele într-o direcție pe care cavalerescul împărat desigur nu o admitea, în schimb viitorul era necunoscut. Tisza nu putea afirma că reprezenta omul viitorului, cum, din păcate, era al celui prezent. Lui Tisza îi trebuiau dovezi că și pe viitor numai pe el se putea conta. Lui Tisza îi trebuiau, deci, români „rusofili” și mișcări „revoluționare”, ca să poată proceda la realizarea ultimei intenții: starea de asediu. De aceea provoca sau apăra pe provocatori, cum a făcut-o Ministrul Sándor.

Românii din regat treceau, și ei, printre clipite delicate, grave, nesigure. Alba-Iulia le-a cristalizat atitudinea. Sfârșitul lor atârna de relațiile de rudenie vieneze, care-i dădeau contelui Tisza nesiguranța și a căror simplă prezență în lumea politică era un element de întârziere a mișcării și poate și ultima cauză supremă care va face ca provocările tisziste să aibă tocmai efectul contrar așteptat de el. O situație atât de incâlcită avea nevoie de observația cea mai atentă.

„Neînțelegerea româno-maghiară”

Dacă am văzut pe Țar, mi-am satisfăcut o curiozitate, dar defilarea trupelor mi-a satisfăcut ceva mai mult: mândria mea națională, încrederea în viitorul acestui neam. Pentru acești dorobanți a venit Țarul la Constanța. Ei l-au adus. Dar cum aceștia sunt ai noștri, ei trebuie să rămână ai noștri. Ei sunt întreagă nădejde a noastră. Ei sunt simbolul libertății. Țarul însă e simbolul robiei. Noi Ardelenii iubim din tot sufletul pe acești dorobanți, dar pe Țarul rus nu-l putem iubi”

„Țarul face ca tocmai între români și unguri să existe atâtea neînțelegeri și atâtea deznădejde” erau cuvintele luate din discursul contelui Tisza, rostit la întrunirea deputățiunilor din comitatele ungurești ale Ardealului¹¹¹. Dacă răsfoim discursurile, noi și vechi, ale Primului Ministru, constatăm că diferendul româno-maghiar era redus la o simplă și regretabilă *neînțelegere*. În meșteșugul oratoriei politice „neînțelegerea” româno-maghiară părea multă vreme o convingere a sa. Urma doar să se lămurească acest lucru prin contactul bărbaților care se confruntau de mai bine de 15 ani cu Tisza până când contele s-a decis să caute soluția. Dar să ne întrebăm, dacă după ce tratative de împăcare s-ar sfârși fraza aceea de dichiseală mai poate să aibă vre-un rost? În vreo 52 de puncte, unul mai important și mai grav ca altul, românii i-au demonstrat că nu-i vorba de o „neînțelegere”, ci de un regim

¹¹¹ *Ibidem*, nr. 111, Vineri, 23 mai (5 iunie) 1914, p. 1

de asuprire vast, adânc și mistuitor, care despărțește cele două tabere. Niciodată nu s-ar fi crezut că sunt așa multe. Și contele Tisza dacă ar fi citit lista dureirilor românești care alcătuiau „*neînțelegerea româno-maghiară*” ar fi avut altă atitudine. Contele Tisza, însă, persista în teoria sa că nu e decât o simplă „*neînțelegere*” care împiedecă pe români și unguri ca să se îmbrățișeze cu duioșie și să-și dea sărutul înfrățirii veșnice.

Calvarul sufletesc al unui popor de trei milioane și jumătate de români era pentru el doar o neînțelegere? Sutele de școli închise, miile de învățători chinuiți și martirizați, brutalitățile și volniciile electorale cele mai revoltătoare, tot aparatul de tiranizare și sugrumare a drepturilor să nu fi fost reale, dureros de reale? Legea electorală din 1913 reducea și din puținele locuri rămase în parlament. Persecuția presei, sutele de ani petrecuți de floarea intelectualilor români în mușgaiul temnițelor ungurești, toate, toate să nu fi fost o intenție satanic de conștientă și sistematică, ci oarbă întâmplare?

Cum se face atunci că, în această zăpăceală fatală, nici un ziarist ungur nu a fost aruncat în pușcărie pentru ațâțare contra nemaghiarilor, că nici un alegător ungur nu a fost împușcat pentru *crima* de a nu vota candidatul român? Cum de nu s-a închis nici o școală ungurească, dar s-au deschis și se deschideau mereu sute de asemenea ateliere noi numai de către maghiari în locurile locuite de români?

Tisza poate ar fi avut dreptul de a spune asemenea lucruri, ca umpluturi retorice; dar nu după cele vre-o cincizeci și mai bine de întrevederi ale sale cu frunțașii românilor. Fraza despre „*neînțelegerea româno-maghiară*” nu purta decât o ironie, un cinism, cu care el provoaca. Altfel ce rost mai aveau asemenea fraze banale? Ele reprezentau un vâl eufemist, aruncat asupra unei realități crude și înverșunate, o încercare de a zăpăci o lume întreagă, de a-i arunca praf în ochi, spre a o face să creadă că acela care va rezolva *marea problemă româno-maghiară* nu putea fi nimeni altul decât contele Tisza, care a înțeles ceeace nimeni până la el nu putuse să priceapă, că e vorba de o simplă „*neînțelegere*”, ușor de înlăturat.

Contele Tisza încerca să plătească cu moneda falsă a vorbelor deșarte. România se depărta tot mai mult de Austro-Ungaria și se apropia de Rusia, cu beneficii ale simpatiei publice din Franța și Anglia. Românii din Ungaria erau tot mai conștienți și mai solidari în respingerea jignitoarelor oferte a lui Tisza. Propaganda lucra la ordinul lui Tisza. *Săriți, că e vai de Ardeal! Săriți, să mântuim Ardealul! Săriți, că dacă sa pierdut Ardealul, pierdută-i toată țara ungurească! Săriți, fii ai lui Árpád și mântuiți Ardealul*¹¹². Războaiele din Balcani au adus biruința principiului național. Popoarele subjugate au dărmănat puterea semilunei și s-au unit cu frații lor. România a ieșit puternică din războiul acela și își îndreapta ochii către apus, către Ardeal! *Nu auziți cum bate măciuca valahului în porțile mâncate de carii ale Ardealului?. Nu vedeți voi că s-a pornit țara românească încătrău arată Mihai Viteazul cu barda? Primejdia zace în românii din Ardeal! Săriți, că ne omoară ! Săriți! Românii înaintează în cultură, cu toate tâmpitoarele*

¹¹² *Ibidem*, nr. 121, joi 5/18 Iunie 1914, p. 1-2

noastre școale. Românii se înmulțesc, deși îi lăsăm să-i decimeze epidemiile. Românii cumpără pământul ungurilor scăpați, deși pe aceștia îi înfundăm cu bani. Românii sunt uniți. Românii își cer drepturi naționale! Săriți, scăpați Ardealul din ghearele ardelenilor! Nu obosiți, iubiți compatrioți! De românii din Ardeal nu-l veți mântui Ardealul niciodată, căci opincarii ăștia au slobozit rădăcini adânci în acest pământ, încă pe vremea, când neamul vostru hoinărea dezlădăcinat cine știe prin ce pustiuri¹¹³.

Sărmanii, credeau că Ardealul e patrimoniul acelor câțiva „magnați”, sau că Ardealul e unguresc în urma cetei de solgăbirăi, notari, jandarmi și boactări de tren presărați prin el. Nu, **Ardealul-minciună** a murit de mult și dreptatea odată cu Regele Matiaș. Doar și peste întinderile acestea a suflat vântul libertății. *Luați seamă în sfârșit: Noi Românii alcătuim Ardealul! Noi Românii suntem marea întinsă, iar corăbiile voastre plutesc fragile pe întindere, nelegate de fundul mării, cu nimic. Noi, și pământul acesta stropit cu sângele nostru și cu sudoarea noastră, noi suntem Ardealul. Iar noi, nu vă cerem să ne mântuiți!*, scria cu apăsare Vasile Goldiș, director la Românul din Arad, pe 16 Iunie 1914.

Asta-i puțin încă, amice, povstea mitropolitul Vasile Mangra unui reporter de la Românul. *Ce plătește chipul meu fără toiagul cu șerpini înțelepciunii și cu crucea. Asta am vrut eu din pruncie. Căci, măicuța când mă repezeam prea tare la plâns, mă ululea și-mi zicea: Lica maichii, taci că o să te faci tu vlădică când vei fi mare. Și mă săruta și mă mângâia: Vlădicuțu maichii! Și, de atunci încă, mă usucă dorul mitrei. Sfinția sa devine sentimental. Îmi tremură și mie creionul în mână – scria reporterul. Hei, fiule, cât m-am frământat eu după acest vis atavic al prunciei. Luntre și punte m-am făcut. Al vostru am fost eu cândva, al celor care mă înjurați astăzi. Am purtat cu foc steagul intransigentei, am culminat la Predeal, am stat zile de-a rândul, săptămâni și luni întregi, în miros de terpenină, am mâncat la aceeași masă cu culegătorii, la nașterea „Tribunei Poporului”, am vorbit, am scris, m-am zolit, m-am luat de gât cu administrația, cu puternicii zilei, ca să mă pot avânta înainte, tot înainte, după viziunea, care mă fascinașe în leagăn: mitra, ah, o mitră aurită. Voi, adică oamenii de atunci, mă divinizau, mă încărcau cu ovații, cu laude, mă purtau în triumf. Dar urechile mele așteptau altceva decât strigăte de: vivat! Eu doream realitatea, visul: o episcopie, cât de modestă la început. Zilnic meditam asupra înțelepciunii din scrisoarea apostolului Pavel: „Cine dorește episcopie, bun lucru dorește! Și, frate, nu tot sub imboldul visului meu m-am luat la harță cu uniatul Bunea de la Blaj?”¹¹⁴*

Mitropolitul Mangra rememora acele timpuri în care și el, alături de Rațiu, Lucaciu, ș.a., se găsea în fruntea memorandiștilor și lupta pentru drepturile românilor. Tisza a reușit să-l convertească în tabăra celor care asigurau rezolvarea „neînțelegeri” româno-maghiare după cum voia acesta. A câștigat mitra metropolitană dar a pierdut respectul istoric al românilor.

¹¹³ Ibidem

¹¹⁴ Ibidem

HOTARE LA LIMITA GRAIULUI ROMÂNESC

În timp ce guvernul revoluționar se instala victorios la Budapesta, alegând pe contele Mihail Karolyi ca președinte de republică, el a uitat cu totul de mesajul lui Wilson și de revendicările autodeterminatoare ale națiunilor, care încetaseră de a se mai numi naționalități, Guvernul revoluționar credea, prin revoluție a reparat totul și că naționalitățile nu mai au nici un motiv să se despartă de Ungaria: republica democratică¹¹⁵.

Dr. Sigismund Kunfi, la Congresul Partidului Socialist, ținut la Budapesta cu o lună înainte de izbucnirea revoluției, a declarat românilor ardeleni, care reprezentau muncitorimea română, din Ungaria și Transilvania: *Voi ardelenii, dacă veți vedea că nu putem scutura jugul oligarhiei feudale lisați-ne pe noi să rânțezim în această pușcărie odioasă, care se numește Ungaria feudală, și luați-vă Ardealul și duceți-vă cu el acolo unde înfloresc florile libertății*. Acest om a fost consecvent, deoarece la o ședință a Consiliului Național Maghiar, la care muncitori români reprezentau Ardealul, la întrebarea: *Ce intenționează noul guvern republican să facă cu Ardealul?*, ministrul Kunfi a răspuns: Voi ardelenii veți primi o „carte blanche”, o carte albă pe care veți scrie ce vreți și noi vom executa ce scrieți voi. Când guvernul republican din Budapesta a primit scrisul pe cartea albă, a avut efect ca un trăznit din senin, căci iată, ce a scris Consiliul Național Român pe acea „carte blanche”: *„Dezlănțuirea furtunoasă a evenimentelor ne-a produs convingerea, că în sensul de liberă dispozițiune a neamurilor, cât și pentru scopul de a păstra ordinea publică, siguranța averii, trebuie de pe acum să luăm puterea deplină de guvernare asupra teritoriilor locuite de romani în Ungaria și Transilvania. La ținutul acesta aparțin comitatele: Torontal, Timis, Cara-Severin, Arad, Bihor, Sătmar, Maramureș, Sălaj, Bistrița-Năsăud, Solnoc-Dăbâca, (Someș) Cluj, Turda, Mureș, Alba, Târnava Mică și Târnava Mare, Hunedoara, Sibiu, Făgăraș, Brașov, Trei-Scaune, Odorhei și Ciuc, precum și părțile românești din Bichiș, Cenad și Ugocea. Guvernul să adreseze imediat națiunilor din Ungaria și Transilvania un manifest în acest sens și să subordoneze puterii noastre toate autoritățile, organele de stat politice, administrative, judecătorești, de comunicație și instituțiile școlare, bisericești, financiare și militare, aflătoare pe acest teritoriu. Totodată pretindem încetarea oricărui imperiu pe acel teritoriu. Numai în acest caz putem garanta ordinea publică, siguranța vieții și averii. În caz contrar am fi nevoiți să aducem la cunoștința poporului nostru, a țării a lumii întregi prin proclamațiune, că exercitarea dreptului de liberă, dispozițiune asupra, sorții noastre ni s-a făcut imposibilă vom înceta orice colaborare cu autoritățile publice, iar pentru evenimentele ce ar urma, nu luăm. nici o răspundere, ci ea va cădea asupra guvernului actual al Consiliului Național Maghiar. E firesc, ca față de*

¹¹⁵ Tiron Albani, *Douăzeci de ani de la unire. Monografie comemorativă a unirii. Vol. 1. Cum s-a făcut unirea*, Editura, Institutul de arte grafice, Grafica Oradea, 1938, Oradea, p. 187-188

celelalte popoare, aflătoare pe teritoriul în chestiune, vom respecta din partea noastră principiile lui Wilson. Modalitățile de predare a guvernării le va stabili o comisiune mixtă. Guvernul îl vom constitui la Sibiu. Răspunsul până la 12 Noiembrie 1918 ora 6 p. m. Consiliul Național Român"¹¹⁶.

Revoluția, cu tot spiritul ei ultrademocratic, avea coarne, șovine. Mai ales în regiunile locuite de români, Gărzile Naționale Maghiare se transformaseră în *bande teroriste* de un *șovinism feroce*¹¹⁷. Atacau pe români în mod iresponsabil, săvârșeau crime, jefuiau incendiau, provocand și pe țărani români să facă la fel, pentru ca pe urma, sub pretextul măsurilor de ordine, să-i ucidă ca pe niște tâlhari de codru. Pe de alta parte, guvernul din Budapesta, făcea eforturi supraomenești pentru a păstra integritatea Ungariei. Se folosea de antantofilismul cunoscut al contelui Karolyi Mihaly și de ultra liberalismul socialiștilor unguri, pentru a arăta lumii, că naționalitățile din Ungaria vor trăi sub noul regim ca în sânul lui Avram. Dar atrocitățile bandelor „iresponsabile” trăgeau clopotele deșteptării dintr-un vis amăgitor. Ridicarea capului șovinismului unguresc nu era de bun augur.

Consiliul Național Român și românii în general, și-au dat repede sama de situația aceasta și s-au hotărât să procedeze cumpătat, dar rapid. După organizarea consiliilor județene și comunale și a gărzilor, Consiliul Național Român a trimis un ultimatum Guvernului maghiar. Acesta era cu atât mai necesar, cu cât guvernul lui Karolyi a reputat un succes diplomatic adată cu încheierea armistițiului. În tratativele de la Belgrad cu generalul Francket D'esperey¹¹⁸ ungurii au reușit să obțină ocuparea teritoriilor numai până la Mureș, iar în acel teritoriu conducerea administrativă să rămână în mâinile guvernului maghiar. Aceste condiții ale armistițiului prejudiciuau interesele poporului român, care hotărâse altfel la Alba Iulia. Pe de alta parte sârbii formulau tot mai serioase pretenții asupra Banatului românesc și primind chiar autorizația de a-l ocupa cu trupele lor. Deci, constituirea unui guvern românesc, cu depline puteri pe teritoriile locuite de români, se impunea. Situația românilor era mult îngreunată și prin faptul că ei nu dispuneau de bani, nici de arme suficiente și nici de funcționari publici pentru posturile din administrație. Pentru a lucra trebuia o nouă organizare cu nou întreg aparatul de stat și aceasta necesita deplină putere, libertate și bani. Aceasta cu atât mai mult și mai urgent, cu cât generalul Franchet D'Esperey, comandantul trupelor aliate din Orient, s-a lăsat indus în eroare de Karolyi și Bokani.

Consiliul Național Român nu dispunea în mod nelimitat decât de dreptate și de autoritate morală. Aceasta era situația, când veni răspunsul de la Budapesta la ultimatumul trimis de Consiliul Național Român, ca o delegație, a guvernului de la Budapesta, în frunte cu Ministrul Oscar Jaszi, se va deplasa la Arad pentru a continua tratativele cu românii. El a venit în ziua de 1/13 noiembrie 1918, număr considerat norocos de evrei, dar care s-a dovedit absolut fără noroc pentru unguri.

¹¹⁶ *Ibidem*. După acest ultimatum a sosit Oscar Jaszi la Arad, unde au început tratativele.

¹¹⁷ Tiron Albani, *Douăzeci de ani de la unire. Monografie comemorativă a unirii. Vol. 1. Cum s-a făcut unirea*, Editura, Institutul de arte grafice, Grafica Oradea, 1938, Oradea, p. 190-192

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 190

Oscar Jaszi însoțit de o numeroasă delegație din care făceau parte:: Bokani Desideriu, Abraham Desideriu, dr. Apathy Stefan (șeful șoviniștilor din Cluj), contele Teleky, dr. Somlo Bodog, Vincze Alexandru, (aceștia patru ca reprezentanți ai Consiliului Maghiar din Ardeal). Apoi dr. Emil Neugeboren, din Sibiu și un delegat din Timișoara. Mai veniră ca experți ai guvernului consilierii dr. Racz Iuliu și Kovacs Alois, grefierul Szekeres Victor și dr. Szecsi Iosif, secretarul lui Jaszi¹¹⁹.

Romani au putut vedea ca, revoluția n-a avut norocul să curețe toate elementele șovine. Ca mai ales în ce privește Ardealul șovinismul n-a făcut decât să-și schimbe numele ca lupul părul, dar dușmanii românismului au rămas aceeași, doar că și-au schimbat haina. Prezenta lui Apathy și a contelui Teleky în delegație, ca reprezentanți ai Ardealului, a avut darul să ucidă la socialiștii români și ultimul sentiment de tovarășie și fraternitate ce simteau față de Bokani și Jaszi. În cei privea pe naționaliștii români, ei nici nu se lăsaseră cucerți de sentimente fraternală față de unguri, ori care ar fi fost haina imbrăcată de ei.

Consiliul Național Roman a delegat în Comisie pe Stefan C. Pop, Vasile Goldiș, dr. Joan Erdelyi, Ioan Flueiaș, Iosif Jumanca și Enea Grapini. Secretarul delegației a fost dr. George Crișan. În timp ce au început tratativele Iuliu Maniu era în drum spre Arad, venind de la Viena, unde preluase administrația militară. El era așteptat să ia conducerea tratativelor. Socialiștii români din delegație au declarat, de la început, că refuză să trateze cu Apathy și Teleky, reprezentanții șovinismului, ai imperialismului și ai oligarhiei doborâte de revoluție. Acești *strigoii* n-au ce căuta la masă, mai ales, ca reprezentanți ai oropsitului Ardeal. De asemenea delegația română a excepționat participarea minorității săsești și șvabești la tratative. Aici fiind vorba numai de chestiuni care priveau guvernul maghiar și Consiliul Național Roman. *Cu sașii și șvabii n-avem ce trata acum, susțineau românii cu temei.*

Jaszi Oscar a fost nevoit să accepte punctul de vedere al românilor și a cerut ca persoanele excepționate să participe la tratative numai ca asistenți. În lungul său expozeu Oscar Jaszi a arătat că el reprezintă un guvern revoluționar, al unei republici populare în formare, așa că tradițiile oligarhiei maghiare nu mai sunt în vigoare și că *noul regim vrea să trăiască în frățietate cu toate popoarele conlocuitoare*. Ștefan C. Pop a arătat atrocitățile săvârșite de așa zișii revoluționari, spargeri, jafuri, incendieri omoruri. Când Consiliul Național a intervenit pentru restabilirea ordinii s-au săvârșit violențe strigătoare față de organele acestui consiliu și că atrocitățile au fost săvârșite mai ales față de români, care au luat caracterul unor persecuții de rasă, dar sub o altă formă. Descrie cazul de la Beliș, care a revoltat și pe ungurii mai cinstiți din comisie. Jaszi recunoscuse inconvenientele acestor atrocități, totuși se străduise să demonstreze principiile liberalismului și democrației integrale de care vor beneficia și românii în *cadrele statului maghiar* (teza veche alui Tisza). Spunea că puterea absolută asupra Ardealului pe care o cerea Consiliul Național Român nu ar corespunde principiilor

¹¹⁹ *Ibidem*

wilsoniene, pentru că pe teritoriul Ardealului locuiau șase milioane de oameni, din care numai trei milioane erau români, restul maghiari, germani și alte neamuri.

Satisfacerea cereri Consiliului Național Român ar fi însemnat o adevărată *ofensarea principiilor wilsoniene*. Doctorul Jaszi venea atunci cu propunerea unor *enclave*, conform cărora suveranitatea românească să fie recunoscută numai pe teritoriile unde românii erau în majoritate absolută, unde însă majoritatea o compuneau maghiarii și alte neamuri, suveranitatea se cuvenea acestora. În acest caz, secuimea ar fi trebuit să revină Ungariei, de asemenea orașele ardelenne afară de Alba Iulia, Blaj, Beiuș, Brad, Abrud, Caransebeș, Făgăraș, Seliște, etc. Acest mozaic de guvernare și administrație propus de reprezentantul guvernului a stârnit zâmbetele amare ale delegației de români. Ei știau că aceasta nu e decât, sau o înscenare de tragere pe sfoară, sau o atitudine disperată a guvernului maghiar. Căci iată ce mai susținea Jaszi: *Pentru o soluție mai ușoară propun, ca abandonând granițele comitatense să luăm ca bază de unitate districtele, ori chiar sectoare mai mici, să formăm blocuri naționale, cât se poate de compacte și omogene, care, după exemplul elvețian să-și poată forma organe proprii și apoi aceste grupuri să le adunăm într-o unitate mai mare. Acestor enclave mai mari le vom asigura validitatea principiilor lui Wilson*¹²⁰.

Chestiunea era atât de trasă de păr, încât nici nu părea că soluționarea ei în felul acesta vine de la savantul sociolog dr. Oscar Jaszi. Când Bokani a început să amenințe cu *Internaționala socialistă*, pe socialiștii români, pentru că nu vor să accepte o soluție care să-i facă de râs în fața lumii și a istoriei, socialiștilor români le-a pierit orice poftă de a mai sta de vorbă cu această delegație și au propus convocarea Adunării Naționale la Alba Iulia, pentru a da posibilitate poporului românesc să decidă el asupra sorții sale. În dimineața următoare a sosit la Arad și Iuliu Maniu care a preluat conducerea tratativelor.

Odată cu el au intrat în delegație și dr. Aurel Vlad. În fața delegației complectată, ministrul Oscar Jaszi și-a repetat din nou punctul de vedere. Înceerca omul, poate avea mai mult noroc. Delegația română a ținut apoi o ședință separată în care a dezbătut întreaga situație. După hotărârea luată, cu unanimitate, s-a decis să dea răspunsul în scris delegației maghiare, pentru ca să-l poată prezenta guvernului maghiar. Răspunsul l-a redactat Vasile Goldiș. Când s-au reluat tratativele a suferit și delegația română o înfrângere, independent de voința ei și a românilor: A sosit știrea că *Consiliul Ambasadorilor Antantei* a semnat armistițiul de la Belgrad, acceptând clauza lui Károlyi. Această victorie a punctului de vedere maghiar a făcut ca fețele delegaților maghiari să radieze de bucurie. Dar delegații români au rămas cu hotărârea lor. Ei simțeau și știau că victoria finală tot a lor trebuie să fie, căci aceasta o cerea dreptatea. Or, armistițiul încă nu-i conferința de pace. Acolo vor avea și românii cuvânt și cu neputința să nu li se recunoască dreptatea. De aceea nu au cedat nici o iotă din dreptul lor.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 194

Ministrul Oskar Jaszi încerca și el o concesie: Cu toate că Consiliul Ambasadorilor a dat Ungariei dreptate, el rămâne consecvent principiilor sale și își menține propunerea de a da românilor drept de guvernare asupra teritoriilor în enclave locuite în majoritate de români. În această atmosferă ce părea să dea prioritate delegației maghiare, delegația română a comunicat tranșant delegației maghiare următoarea Hotărâre: „*Domnule Ministru, Consiliul Național Român a supus unei temeinice dezbateri și aprecieri acel răspuns al guvernului maghiar, trimis prin Dvs. pe care l-a dat notei Consiliului Național Român. Cu regret Vă aducem la cunoștință că, Consiliul Național Român vede în acest răspuns respingerea hotărâtă a nației sale. Națiunea română pretinde deplină independență de stat și nu admite, ca dreptul ei să fie întunecat prin rezolvări cu caracter provizoriu, care pe de-o parte contestă principial acest drept, pe de altă parte nu oferă nici o garanție, care ar putea asigura ordinea publică și până la rezolvarea definitivă, pe teritoriile locuite de români. Națiunea română recunoaște competența Congresului de Pace la fixarea limitelor definitive ale teritoriilor reclamate de această națiune pentru statul său propriu. De asemenea ia asupra sa, obligația, că față de celelalte popoare locuitoare pe acest teritoriu va respecta principiile wilsoniene și e gata să asigure pentru fiecare popor condițiunile liberei dezvoltări naționale. Dar în soluționarea propusă de D-voastră vede pe de-o parte negațiunea independenței sale de stat, pe de altă parte, crede că face imposibilă năzuința națiunii române pentru susținerea ordinei publice până la înfăptuirea păcii definitive. În asemenea împrejurii Consiliul Național Român nu poate primi propunerile guvernului Consiliului Național Maghiar, trimise prin D-voastră și declină răspunderea pentru evenimentele ce pot să urmeze răspunderea o lasă în sarcina guvernului maghiar.*

Cu toate acestea Consiliul Național Român, din partea sa, va face tot posibilul, să păstreze ordinea publică, siguranța averii a vieții pe teritoriile locuite de români sper ca în aceasta năzuință a sa va primi sprijinul tuturor în conformitate cu dorința expres a președintelui Wdson, cu atât mai mult că Tribunalul istoriei va judeca cu imparțialitate ținuta neamurilor manifestată în această direcție. Vă rugam, Domnule Ministru, aduceți acestea la cunoștința guvernului Consiliului Național Maghiar”¹²¹.

La această declarație Jaszi Oscar a răspuns că din această reiese în primul rând principiul suveranității naționale și numai pe al doilea plan rămân, chestia ordinei publice.

Aurel Vlad, aducea în discuție date statistice care le răsturnau pe cele ale ministrului Jaczi și care dovedeau că teritoriul reclamat de Consiliul Național Român era un teritoriu geograficește românesc. Dr. Aurel Lazăr a combătut apoi, cu argumente solide, enclavale lui Jaczi, care nu se puteau realiza în practică, atât prin complicație cât și prin irealizabilitatea lor geografică, economică și comunicativă.

¹²¹ Ibidem, p. 195

În răspunsul său socialistul Bakani, contesta legitimitatea pretențiilor românești și dreptul românilor de a stăpâni teritoriul care nu erau complet românești. Discursul lui Bakani s-a dovedit mai șovin decât al lui Jaczi. Dovadă că socialiștii, atunci când ajungeau în funcții de răspundere, erau tot așa de naționaliști ca și burghezi. Au mai vorbit: Al. Vincze și prof. Somlo Bodog.

Acestora le-a răspuns magistral Iuliu Maniu. D-sa cu drept cuvânt s-a mirat că un socialist distins ca Bakani ridică chestiunea tradiției și legitimității istorice și pune la îndoială dreptul poporului românesc asupra teritoriilor locuite de el și udate cu sudoarea și sângele lui. *Românii cereau, de fapt, numai recunoașterea drepturilor lor ca baza faptică a existenței lor ca națiune compactă, geograficește cu tradiții unitare și o cer în baza drepturilor istorice ale nației române, a căror existență o constata toți, oamenii politici, chiar maghiari de la 1848 încoace. Națiunea română vrea sa-și aibă statul propriu și suveran pe întreg teritoriul locuit de români al Transilvania și Ungariei și nu poate admite să i se pună piedici acestei suveranități prin enclave făcute. Ardealul și părțile marginase din Ungaria sunt un teritoriu compact românesc asigurând de sine înțeles deplină libertate națională, politică și culturală și celorlalte popoare colocuitoare*¹²². Noi, susținea Maniu, nu dorim să devenim din asupriți asupritori, dar nu admite o ciungarire a teritoriului pe calea puterii administrative.

Grupul de reconstituire istorică: „Bihoreni la Alba Iulia prin Țara Moșilor”
Alba Iulia 25 12 2018 (foto – Ovi Dan)

¹²² Ibidem, p. 197

BIHORUL ȘI UNIREA

După cum lesne se poate constata din lectura paginilor anterioare, rămâne valabilă afirmația că numai împrejurările istorice tragice ne-au statornicit, multă vreme, în atmosfera morală a vieții răsăritene cu sufletul înfipt într-un viguros trupul iliro-trac, am intrat de la început ca și celelalte popoare latine pe orbita civilizației apusene. Originea, limba, cultura și religia ortodoxă au dat conținut unității românilor.

Demersul nostru, din anterioarele capitole, statornicește idee continuității unui ideal purtat pe diferite paliere, cu forme și metode pliate pe realitățile momentului, până la împlinirea lui. Conducătorii, ca vârfuri de lance, cu strălucire de aur, sunt doar exponenți ai luptei pentru realizarea acestui ideal. Ei au merite personale incontestabile că au știut să dea măreție momentului, că s-au postat, simbolic, pe creasta valului de afirmare a demnității naționale. Ei au fost domni pământeni susținuți de popor, ce a fost întotdeauna reprezentat de țăranul român. La vreme de pace mănuior al brăzdarului, la vreme de război iscusit cu paloș și/ori flintă. În toată această vreme **credința în Dumnezeu și speranța** ne-a oțelit brațul, ne-a iscusit mintea, ne-a aplecat în fața furtunilor și ne-a ridicat totdeauna la luptă pentru idealul sacru: **unirea cea mare!**

Radiografia experienței militare multiseculare scoate la iveală virtuți ostășești și morale remarcabile. Exemplele ating reverberațiile înalte ale doinelor de unde s-au revărsat în culturi de geniu european. Apreciem că această **ipostază a românului, de european, nu este altceva decât – o punere în actualitate a trecutului său**¹²³. Tema unității, chiar și după 100 de ani de la ultima mare dovadă că românul singur, este capabil să-și croiască drumul, dacă este lăsat liber să o facă, își are încă valabilitatea și chiar necesitatea. Ce a reprezentat în tot acest timp istoric Bihorul? A fost incontestabil un centru cultural, comercial și politic de anvergură. Viața satelor în Bihor începe prin prezența celei mai vechi culturi neolitice – *cultura Criș* - reprezentative fiind descoperirile uneltelor de piatră, ceramică și o statueta de lut ars – reprezentând o femeie – prima imagine artistică a omului din epoca pietrei din județul Bihor. Cele mai multe descoperiri neolitice aparțin *culturii Tisa*. Ceramica, descoperită în peșterile Meziad și Vadu Crișului, este pictată în culori vii – alb, roșu, portocaliu, negru și maro. În județul Bihor se află o așezare ce a dat numele unei importante civilizații în epoca tracică a bronzului prin **cultura Otomani**. În stațiunile arheologice cercetate au ieșit la iveală numeroase depozite de bronzuri cu pumnale, celturi, săbii, piese de podoabă și de harnașament. Unele cetăți au fost întărite cu șanțuri, valuri de pământ și palisade de

¹²³ Nicolo Zeno, *Cărțile geților... op. cit.*, p. 135. Despre noutatea din scrierile sale Nicolo Zeno avea să scrie: ”știu că este foarte greu să scot din rădăcini, ceea ce a fost bine împământenit”, idee confirmată și susținută de Nicolae Densușianu, *Dacia preistorică*, cu prefață de Dr. C. I. Istrati, Institutul de Arte Grafice, București, 1913; reeditată de Editura Semne Artemis, București, 2015

lemn, fiind adevărate fortărețe. În vremea regelui Burebista a apărut și Deceneu, considerat al doilea înțelept după Zamolxis, ale cărui legi le-a corectat, adăugând altele noi, printre care *”aceea de consacrare ceremonialurilor soii credințe sacre. După asemenea reguli i-a condus pe geți la cel ami înalt nivel de trai, la cele mai extraordinare obiceiuri. Știind că armele reprezintă nervul imperiilor, le-a dispus practicarea exercițiilor militare și alături de disciplină, le va insufla venerația pentru marile nume ale străbunilor lor și-i va pregăti pentru cucerirea din nou a întregii Sciții”*¹²⁴.

Din epoca traco-dacică sunt cunoscute stațiunile din prima epocă a fierului cu locuințe în bordeie și din lemn, unelte din fier și bronz și ceramică neagră ornamentată cu caneluri. Dacii din Bihor¹²⁵ au suportat atacurile celților în drumul lor spre centrul Europei, celți care au viețuit la Tărian și Curtuiușeni, cu aceștia apoi, dacii liberi din bihor, și-au dezvoltat propria civilizație și cultură originală. Cetățile dacice de la Tășad, Săcălășău Nou, Salonta, Tarcea și Biharea, în epoca dacică din perioada lui Dromichaites, Burebista și Decebal, dezvoltă agricultura, meșteșugul și comerțul – după cum rezultă din descoperirile tezaurilor monetare de la Talpe, Tileagd, Cadea, Oradea sau Tășad. Prezența monedei romane pe un teritoriu necucerit, inclusiv în schimb de podoabe de aur și argint – Cadea, Săcălășău Nou, Tășad – atestă bogăția zonei, priceperea meșterilor, robustețea și vigoarea originalității creației. Incendierea și părăsirea cetăților dacice din munți – Clit, Marca, Săcălășău Nou – este un semn al participării acestora, alături de Decebal, la luptele cu romanii și a cuceririi unei părți a Bihorului de armata împăratului Traian. Romanii nu vor încorpora, în cadrul provinciei Dacia romană, teritoriul bihorean în care dacii liberi, din epoca romană, s-au statornicit la Cociuba Mare, Râpa, Biharea, Oradea, Girișu de Criș, Cefa, unde vor dăinui de sine stătător și în epoca post-romană.

Dinspre locurile fortificate ale castelilor romane – Bologa, Negreni – pătrund elemente de cultură romană: monede, ceramică, piese de îmbrăcăminte. La Aștileu, Oradea, Mișca și Cheșereu au fost descoperite fibule romane datate din secolul III-IV d. Ch., deci după retragerea administrației aureliene, precum și tezaur de argint – la Tăuteu – din secolul IV-VII. Prin romanizarea dacilor liberi, din epoca romană, proces ce a cuprins secolele IV-V d. Ch., satele bihorene daco-romane devin românești. Dacii și romanii cunoșteau bine băile termale de lângă Ulpianum (Oradea). În apropierea Băilor Felix de astăzi, au fost găsite pietre de mormânt – păstrate acolo până în 1824 – cu inscripția *“Valeriei, a trăit 29 ani, Titus Flavius Aper, notarul coloniei Sarmisegethusa, soției sale scumpe”* și *„lui Caius Longinus Maximus, care a trăit 57 ani, Iulia Aphrodisia a ridicat soțului care a binemeritat”*. Din aceste inscripții rezultă că băile termale au fost cunoscute și folosite de daci și romani.

¹²⁴ Daniel Roxin, *Enigma tăblițelor de la Sinaia. Scrieri geto-dace care tulbură istoria*, Editura Burebista, 2018

¹²⁵ Ioan Horațiu Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor. Repere istorice*, Editura Albatros, București, 1986

Acest ținut a fost pe rând năvălit și stăpânit de: vandali și geți (275-378), huni (378-457), gepizi (457-567), longobarzi (567-690), avari (690-796), bulgari (796-896), unguri (896-1000), care după creștinizare prin regele Ștefan cel Sfânt au devenit un popor civilizat, creștin-catolic. Apărarea Bihorului s-a făcut în toate aceste timpuri având ca centru de rezistență cetatea Byhorului, cetate dacică, fortificată în timp, ajungând în vremea stăpânirii voievodului Menumorut reședință domnească, amintită de Anonymus în cronica ce-i poartă numele. Fiind un episod foarte important, ce a marcat istoria acestor ținuturi, vom face câteva referiri la cronica mai sus amintită, căci ea poartă pecetea demnității acestor locuitori. Solilor trimiși de Arpad-Usubuu și Veleac, după ce le-a primit și le-a dat daruri le-a poruncit: „*Spuneți lui Arpad ducele Hungariei, domnului vostru datori suntem lui, ca și amic la amic, în toate, ce lui sunt necesare, fiindcă este om oaspete și multe îi lipsesc, pământul însă pe care îl cere din grația noastră, până trăim nu-l cedăm...*”. După un asediu de 13 zile, de lupte aprige, aceeași soli duceau mesajul prin care Menumorut se supunea și „...*lui Zulta fiului lui Arpad, pe fiica-sa nu se îndoiește a-o da...*”. De această dată solia de pace a fost bine primită, Zulta luând de femeie pe fiica lui Menumorut și întreaga țară ce i s-a promis de zestre. *Prin această zestre scumpă, de pe urma unei căsătorii norocoase, pentru întreg neamul unguresc*, regatul ungar va avea moștenitori de origine română, Tocșun „...*cu ochii frumoși, mari, cu părul negru și moale care avea coamă de leu*”, nepot al ducelui Arpad și Menumorut, a avut ca descendent pe Geysa, iar fiul acestuia a fost Ștefan cel Sfânt, întâiul rege creștin al Ungariei¹²⁶.

Cetatea Bihorului s-a menținut mult timp în regatul Ungar, recunoscând dreptul acesteia de supremație. Recunoscându-și originea Ștefan a voit a face aici o episcopie, întemeiată însă mai târziu de regele Ladislau cel Sfânt – 1091. Cu siguranță Anonymus a văzut cetatea Byhorului pentru că altfel nu ar fi putut să o descrie în culori atât de vii. Pe timpul năvălirilor tătare cetatea Byhorului nu a fost pomenită, ca opunând rezistență, iar în vremea principelui Rakoczy (1711) cetatea a fost cuib al rebeliunii și devine apoi o ruină, cedând, cu timpul, importanța ei istorică cetății Oradea.

În anii de pace Oradea și comitatul (județul) Bihor au căpătat multă rânduială, prin artă și cultură. Prin întâlnirile regilor unguri, la locurile de veci ale înaintașilor acestora, ținutul Bihorului va deveni celebru, important centru comercial, nod de legătură între orient și apus. Însuși Sigismund, împăratul romano-german - după Dieta de la Oradea 1422 - și-a stabilit aici capitala puternicului său imperiu, fiind și înmormântat în catedrala *Sfântul Ladislau*. Crescut la curtea episcopului de Oradea, Matei Corvin, după ce ajunge rege al Ungariei, numește episcop pe croatul Ioan Vitez - care inițial recunoaște toate

¹²⁶ Titus L. Rosu - *Însemnări și inscripții bihorene* - vol. I-II, **Oradea, 1999**; Vezi pe larg comentariul semnat de Adrian Pavel Ile, Constantin Moșincat, în *Imagini din Bihor*, Album, Editura GP, Oradea 2000. Cercetările noastre la Arhivele Militare Ungare ne-au relevat faptul că **prin dinastia Arpadiană și Huniadă pe tronul Ungariei au fost descendenți de origine română!**

privilegiile românilor și preoțimii locale, mulțumindu-se cu o mică dajdie, pentru ca mai târziu să le anuleze și să înceapă replesalii.

După pierderea bătăliei de la Mohaci, 1526 și transformarea Ungariei în pașalâc turcesc, Ioan Zapolya este proclamat rege al Ardealului și își stabilește reședința la Oradea. Împăratul Ferdinand de Habsburg îl recunoaște de rege cu condiția ca după moartea sa întregul teritoriu neocupat de turci să devină proprietatea coroanei de Habsburg. Văduva lui Zapolya - Izabela, cu ajutorul sultanului Suleiman la 1556, în numele fiului ei Sigismund stăpânește Transilvania. În această vreme cetatea Oradea capătă forma cunoscută astăzi. Aproape toți principii Transilvaniei au făcut în cetate serviciul de căpitan - fapt pentru care Oradea s-a bucurat de respectul și sprijinul tuturor.

În 1598, Pașa Omer cu 60.000 de turci asediază cetatea timp de 5 săptămâni dar nu reușește să o cucerească, pustiesc orașul, pradă ținutul și iau o mulțime de robi. După acest asediu începe cearta și disputa dintre împărații Austriei și Principii Transilvaniei. Mihai Vitezul cere împăratului Rudolf - după ce intră în Alba Iulia, încă 5 județe, între care și Bihorul, cerere admisă prin Decretul din 12 septembrie 1600. La 11 decembrie 1600 în drumul său spre Viena, Mihai Vitezul a fost primit de căpitanul cetății Oradea, Nyiry, căruia îi dăruiește tunul „*Micul Șoim*”¹²⁷.

Începând din 1660, timp de 32 de ani, Oradea a căzut sub stăpânire trucească, după care cunoaște o perioadă de liniște. Prin construcția sa cetatea Oradea este cea mai mare de tip Wauban, cu șanț adânc, inundat de apa caldă a pârâului Peța. Toate cetățile mai mici din județ serveau la apărarea împrejurimii și erau adevărate castele de vânătoare pentru regi, principii și episcopi. După anexarea Transilvaniei la Austria, cetatea Oradea, își pierde din însemnătate și importanță strategică. În 1747 împărăteasa Maria Tereza înființează **Regimentul 37**, în care **75% din soldați erau români**. După vizita împăratului Iosif al II-lea în Oradea, în 1770, constatând lipsa importanței strategice a cetății o declară *simplică cazarmă*, iar soldaților le îngăduie să-și ridice case în jurul acesteia.

Perioada de după revoluția din 1848, până în 1918, pentru românii din Bihor, a constituit un timp de luptă pentru afirmare drepturilor naționale. În această perioadă este cunoscută etapa *naționalismului oportunist* reprezentată de Emanuil Gojdu, Aloisiu Vlad, Vlad de Seliște, Alexandru Roman și Partenie Cosma. Idealul lor ideologic îl reprezenta egalitatea națiunilor, dar concepțiilor lor li s-a opus pumnalul de fier al guvernului ungar, distrugător de naționalități. Emanuil Gojdu și Nicolae Jiga instituie celebrele fundații culturale pentru conservarea neamului prin cultură, iar Partenie Cosma înființează, în 1881, **PARTIDUL NAȚIONAL ROMÂN**. Iosif Vulcan își mută revista *Familia*, în 1880, de la Budapesta la Oradea, revistă în care zvâcnește sufletul românesc.

La Oradea și-a făcut debutul luceafărul poeziei românești, Mihail Eminescu. Giorgiu Popa, din Câmpani, a organizat școlile românești în dieceza

¹²⁷ Constantin Moșincat, Mihai Viteazul-Istorie și permanență, pliant, 1995

Aradului pe care a condus-o. Deși în aparență, prin reprezentanții lor din parlamentul din Budapesta, bihoreni erau reprezentați spre netezirea asperităților, în realitate, adâncimile sociale erau agitate. Așa s-a conturat perioada 1905 – 1918 ca una a *naționalismului intransigent*. Privirile politicienilor bihoreni se îndreptau tot mai des spre Astra din Sibiu și București. Între luptătorii acestei perioade găsim-i pe Nicolae Zigre, Aurel Lazăr, Ion Ciordaș și Părintele Vasile Lucaciu. Politica bisericească în Bihor era însemnată printr-o linie dreaptă, izvorâtă din manifestul episcopului Vasile Erdeli și pe care se înșirau în forme nuanțate atitudinile politice ale episcopilor uniți și ortodocși.

Cine a fost artizanul tuturor celor menționate mai sus?: **țăranul, Cel** care a durat trainic și frumos. **Cel** care a depozitat tradiții, **Cel** care a pătit și a plătit toate poverile și dările pentru salvarea și propășirea neamului său. I-a mulțumit lui oare cineva că a dus pe umerii săi această dulce și grea povară a neamului pe drumul spre *Golgota întregirii*?

Istoria a consemnat sporadic, în sinteză, mobilizarea țăranilor - ca soldați, în jurul marilor bărbați și martiri ai locului: Horea, Cloșca, Crișan și Crăișorul Munților - Avram Iancu. Căci ei purtau peste timp, porunca divină de făurire a *României dodoloațe*. Admirabilă pildă!

Iată de ce demersul nostru pleacă de la talpa țării. Minunate sunt plăsmuirile meșterilor populari. Fantastică lucrare a perpetuat femeia, de la sămânță, la recoltă, la hrana cea de toate zilele, frământată cu energie și sudoare, dospită și coaptă cu rugăciune, împărțită în gospodărie și cu dărnicie trecătorului, cu mulțumirea înălțată către bunul Dumnezeu, cu nădejdea în vremi mai bune. Din acest areal geografic, brăzdat de cele trei Crișuri, de pe culmea Bihariei și până pe întinsul câmpiei, bihoreni au durat o operă ce poate fi așezată pe pedestalul universal. Acești oameni simpli și modești din fire au fost conștienți că PATRIA este ogrorul lor. S-au ocupat mai mereu de împrejmuirea săracăcioasă din băătăură, dar au suit și au luat aerul tare al munților și au prăvălit sulii otrăvite, ori au dres documente de o pilduitoare forță pentru demnitatea neamului.

Îndepărtându-ne de evenimente, suntem tentați să le uităm, să privim numai spre ținte noi, europene. Demersul nostru, științific, are menirea de a rememora fapte și întâmplări din perspectiva reexaminării critice a evenimentelor de acum 100 de ani și mai bine. Oradea a fost locul în care s-au dres documente programatice ale neamului românesc, adevărate pilde de protest civilizat, strigate energice ale durerii: *Supplex Libbelus Valachorum* (1791) – redactat de cărturarul episcop orădean Ignatie Dărbănt, document programatic al școlii ardelene, *Proclamația de la Blaj* (1848) a fost susținută de frunțașii bihoreni, iar *Memorandumul* din 1892 a fost un preludiu al celebrei *Declarații de independență*, din 12 octombrie 1918, de la Oradea.

Studiul evenimentului epocal al Marii Uniri, ne îngăduie să înlăturăm subiectivismul unor aprecieri și să conchidem: în fruntea luptei s-au situat politicieni remarcabili, sprijiniți de clerul ardelean și urmați de popor în întregul

său. Scut tuturor s-a pus armata, organizată în gărzile naționale, detașamente de voluntari și armata Regelui Ferdinand I al României.

Oradea reprezenta, în opinia episcopului Roman R. Ciorogariu, prin poziția sa geografică și ca centru politic și cultural cu tradiții *Cheia Ardealului*. Am arătat mai sus rolul cultural și de capitală imperială pe care l-a avut Oradea. La început de secol XX acest rol s-a întărit prin apariția pe scena politică a unor personaje legate de istoria locului: Ștefan Tisza¹²⁸, Bela Kun director bolșevic al Republicii Sfaturilor din Ungaria, adversari redutabili ai neamului românesc.

Vârful lor de lance îl reprezenta colonelul Kratochwil organizatorul Diviziei de secui, comandant al unui batalion, și apoi al Regimentului 37 Honvezi Oradea. Lor li s-au adăugat nume mici, dar foarte zgomotoase și absolut agresive, cei care au condus atrocitățile în Bihor și nu numai.

Acestea au fost și motivele avute în vedere de fruntașii ardeleni atunci când au hotărât că Oradea este cel mai potrivit loc de întrunire pentru a hotărâ soarta românilor asupriți. În acest context local, nefavorabil și ostil - în care spunea tradiția - dacă nu te dai cu ungurii nu poți face politică, a fost convocat, la cererea lui Aurel Lazăr, Comitetul Executiv al Partidului Național Român. Președintele Teodor Mihali, în prezența lui Alexandru Vaida, Nicolae Ivan, Aurel Vlad, Vasile Goldiș, Ioan Suci, Ștefan Ciceo Pop, Ioan Ciordaș și Aurel Lazăr, canonicul Vasile Suci de la mitropolia Blajului, Sever Dan, Gheorghe Crișan, a făcut doar act de prezență ca invitați, au adoptat o epocală hotărâre:

Declarația de independență a națiunii române cu următorul conținut:

“Comitetul executiv al Partidului Național Român din Ardeal și Ungaria, constată că urmările războiului îndreptățesc pretențiunile de veacuri ale națiunii române la deplina libertate națională. Pe temeiul dreptului firesc, că fiecare națiune poate dispune, hotărî singură și liber de soarta ei, un drept oarecare, este acum recunoscut și de către guvernul ungar prin propunerea de armistițiu a monarhiei, națiunea română din Ungaria și Ardeal dorește să facă acum uz de acest drept și reclamă în consecință și pentru ea dreptul, ca liberă de orice înrăurire străină, să hotărească singură așezarea ei printre națiunile libere, precum și stabilirea legăturii de coordonare a ei cu celelalte națiuni libere. Organul național al națiunii române din Ungaria și Ardeal nu recunoaște îndreptățirea acestui parlament și acestui guvern să se considere ca reprezentante ale națiunii române, ca să poată reprezenta la congresul general de pace interesele națiunii române din Ungaria și Ardeal, căci apărarea intereselor ei națiunea română o poate încredința numai unor factori disignați de propria lor adunare națională.

Afară de organele delegate de adunarea națională sau alese din mijlocul său, așadar afară de comitetul executiv al Partidului Național Român, nimeni nu

¹²⁸ Ștefan Tisza – prim ministru al Ungariei, sub guvernoratul său s-au aplicat draconic legile contelui Appomyi. La Budapesta, pe 13 octombrie 1918, în prezența gărzii personale de jandarmi, Tisza a fost asasinat de un civil, flancat de 3 soldați revoluționari. A fost mare proprietar de terenuri, având un castel lângă Salonta, Comitatul Bihor.

poate fi îndreptățit să trateze și să hotărească în treburi care se referă la situația politică a națiunii române. Toate deciziunile și acordurile care s-ar lua și s-ar face fără aprobarea acestor organe le declarăm ca nule și fără valoare, care nu leagă întru nimic națiunea română. Națiunea română care trăiește în monarhia austro-ungară așteaptă și cere – după multe suferințe de veacuri – afirmarea și valorizarea drepturilor ei nestrămutate și inalienabile, la deplină viață națională”.¹²⁹

Alexandru Vaida, membru al Directoratului ales, alături de Teodor Mihali, Aurel Vlad, Vasile Goldiș, Ștefan C. Pop și Aurel Lazăr au fost mandatați cu citirea Declarației în Parlamentul de la Budapesta¹³⁰, convocat pentru 18 octombrie 1918. Pentru susținerea ideilor Declarației o delegație formată din Teodor Mihali, Alexandru Vaida și Aurel Vlad s-au dus la episcopii locali, Roman R.Ciorogariu¹³¹ și Radu Demetrie¹³² cărora le-au cerut înrolarea pe frontul de luptă patriotic al

¹²⁹ Viorel Faur, *Declarației de autodeterminare națională a românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Editura MEGA, Cluj-Napoca, 2018; Idem, *Contribuția bihorenilor la actul istoric de la 1 decembrie 1918*, Editura Primus, Oradea, 2018; Constantin Moșincat, *Biserica al doilea brâu de fortificație la granița de vest a României Mari*, Editura Treira, 2018

¹³⁰ Despre importanța acestui document, Ștefan Ciceo Pop, spunea “Pentru istorie, țin să se fixeze: către început se flutura ideea că această declarație să fie tradusă în mai multe limbi și publicată în presa mondială. Eu însă, de la început, am susținut că Declarația de la Oradea să fie citită în Parlament, ceea ce s-a și împlinit (în ședința din 18.10 1918). Actul acesta este cel mai mare din întreaga activitate politică a Comitetului Partidului Național Român, deoarece a constituit lovitură mortală ce s-a dat statului milenar al coroanei Sfântului Ștefan. Despre eveniment și ecoul acestuia vezi pe larg Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol.2, București, 1983; Dr.Viorel Faur, *Declarația de independență națională*, Oradea, 12 octombrie 1918, în *Triumful marelui ideal*, București, 1988; *Bihorul în epopeea Unirii, Documente*, Oradea, 1978; colonel Vasile Tutula, *Declarația de la Oradea, notă ultimativă către Consiliul național ungar din Budapesta*, în *Pietre de hotar vol. I*, ediție argumentată de Constantin Moșincat, Editura Papyrus, Oradea, 1998; Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea, 1926

¹³¹ Roman R.Ciorogariu Episcopul Roman R. Ciorogariu originar din Pecica, Arad, își face studiile la Arad, Bratislava, iar teologia la Arad, absolvită în 1879. ocupă funcția de cancelist și arhivar diocesan la Arad, iar din 1880 devine profesor de teologie. În 1901 a fost numit director al Seminarului teologic-pedagogic din Arad. În 1917 a fost ales președinte al Consistoriului Ortodox din Oradea, cu titlu de vicar episcopal. Activitatea Sa în fruntea Consistoriului a dat frumoase roade în păstoria celor 312 parohii, împărțite în 12 protopresbiterate, cu un total de 208.428 credincioși, conform recensământului din 1920. Legătura episcopului Roman R. Ciorogariu cu armata din Bihor este preabine cunoscută. În vâltoarea evenimentelor din toamna anului 1918 nu ezită să-și manifeste înaltul patriotism.

¹³² P.S. Sa dr. Demetriu Radu, episcop greco-catolic de Oradea între 1902 – 8.12.1920, a căzut jertfă bombei plasate în senat, atunci când rostea o cuvântare. A luptat pentru neamul său într-o frumoasă viață, plină de fapte remarcabile, și a sfârșit cu funeralii naționale. Destoinic în tinerețe, la Roma, a luat medalia de aur, dăruită de Papa Leo XIII, celui mai bun teolog. Din Blaj a plecat să păstorească la București și după zece ani a fost chemat la Lugoj în fruntea eparhiei românești, pe care o condus-o 6 ani. S-a îngrijit în acea vreme de repararea catedralei și a publicat „Sematiru istoric al diocesei Lugojului”. Sub cârmuirea Sa s-au pus bazele școlilor și bisericilor din zonă și temelia mănăstirii Prislop (Hațeg). Din 1903, trecut în scaunul episcopal al Oradiei, zidește Palatul episcopal (azi biblioteca Gheorghe Șincai), cea mai frumoasă reședință aerhierească greco-catolică din țară. Reface cea de-a doua reședință episcopală la Beiuș – în locul celei arse de ungurii din Târcaia ca

românilor. Răspunsul lor a fost după cum mărturisește în rezumat, în jurnalul său, Roman R. Ciorogariu: „*Alea iacta. Dumnezeu să fie cu noi. Eu voi fi la datoria mea*”¹³³.

Declarația citită de Alexandru Vaida-Voievod a produs stupeoare și o infernală furtună: a urmat o ședință secretă a Camerei, la care deputații români nu au participat, în care ungurii și-au luat măsuri de apărare contra Sârbilor. Vestea și conținutul Declarației a cuprins teritoriul străvechiului Ardeal, ungurii începând refugiul și împachetarea bagajelor pentru migrațiune, în timp ce contele Appony tuna și decreta în cameră că „*ungurii își vor apăra integritatea statului și caracterul național a acestui stat până la ultimul ungur*”¹³⁴. Zadarnic, glasul libertății a fost mai puternic decât încercările patrioților unguri de a menține rudimentarul imperiu dualist austro-ungar. Guvernele incapabile de a gestiona criza internă și de a face auzite și ascultate contra principiilor noii democrații proclamate de Wilson, demisionează pe rând. Guvernul Karolyi Mihaly se instalează, susținut de tineretul universitar, de francmasonerie și soldați; ia cu asalt palatul regal, obligă pe colonelul Wekerk să demisioneze și astfel contele Andrássy, socrul lui Mihaly, devine ministru de externe. În miopia lor nu vedeau prefacerile din lumea democratică și întrețineau, iluzia regatului milenar, antrenau armata revenită de pe front pentru apărare.

Pentru a-i ademeni pe sârbi și români, ungurii propuneau ideea cartei republicane, fără armată întreținută și cu împărțirea pământului. Din punct de vedere politic promiteau românilor autonomia națională în cadrul statului unitar ungar și un portofoliu ministerial în viitorul guvern. După demisia lui Carol al IV-lea, rege al Ungariei și împărat al Austrie, se proclamă Republica Austria și Republica Ungară, în care Karolyi Mihaly ca guvernant somează orașele și comitatele să se alăture Consiliului Național Ungar, constituit încă din 25 octombrie 1918.

În Transilvania, ca urmare a *Declarației de independență de la Oradea*, din 12 octombrie 1918, act care echivala cu suveranitatea națiunii române și reprezenta desprinderea, prin ruptură, de Austro-Ungaria, organul politic și-a ales comitetul director în componența. Ștefan Cicea Pop, Vasile Goldiș, Iuliu Maniu, Ioan Suci, Aurel Lazăr, Alexandru Vaida. Președintele directoratului a fost ales Vasile Goldiș, iar reședința provizorie s-a stabilit la Arad.

Pe 18 octombrie 1918 reprezentanții Partidului Social Democrat și ai Partidului Național Român constituie, la Budapesta, Consiliul Național Român

răzbunare pentru alegerea părintelui dr. Vasile Lucaciu în camera deputaților la Budapesta în 1906 – și pune bazele gospodăriei episcopale de la Holod.

¹³³ Roman R. Ciorogariu, *Zile Trăite, partea II – Revoluția*, ediție îngrijită de dr. Viorel Faur, Fundația culturală „Cele trei Crișuri”, Oradea, 1994, p. 39

¹³⁴ *Ibidem*, p.44

Central din Transilvania, Banat și părțile ungurene. Consiliul¹³⁵ a publicat Manifestul *Revoluția a învins*. La 20 octombrie 1918 a fost lansat *Apelul Consiliului Național Român* prin care consiliul cerea încrederea poporului și răbdare pentru afirmarea națiunii. Soldații din destrămatul imperiu erau chemați la formeze Sfatul Militar Național Român cu supunere numai față de Consiliul Național Român. În cinci puncte apelul chema la: *unire pentru susținerea ordinii; apărarea vieții și a avutului; ascultarea dată numai Sfatului bărbatilor; constituirea gărzilor naționale locale; obținerea de la furturi și omoruri*. Apelul publica și numele fruntașilor aleși în Consiliul Național Român Central precum și convocarea Adunării Naționale de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918.

Directivile date de C.N.R.C. trebuia îndeplinite de Consiliile Naționale Locale, ca organe ale noii puteri. La Cluj, ofițerii români au refuzat să depună jurământ de credință față de Consiliul Național Maghiar. Delegația condusă de Amos Frâncu a declarat că vor jura numai pentru un consiliu românesc. Așa s-a născut Senatul Național Român cu secția civilă și militară subordonate C.N.R.C. din Arad.

Asumându-și și prerogative organizatorice centrale pentru întregul Ardeal, Senatul, a creat oarecari confuzii, fapt pentru care C.N.R.C. i-a limitat drepturile de dispoziție, la nivelul comitatului Cluj, dacă acestea vor fi în concordanță cu prevederile dispozițiilor date din Arad. Amos Frâncu a fost demis din Senat, funcția de președinte a exercitat-o Emil Hațeganu. Consiliile naționale locale au depus jurământul de credință ce avea următorul conținut:

„Eu, ..., jur atotputernicului Dumnezeu, cum că întru toate voi fi cu credință și supunere Consiliului Național Român din Ungaria și Transilvania care este supremul for al națiunii române din Ungaria și Transilvania. Conștient de datoriile ce ne impun vremurile istorice de azi, jur că, în toate manifestările vieții mele, voi fi fiu credincios națiunii unitare române și nu voi ridica mâna asupra fraților mei, locuiesc pe orice teritoriu politic. Așa să-mi ajute Dumnezeu”¹³⁶.

Asemenea celorlalte comitate din Ardeal și Bihorul a fost cuprins de flacăra revoluției. Pe axa Viena-Budapesta-Cluj, imperiul în destrămare, era zguduit zilnic de manifestări revoluționare care mai de care mai aprinse, mai anarhice. Teroarea

¹³⁵ Consiliul s-a format din reprezentanți ai P.N.R.: Teodor Mihali, Vasile Goldiș, Alexandru Vaida, Ștefan Cicea Pop, Aurel Vlad, Aurel Lazăr și P.S.D. Ion Flueraș, Iosif Jumanca, B. Surdu, Tiron Albani și Iosif Renoiu

¹³⁶ Dumitru Ogășanu, *Legitimitatea Marii Uniri, 1 Decembrie 1918*, Ed.Universitară din Oradea – 2002, p.43

Românii din Transilvania au depus jurământ, cu mâna pe cruce și evanghelie având următorul conținut: *“Eu jor atotputernicului Dumnezeu, cum că întru toate voi fi cu credință și spunere Consiliului Național Român din Ungaria și Transilvania care este supremul for al națiunii române din Ungaria și Transilvania. Conștient de dorințele ce le impun vremurile istorice de azi, JOR că în toate manifestările mele voi fi fiu credincios națiunii unitare române și nu voi ridica mâna mea asupra fraților mei, locuiesc pe orice fel de teritoriu politic. Așa să-mi ajute Dumnezeu”*. Acest jurământ a fost depus de românii din Inău pe 15-28 noiembrie 1918.

cunoștea forme diferite. Ungurii respectau lozinca lansată de colonelul Kratokwil „minden ember ember legyen, ciok magyar legyen”¹³⁷ fapt pentru care, de la nivelul politic la omul de rând, trufia ungurească nu avea margini. Presa, preoțimea și politicieni unguri întrețineau atmosfera de nesiguranță. Karolyi Mihaly, unul dintre cei mai mari latifundiari, declara în Dietă „că ungurii vor lupta ca tigri dacă România va ataca Ungaria”, teză preluată în provincie și aplicată cu duritatea stăpânului, ce se voia a fi ungurul. România nu a atacat Ungaria, nu de teama „tigrilor”, ce nu s-au prea văzut în fața oștilor generalului Traian Moșoiu, ci pentru că a respectat liniile de demarcație impuse de Antanta și au lăsat ca plebiscitul de la Alba Iulia să se desfășoare după planul organizatorilor.

În interesul păstrării ordinii și liniștii, pentru siguranța publică în oraș și în județ, prin comitetele executive, ale Consiliul Național Oradea și Bihor român a cooperat cu cel maghiar, din 3 noiembrie 1918. La sate revolta se manifesta cam sub aceleași forme: alungarea notarilor, jefuirea prăvăliilor evreiești, furt din fermele domnești de vite, cereale, și lemne pentru foc și construcții. Toți își făceau dreptate după legea lor, dar nu omorau. Notarii erau vizați de țăranii căci ei erau cei ce i-au trimis pe front, le-au rechiziționat bunuri, fără discernământ, sau nu au împărțit ajutoare celor plecați pe front cu dreaptă măsură. Femeile întrețineau atmosfera răzbnării prin poveștile spuse bărbaților întorși de pe front. Întâlnim situații hilare, povestite de Roman Ciorogariu, despre un notar „*legat cu căpăstru de o căruță și dus la păscut de iarbă verde*”, după cum el sfătuia pe cei ce nu aveau hrană să facă. Este menționat și proprietarul Cristian, din Răpsig, protejat de săteni ca răsplată a omeniei sale. Contele Latour, admirând hărnicia și omenia localnicilor pe de Valea Mureșului a lăsat testament fiului său să împartă 7.000 jugăre țăranilor români. Admirabile pilde!

Preoții satelor au fost ocrotiți. Învățătorii numiți din oficiu a face rechiziții în timpul războiului – s-au purtat cu blândețe sau cu răutate, după cum a fost omul din fire. Pe cei răi poporul i-a alungat. Așa s-a întâmplat și cu preotul din Cheresig care în vreme de război era o brută, un inchiizitor pentru copii pe care-i brutaliza, pe preoții români îi batjocura și își denunța colegii „daco-români”.

Prada averilor nu s-a făcut pe criterii etnice. Lipsa bunurilor i-a determinat pe săraci să jefuiască. Dar multe episoade au cunoscut ieșiri șovine. Roman Ciorogariu, singur în stradă, a fost agresat de un „domn cu tricolor unguresc la buton” și somat: „beszei magyarul” (**vorbește ungurește!**). Mirat, episcopul s-a uitat în jur,nu vorbea cu nimeni, fiind singur! Trufia lucra! Comitetul mixt româno-maghiar, reprezentat de Aurel Lazăr, Iacob Radu, Coriolan Pop, Nicolae Zigre, Sever Erdelyi și Roman Ciorogariu, a funcționat pe baza principiului autonomiei naționale. Fiecare comitet își exercita autoritatea în satele în care fiecare naționalitate era reprezentativă. Comitetul Executiv român a lansat manifestul „*Către poporul român din Oradea Mare și Biharia!*” prin care poporul era chemat la ordine.

¹³⁷ orice om – om să fie, numai ungur să fie! – traducere C.M.

BIHORENI LA ALBA IULIA CU STEAGUL DIN TĂRIAN

Oare identitatea națională românească s-a definit în războiul întregirii naționale prin steag? Cu siguranță că teza noastră are suficiente argumente, fie și numai dacă vom arunca o privire asupra evoluției acestui simbol în ultimii 2000 de ani. Ce constatare hiperbolică a savantului istoriei identității naționale, Nicolae Iorga: *pentru ardeleni uniformă poate fi oricare, dar sufletul și respirația lor constă în credința lor în nemurire, în imensitatea steagului, asemenea bolții cerești, de necuprins*. Aici credem că e oportun să subliniem că Nicolae Iorga avea convingerea fermă că *steagul la români era: ideal, sete de luptă, sublima libertate!*¹³⁸ Cu toate că admitem definiția savantă surprinsă într-un moment istoric, dar asemenea oricărui fenomen în evoluție și **identitatea** păstrează, totuși, și caracteristicile de început, la care pot fi adăugate alte elemente care-o definesc: **limba, teritoriul, credința și istoria** ca elemente care dau conținut și particularizează **identitatea unei națiuni**. Dar, cum fiecare are o traiectorie istorică, vom conchide că și elementele care definesc o națiune rămân comparabile cu ele însele, la un moment dat.

A atribui **steagului simbolul identității naționale** este o unanimă recunoaștere. Steagul, flamura, drapelul este unul și același simbol de identitate. Drapelul este o întruchipare a culorilor identitare, este un simbol al unității naționale din toate timpurile și marcant în timpul domniei lui Mihai Viteazul, când știm că a avut loc prima Unire politică a Țărilor Române, și nu în ultimul rând, este o prezentare a celor mai frecvente culori care apar pe toate țesăturile populare, din toate regiunile locuite de români, fapt pentru care ar fi mai potrivit să le definim: *încrustări sau costume naționale*¹³⁹.

Într-un studiu mai larg ne-am ocupat de prezența steagurilor, alături de eroii evenimentelor, pe parcursul istoriei naționale, din care vom prelua câteva date¹⁴⁰. Remarcăm, fie și în trecut, faptul că, începând cu anul 175 după Hristos, **steagul dac** s-a impus ca stindard al multor legiuni romane, triumfând și în a doua jumătate

¹³⁸ DEX 1998 *Identitatea* e definită ca ceva „identic cu sine însuși”. Iar ca *principiu identitatea* este „fundament al gândirii care impune ca formele logice să păstreze unul și același sens în decursul aceleiași operații.

¹³⁹ George Basarabă, *Un-steag-care-nu-ii-reprezinta-pe-romani*, <https://maghiaromania.wordpress>. Cu permisiunea dumneavoastră, spune autorul, voi începe cu o legendă pe care am văzut-o că circula pe internet. E o legendă, deci nu are vreo bază reală, dar o s-o menționez oricum. Această povestioară spune că Transilvania și-ar trage culorile de la Ioan de Hunedoara. Mai exact, de pe un scut de-al său în culorile argint-azur-roșu-aur. Și dacă tot am menționat scutul său, aș putea menționa un alt steag tricolor al Contelui Bistriței; e vorba de steagul sub care a luptat Ioan de Hunedoara la Asediul Belgradului din 1456, apărând cu brio cetatea creștină în fața oștirii otomane. O să mai zic o dată, ca să fie clar. Ce-am scris mai sus legat de Ioan de Hunedoara e pură legendă; nu există nicio dovadă care să ateste inspirarea stemei ardelenice din culorile folosite de Ioan.

¹⁴⁰ Constantin Moșincat, *Steagul - simbol al identității în războiul întregirii naționale*. Comentarii și note la documente inedite, în revista *Identitatea națională*, Oradea, nr. 3/2018

a secolului al IV-lea, cu prilejul vizitei la Roma a împăratului Flavius Iulius Constantinus, fiul împăratului Constantin I (după istoricul Ammianen Marcellinus). Ce-i interesant abia de acum urmează a fi spus, căci, conform datelor cuprinse în *Notitia Dignitarium*, un document militar al arhivelor imperiale romane, **stindardul de luptă al dacilor purta culorile roșu, galben și albastru**, aceleași culori de la primele legiuni geto-dace cantonate în Britania (Britania) și Capadocia, în care fuseseră recrutați ca mercenari luptătorii daci. După căderea Imperiului Roman de Apus, stindardul dacilor a fost preluat și folosit de armatele bizantine până la finele secolului al X-lea. Împăratul bizantin Justinian a înființat, în anul 535, d.Hr., două cetăți dunărene: Recidava și Literatta, locuite de luptători descendenți ai dacilor care și-au păstrat emblema stindard de luptă a strămoșilor. Ca un semn de prețuire a efectului moral exercitat asupra războinicilor, stindardul folosit în legiunile romane și ulterior bizantine era împodobit cu aur și pietre prețioase. În anul 1185, frații valahi Petru, Asan și Ioan (Ioniță) Caloianul, au condus o armată contra bizantinilor, ai cărei oșteni aveau pe sulite flamuri cu reproducerea dragonului-lup al dacilor, plus cele trei culori. Culorile stindardului au străbătut veacurile fără nicio altă menționare documentară, părănd pierdute pentru totdeauna. Numai că, în anul 1821, culorile roșu, galben și albastru se regăseau pe drapelul de luptă al lui Tudor Vladimirescu, iar în anul 1848 au devenit culorile drapelului de stat, cunoscute și astăzi¹⁴¹.

Iată ce înseamnă memoria ancestrală a unui popor, și cum nu poate fi ea ștersă nici de vremelnicia (sau poate permanența) timpului. Stăm și astăzi sub semnul lui Zamolxis, chiar dacă, unii dintre noi, nu avem habar de asta? Se prea poate. Cât privește ordinea de dispunere a culorilor de la hampă spre exterior sunt tot felul de explicații, dintre cele mai diferite, care abordează teoria ordinii: tradiționale ale etniei pământului din spațiul dacic, impuse ca obiceiuri ale pământului, a curcubeului, a scrierii dacice, simbolurile coloristice masone, ș.a., precum și cele prevăzute de lege. Minunea, sau miracolul supraviețuirii românești în marea lingvistică slavă, concomitent cu biruință credinței creștine ortodoxe, la adăpostul munților, văilor și codrilor, au readus la vatră, din ogor, purtătorii de biruințe. Așa se explică că toți, cei capabili a purta arma, s-au strâns în jurul căpeteniei și al *steagului obștii*, înfățișat legendar și coborât de pe columna lui Traian, după cum sublinia A.D. Xenopol în *Istoria românilor din Dacia Traiana*.

Columna lui Traian a făcut steagul și neamul dacic nemuritor¹⁴²! Din ceea ce s-a mai păstrat, începând cu Herodot, literatura antică, printr-un șir întreg

¹⁴¹ Dr. Adina Berciu-Drăghicescu, Dr. G. D. Iscru, Tiberiu Velter, Aurel David, *Tricolorul României*, Editura Sigma, București, 1995, p. 42, Vezi pentru detalii și Nicu Pârlog, <http://dacia-art.ro>

¹⁴² Arhitectul Columnei a fost Apollodorus din Damasc. Născut la Damasc, în Siria, a fost cel mai de seamă arhitect al Imperiului Roman. Ca inginer militar a ajuns în Dacia, însoțindu-l pe împăratul Traian în războaiele dacice. În limba greacă a scris lucrarea *Polioretica* 'Mașinile de război' și un studiu despre podul de la Dunăre. Celebrul arhitect a construit Podul lui Traian de la Dunăre, Odeonul, Gymnasium, Termele lui Traian și Forumul lui Traian din Roma. Dintre toate, **Columna a**

de mărturii, onorabile pentru daci, relevă caracterul de popor de țărani: așezați destoinici, supuși statornici și cu frică de Zeul lor, amenințați de vecini cu nesfârșite războaie și prădăciuni, și sălbăticiți ei însăși de multe ori de certurile dintre ei, totuși veseli și glumeți la vreme de pace, mânioși și cruți doar la război, îndeosebi înși cu bun simț și mereu întorși la străvechea lor credință optimistă în Zeu și în oameni. Credința lor în nemurire, care îi desparte de ceilalți traci și de greci, orânduirea lor socială, cuminenia vieții lor, toate arată un popor sedentar și liniștit, care nu cerea decât să fie lăsat în pace. Spiritul de disciplină, manifestat sub Dromichaite, Oroles, Burebista sau Scoryllo, cât și iubirea conștientă și chibzuită de patrie, alături de vitejia tenace arătată sub Decebal, îi ridică mai presus de germanii din nord sau celții din vest.

A reface legătura, întreruptă de creștinismul ortodox, cu strămoșii geto-daci ar trebui să fie o țintă temerară, de a cărei rezolvare în special înțelepții bisericii ar trebui să se ocupe. Informațiile pe care le avem despre Zamolxe, chiar puține, îl prezintă ca pe un mare inițiat de la care ne vine **credința în nemurire**, din toate astea decurgând: cinstea, demnitatea, cumpătarea, încrederea în posibilitatea de a cunoaște lumea. Tot ce avem, e de la străbunii noștii daci. Credința zamolxiană se bazează pe morala, geto-dacă, pe cultul strămoșilor, pe cunoașterea practică a lumii, pe nemurirea sufletului, pacifică zestrea noastră psihică, eliminând zeii inventați de iudei și creștini. Esența zamolxianismului este cunoașterea științifică a realităților universale și credința în nemurirea laturii spirituale din om. Și la toate mai putem adăuga puterea asinergiilor geopolitice dintotdeauna în dispută¹⁴³.

Drapelul geto-dac consta dintr-o bucată de pânză pătrată, colorată diferit, având franjuri pe margini, fixată în vârful unei bucăți de lemn sau sulițe, întocmai ca vexillum-ul roman și având brodat ca emblemă un șarpe. Stindardul era un balaur cu cap de lup (draco) și cu gura deschisă, fixat cu gâtul de o prăjină, corpul fiind din bronz sau din argint, iar capul din metal mai ușor, îmbrăcat în stofă (țesătură). Stindardul dac făcea să se audă un șuierat mai ales când era vânt și pătrundea prin gura capului de lup. Ca o continuitate, domnii pământeni din țările

rămas cel mai celebru monument al arhitecturii romane, înfruntând timpul de 20 de veacuri. Ctitorită după celebra lucrare *De bello Dacico* „Războaiele dacice ale lui Traian”, dăltuită în marmoră de Carrara, Columna a devenit o enigmă pentru posteritate odată cu pierderea faimoasei scrieri. Încercărilor de interpretare a războaielor dacice prin prisma reliefurilor Columnei le-au fost opuse concepțiile cercetătorilor care au considerat acest monument doar ca o mare realizare a arhitecturii lumii antice. Columna, martor al războaielor dacice ale lui Traian, elogiază victoria romană, dar și demnitatea și vitejia dacilor. Parcă este tot mai prezent îndemnul învățatului roman Pliniu cel Tânăr adresat prietenului și concetățeanului său Caninius: „*Foarte bine faci că te pregătești să scrii despre războiul dacic. Căci ce subiect poate fi mai actual, mai bogat, mai vast, în sfârșit, mai plin de poezie și mai de domeniul legendelor, deși este vorba de lucruri foarte adevărate! Vei cânta râuri noi, fluvii conduse peste câmpii, tabere așezate pe coastele abrupte ale munților, un rege (Decebal) alungat din reședința sa, izgonit chiar din viață, fără ca să fi pierdut niciodată nădejdea; pe lângă acestea două triumfuri, din care unul a fost cel dintâi (a lui Domițian), iar celălalt (al lui Traian) cel din urmă*”

¹⁴³ Tricolorul....op.cit.

române își confecționează astfel de simboluri, unele, cum a fost cazul steagului lui Ștefan cel Mare, dăruit mănăstirii Zographou de pe Sfântul Munte Athos, capturat ulterior de turci și recuperat, la inițiativa Premierului Ion I.C. Brătianu, după mai bine de patru secole; în ziua de 28 iulie/9 august 1917, într-o impresionantă ceremonie, în prezența Președintelui Franței, Raymond Poincaré, în Aula faimoasei Universități Sorbonne din Paris, stindardul era înmănat oficial României, prin ministrul Alexandru Em. Lahovary, în semn de prețuire a bravurii armatelor aliate române chiar în timpul marilor bătălii de la Mărăști și Mărășești¹⁴⁴.

Tricolorul ca simbol al identității națiunii române apare la începutul secolului al XIX-lea: și astfel, este de remarcat prezența celor trei culori în canafuri și în picturile de pe pânza drapelului lui Tudor Vladimirescu, în cadrul căreia li se atribuie pentru prima oară semnificația¹⁴⁵: „Libertate“ (albastrul cerului), „Dreptate“ (galbenul ogoarelor), „Frăție“ (roșul sângelui). Acel tricolor a apărut de asemenea în Moldova, Ardeal și Paris, unde a fost arborat de către studenții români „ca semn al unirii moldovenilor cu muntenii”, dar și pe Câmpia Libertății de la Blaj. Tricolorul este menit să determine în rândul cetățenilor sentimentul de identificare și de apartenență națională. Atmosfera pregătitoare a ancestralului eveniment pentru românii ardeleni era în clocot înainte de 1918. Pe de o parte entuziasmul românilor de realizare a unui vis și încununarea în fapt a luptei lor de secole pentru neatârnare¹⁴⁶. Pe de altă parte ungurii nu puteau accepta ca națiunile asuprite de ei: românii, cehii, slovacii și sârbii și slavii de sud să-și dobândească autonomia, fapt pentru care în numele „patriei” au început acțiunile ordonate și dezordonate ale trupelor în destrămare bolșevizate, *Acel-garda* (garda de oțel) sau organizate ale *Diviziei de secuî* care pângăreau cu predilecțiile satele locuite de români, beneficiind de sprijinul informativ al localnicilor unguri. Augustin Chirilă, primar al Oradei în 1938-1940, mărturisește un episod de o barbarie cumplită în care au fost implicați cei din *Garda de oțel*, care, sub pretextul căutării de arme, negăsindu-le au bătut pe primar, iar pe fata de 18 ani, care-i sârise în ajutor, au vrut s-o arunce în cuptorul încins. Teodor Neș, și locotenentul Alexandru Sever Pelle,

¹⁴⁴ Vezi pentru temă și Zaharia Moga, Problema unității tuturor românilor și gândirea franceză (1845-1918), Editura Universității din Oradea, 2018

¹⁴⁵ **Albastru** (sau azur) – aerul, cel mai nobil element după foc, simbolizează blândețea, frumusețea noblețea și buna credință; **Galben** (sau aur) – simbol al forței, bogăției și purității, precum și al holdelor aurii de grâu din timpul verii; **Roșu** – simbolizează mărirea, bravura, îndrăzneala și generozitatea, sângele vărsat în lupte, puterea de viață și energia strămoșească. Unii sunt de părere că tricolorul este și un *simbol masonic* pentru că cele trei culori împărțite în mod egal reprezintă principiul egalității, orientarea culorilor în sus semnifică verticalitatea, un alt concept masonic. Cifra trei este numărul perfect. Sunt numai patru țările europene tradiționale cu steagul tripartit în mod egal și vertical: Franța, Italia, Belgia și România, la care am adăuga Republica Moldova. Acestea sunt exact țările cu o puternică origine masonică, născute din Revoluția Franceză (1789), din cea belgiană (1830), din mișcarea de “regenerare” românească. Vezi, pe larg, Prof. univ. dr. Adina Berciu-Drăghicescu, Conf. univ. dr. G.D. Iscru, *Tricolorul României*, în *Art-Emis* (1-8), 2013

¹⁴⁶ Constantin Moșincat, *Marșul spre marea Unire. Războiul românilor ardeleni. Campania 1916 a Diviziei 11 Infanterie*, Editura Tipo MC, Oradea, 2018, cap. III, p 31-94

îmbrăcați în uniformă militară cu cocardă națională la chipiu (în locul rozetei galben-negru) atrăgeau atenția, când s-au hotărât să participe pe cont propriu la Alba Iulia. Patrula din gara Salonta, la reclamația unui civil, i-a somat pe cei doi să coboare din tren, dar după replici dure ungurii constatând că și ei sunt înarmați au renunțat la răfuială¹⁴⁷.

Evenimentele petrecute atunci, și starea de spirit, le vom conecta la simbolul românilor: steagul. Pe măsură ce se destrămau unitățile militare imperiale frica autorităților creștea. Cei care, istoviți de drumul parcurs, adesea pe jos, se întorceau la vetrele lor nu mai erau umiliții care au plecat. Au căpătat o altă mentalitate căci trecuseră prin multe încercări, trecuse prin Italia, Serbia, Italia, Franța și Rusia înțelegeau mersul și rostul lumii. Acasă rânduielele vechi nu se lăsau duse, continuau: rechizițiile nedrepte și abuzive de cereale și vite, de clopote luate, ceea ce a îngrijorat și autoritățile de la Budapesta, numai că prin omisiune nu se spunea că-i vorba de sate românești¹⁴⁸.

Alba Iulia era într-o atmosferă de concentrare de energii, dar și de pregătire a Unirii mult așteptate. Martorii oculari pomenesc nenumăratele **drapele tricolore** care erau arborate la ferestre, **orașul devenise o mare de steaguri**. Fiecare comună a venit cu steagul tricolor, iar oamenii erau îmbrăcați în haine de sărbătoare și împodobiți cu cocarde tricolore. Deasupra porții de intrare în cetate, acolo pe unde intrase triumfal Mihai Viteazul și unde fusese întemnițat Horea, flutura un drapel imens. Așa cum remarca ziarul parizian *Le Matin*, steagul românesc flutura pe toate clădirile publice¹⁴⁹.

Lucrările Marii Adunări Naționale a Românilor din 1 Decembrie 1918 s-au deschis la ora 10.00. Fundalul sălii era decorat cu **un falnic drapel național** și cu cetină de brad¹⁵⁰. Din mai multe surse, în special cele bazate pe reclamațiile făcute, investigate de membrii consiliilor românești, confirmate apoi și de autoritățile locale, aflăm că românii care și-au exprimat hotărârea de Unire au fost persecutați pentru folosirea steagului românesc și după momentul decembrie 1918: „Cu toate acestea, patimile românilor datorate iubirii de tricolor nu se sfârșiseră. În ziua de 14 februarie 1919, părintele Mihai Dănilă, din Dijir, județul Bihor a fost întors din drum de o patrulă de cinci soldați și un ofițer. Dus la primărie, a fost învinuit că a făcut rugăciuni pentru România Mare și că a sfințit tricolorul românesc, în prima duminică după 1 Decembrie, că a deșteptat sentimentul național în sufletul păstoriților. Noaptea târziu a fost împușcat și aruncat într-un șanț.

¹⁴⁷ Teodor Neș, *Drumul spre Alba Iulia n-a fost un marș de paradă, fără primejdii*, în Ion Isaia, *op. cit.*

¹⁴⁸ Ioan Laza, *Istoria trăită, istorie restituită. Interviu realizat de publicistul Ion Isaiu cu participanți la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, în *Beiușul și lumea lui*, vol. V ..., *op. cit.*, p. 829

¹⁴⁹ George Basarabă, *Un-steag-care-nu-ii-reprezinta-pe-romani*, <https://maghiaromania.wordpress.com>, p. 2

¹⁵⁰ Adina Berciu-Drăghicescu, *Tricolorul României – Simbol al unității, integrității și suveranității naționale*, București, 1995

Populația maghiară și evreiască din Oradea și județul Bihor era încredințată că aici în „țara lui Tisza”¹⁵¹ unguri se țin încă tari, sunt mai fortificați material și spiritual și că acest teritoriu nici gând să i se poată contesta Ungariei (sâc!). O atare mentalitate trecea, în acea vreme, ca o dogmă, și prin prisma faptului că aici și de aici proveneau Primul Ministru și alte personalități parlamentare ungurești, cu poziții influente în guvern (Kun Béla, și chiar colonelul Kratochwil fost comandant al batalionul 2 din Regimentul 4 Honvezi, Oradea). Așa se face că ținutul de margine al românismului să fie întunecat după concepția ungurească și îndurerat de atrocitățile săvârșite de bande înarmate, dezorganizate, sau de trupe regulate, recuperate din armata imperială destrămată. Toate aceste elemente la ordinul de chemare al guvernului s-au aliniat în spatele liniei de demarcație și au împiedicat înfăptuirea hotărârilor de la Alba Iulia, prin amenințări, bătăi și crime. Autoritățile maghiare au părtinit toate acele fărădelege acțiuni criminale, de care au mimat că se desolidarizează.

După ce Germania a primit cele 14 puncte wilsoniene, ca bază la tratativele de pace și monarhia Austro-Ungară după ea, rând pe rând, s-au format teritoriile autonome: Cehoslovacia, Croația, Dalmația, Bosnia, Bucovina, Basarabia. A mai rămas Transilvania, Maramureșul, Crișana și Banatul din ținuturile ungurene. Oamenii, a căror casă devenise ungurească, fără voia lor, din care fusese izgonită limba, religia și legea românească erau intens și cu interes curtați, cu aparentă schimbare la față, de toate mediile ungurești. La Budapesta se cerea soldaților proveniți din armata austro-ungară să depună *jurământ pe steagul unguresc* al republicii care încerca să se formeze. Dar, la intervenția fermă a Consiliului Român, prin Iuliu Mezei, ministrul de război Bartha Albert este nevoit să accepte ca românii să **jure credință față de Consiliul Național Român**¹⁵², la 18 noiembrie 1918, și să aloce 1,5 milioane coroane pentru organizarea deplasării cu trenul la Alba Iulia. În fruntea Gărzii Naționale Române din Budapesta a fost numit căpitanul Sorescu. Din Budapesta a fost atașat 1 vagon special pentru Alba Iulia, iar ordinul ministerial preluat de către căpitanul Popoviciu. În consecință membrii Gărzii Naționale Române din fostul imperiu cezaro-crăiesc aveau aceleași drepturi de armament, echipament, hrană și soldă ca și ungurii. Acest lucru a stârnit mare nemulțumire în teritoriu printre ungurii șovini. Numai că după istorica hotărâre de la Alba Iulia în locul clopotelor din turlile bisericilor, care să vestească libertatea popoarelor și a cetățenilor lor, vor fi instalate mitraliere ungurești¹⁵³!

¹⁵¹ Constantin Moșincat, Zefirul libertății românești în „Bihorul lui Tisza”, în *Art-emis*, 2018

¹⁵² „Eu, ..., jur atotputernicului Dumnezeu, cum că întru toate voi fi cu credință și supunere Consiliului Național Român din Ungaria și Transilvania care este supremul for al națiunii române din Ungaria și Transilvania. Conștient de datoriile ce ne impun vremurile istorice de azi, jur că, în toate manifestările vieții mele, voi fi fiu credincios națiunii unitare române și nu voi ridica mâna asupra fraților mei, locuiesc pe orice teritoriu politic. Așa să-mi ajute Dumnezeu”

¹⁵³ Constantin Moșincat, *Gărzile naționale din Bihor*, Editura Tipo MC, Oradea, 2018 – în curs de apariție. Conform ordinului dat de Ministerul de Război din turlile bisericilor erau rechiziționate clopotele pentru nevoile armatei. Peste ani, uitând că informația istorică se bazează pe documente de arhivă, deputatul UDMR de Bihor, Szabo Odon, a încercat o inducere în eroare a Parlamentului

Din delegația mixtă de la Beiuș, pentru menținerea ordinii și liniștii în oraș, a făcut parte dr. Ioan Ciordaș și dr. Pinteru, care pe lângă jandarmerie a adus Garda română formată din 72 de soldați, puși sub comanda fostului căpitan din armata austro-ungară, dr. Ioan Voștinariu, avocat din Beiuș¹⁵⁴. Tocmai în acea vreme urma a avut loc, pe 8 noiembrie 1918, târgul de Sânmedru (Sf. Dumitru) din Beiuș, la care, ca de obicei se strâneau satele din jur. De pe la începutul lunii noiembrie au început să se întoarcă pe la vetrele lor soldații, cu tot armamentul și echipamentul asupra lor, românii cu bucurie, ungurii cam supărați, văzând că li se spulberă atâtea visuri, trăgeau mereu focuri de „clocoteau codrii și văile Crișului Negru. Zile întregi sosirea și plecarea trenurilor erau anunțate de salve ce nu mai conteneau”¹⁵⁵. Satele erau pline de arme și muniții. În acele împrejurări, cele două Consilii Naționale, Român și Maghiar, pentru menținerea ordinii ce o asumase în comun, luară hotărârea de *anulare a aceluia tradițional târg*. Dar nici gând să mai poți opri torentul de feciori reîntorși de pe front, de a se aduna. Încercarea și parlamentările au durat vreo două ceasuri până când au început să se tragă focuri de arme de către toate taberele, la care au ripostat și jandarmii și gardiștii. Numărul târgoveților fiind copleșitor aceștia au intrat în oraș. Printre mulțime s-au amestecat și fruntașii români care le explicau rosturile viitoare, astfel atmosfera s-a calmat pe la amiază. Deodată lumea a cerut tutun, și pentru că taraba de lângă târg era încuiată s-a dat spargerea la tutungeria evreului, fără vărsare de sânge, care de săptămâni stoca și specula marfa. Apoi s-a spart și pivnița ce adăpostea depozitul de spirtoase. În acel moment jandarmeria a intervenit brutal, întrebunțând armamentul și cu un foc bine ținut au omorât un fecior din Sânmartin, și pe alți câțiva i-au rănit. Au dezarmat apoi pe cei din pivniță iar lumea s-a împrăștiat. Pe 27 noiembrie se publica *Proclamația către poporul din Bihor*, privind ordinea și alimentația, semnată de dr. Aurel Lazăr. Episcopul Radu Demetrie reintroduce imediat limba română în clasele superioare ale Liceului din Beiuș. Românii se pregăteau de marele praznic de la Alba Iulia.

Într-o relatare, Roman R. Ciorogariu¹⁵⁶ povestește o întâmplare petrecută cu un vecin de-al său, pe numele său Cseresznyes care și-a precizat poziția șovină astfel: dacă se va atinge cineva de chestiunea teritorială zicea înaltul funcționar orădean „pârâu de sânge va curge pe aici, se va ucide om pe om”. Vicarul, cu înțelepciune, îi replică: ba nu, căci noi trebuie să ținem ordinea. Conferința de pace va hotărî soarta noastră! Replica l-a infuriat și mai rău pe vecinul său ungur, care

român și a depus o *inițiativă legislativă* prin care satul Târcaia să-l declare ”sat martir”, când de fapt satul, în 18 Aprilie 1919, s-a împotrivit armat înaintării trupelor române comandate de colonelul Rasoviceanu. Vezi cazul clopotelor de la biserica din Sânicolaul Mare, sau/și Săliște, în *Biserica și școala*, Arad, *Anul XL*, nr. 44-45, 6/19 noiembrie 1916, p. 319-330.

¹⁵⁴ Dr. C. Pavel, *Contribuții la istoria Bihorului. Zile trăite, 1918-1919*, Tiparul tipografiei „Doina” Beiuș, 1926

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 6

¹⁵⁶ Roman R. Ciorogariu, *Zile trăite*, ediție prefatăă de Viorel Faur, Ed. Cele trei Crișuri, Oradea, 1998

apoi a continuat: „o istorie milenară nu poate fi ștearsă cu buretele de un nimeni ca Wilson. Pentru teritoriu murim până la unul”. În ziua următoare Cseresznyes ridică bastonul asupra dr-ului Ioan Barna, în urma discuției pe aceleași subiect. Noroc că Cseresznyes era șchiop, iar Barna avea peste 70 de ani și erau inapți de un duel, dar sfârșitul s-a lăsat cu un *abundent și spumos potop de înjurături*, rostite fiecare în limba lui. Celălalt vecin al vicarului orădean, directorul Poștei Șiket Traian (numele adevărat al pruncului crescut la orfelinatul unit: Traian Surdu), port drapelul manifestărilor ungurești intră în vorbă pe tema revoluției. În timp ce vicarul îi vorbea ungurește directorul îi răspundea românește, iar la despărțire rosti: „Dumnezeu să ne ajute”. Toți învățau pe rupe românește, ca să facă față noii situații ce se întrezărea. Se organizau chiar cursuri, după ce cărțile românești se epuizaseră, pentru că funcționarul, potrivit punctelor lui Wilson, trebuia să vorbească limba poporului. Un impiegat de la căile ferate, a cărei soție era româncă, și care înainte tuna și fulgera când auzea o vorbă românească în casa lui, acum se ruga de nevastă să-l învețe românește ca să nu-și piardă slujba când vine stăpânirea românească. Aceasta era starea de spirit care a cuprins viața de la orașe și sate în preajma și după marea adunare de la Alba Iulia. La sate majoritatea țărânimii era românească, fapt ce a caracterizat, chiar și aici în Bihor, *revoluția*, cum îi spuneau cu toții, chiar dacă Tisza Ștefan (Pișta) era la el acasă, deci mai stăpân ca oriunde. De la Peterd, Micherechiiu, Bedeu, Vecherd, Ferta, Jaca, Darvaș, Leta, Apateul unguresc, comune românești, care trasează frontiera vestică a românismului în partea bihoreană, și-au dat imediat acordul ca autoritățile române să preia imediat treburile administrației. Toate aceste comune și-au trimis delegați la Alba Iulia¹⁵⁷ iar parohiile au fost reprezentate la congresul eparhial¹⁵⁸. Atât ungurii de rând, cât și politicienii se temeau tare de o asemenea perspectivă imediată. În cursul acestor evenimente Consiliile românești erau egale cu cele ungurești.

La Oradea Consiliul Național Român, pe 30 noiembrie 1918, a arborat **steagul românesc** pe clădirea prefecturii, ca simbol a ceea ce urma a se hotărî a doua zi. Ungurii, în replică, l-au arborat pe al lor. Apoi li s-a părut că-i o jignire ca steagul lor să fâlfaie lângă cel românesc. Locțiitorul de prefect, Keszthelyi Zoltán a somat platonic Consiliul românesc să retragă steagul pentru „a evita unele eventuale neînțelegeri, căci ei au dat exemplu și l-au retras pe a lor”. În fapt, sâmbătă 30 noiembrie 1918, după-amiaza steagul unguresc a fost retras dar cel românesc a rezistat singur până spre seara, românii refuzând a-l retrage. Împinși de ură, unguri au intrat noaptea în podul prefecturii județului și au atentat la bietul

¹⁵⁷ Din cercul Bereic-Uifalău: George Mureșan, Bedeu, Teodor Pățaș, preot din Peterd, Ioan Bodor și Victor Domocuș ambii din Vecherd (localități rămase ulterior în Ungaria)

¹⁵⁸ Episcopia Ortodoxă Română a Oradiei, Bihorului și Sălajului, *fond Consistorial ortodox român Oradea*, act. nr. 369 Pl./1920, p. 1-2, tipăritură. Consistoriul plenar a înaintat Conferinței de Pace de la Paris un memoriu al parohiilor române Darvoș, Jaca, Vecherd, M<ezö>Peterd, Micherechiiu, S. Cristur și Săcal, care au fost adjudecate Ungariei. Durerea însă că memorandumul acesta a rămas fără rezultat, aceste comune, cu data de 23 martie 1920, au rămas Ungariei

drapel românesc, l-au sfâșiat în zdrențe, pe care le-au ascuns. Acesta a fost primul conflict semi-oficial, fără urmări grave. Ungurii simțeau că pierd teren și asta se va vedea în cruzimea cu care s-au răzbunat. Odată cu pătrunderea armatei române comandate de generalul Traian Moșoiu, concomitent cu fixarea liniilor de demarcație, și pronunțarea istoricei rezoluții de la Alba Iulia de Unire a „Ardealului, Maramureșului, Crișanei și Banatului” cu țara, s-au declanșat și acțiunile autorităților și a grupurilor înarmate pentru împotrivire. Aceste manifestări au cunoscut forme diferite, unele de natură personală altele cu vizibile accente teroriste. Totul era ca ungurii și ideea lor fixă de singură națiune să triumfe. De la dispoziții autoritare (de predarea armelor și munițiilor), la rechiziii (în folosul armatei, care nu mai funcționa) și furt pe seama populației sărace, totul s-a dezlănțuit ca un uragan, de nestăvilit al crimelor.

Gărzile Naționale românești erau dezarmate, iar trupele ungurești și gărzile secuiești preluate, sub autoritatea armatei ungare, de către colonelul Kratochwil. Cu de la sine putere, din punctul său de comandă instalat la Oradea, colonelul Kratochwil oprește trupele maghiare pe alinamentul Sighet, Zalău, Ciucea, Vf. Găina, Zam, în spatele căreia începe acțiunea de schingiuire și de demoralizare a satelor românești. Scopul lor nu era de a se lupta cu armata română ci de răzbunare și intimidare a românilor. Sunt cunoscute exemplele de martiraj ale românilor din vestul țării, teroarea dezlănțuită individual, în special asupra preoților, intelectualilor și în masă asupra țăranilor. Lista atrocităților comise asupra oamenilor, bisericilor și preoților este departe de a fi completă, fie pentru că mulți s-au refugiat, fie că nu au depus plângeri, fie că amenințați fiind și-au temut viața. Astfel pagubele nu au putut fi nicicând nici estimate și nici evaluate¹⁵⁹.

Tricolorul a reprezentat și pentru românii din zona Bihorului, și nu numai, simbolul și dovada dorinței de unire cu România. Dar pentru ca să nu se creadă că acest simbol, ce îi identifică pe români, nu are o veche tradiție istorică prezentăm câteva episoade desprinse *pro memoria*. O sărbătoare spontană, nepusă la cale de nimenea, pornită din „crima” unui „făptuitor” necunoscut, care a arborat steagul nostru în piața Blajului. ***Steagul nostru, ale cărui colori se găsesc pe toate steagurile împărătești, de care ne-am folosit totdeauna în trecut, care avem drept să-l folosim și să-l adorăm, ca steag al națiunii române din împărăția habsburgică.*** Ce mândru juca în boarea dimineții, colo sus, în turnul catedralei, steagul nostru românesc: roșu, galben și albastru, cu colorile puse de-a lungul! Bătrâna catedrală, care văzuse, în patruzeci și opt, zecile de mii de iobagi dornici de libertate, parcă nu mai avea pereții vechi, ruginiți de ploi - părea tânără, parcă îmbujorată la față de plăcerea, de odorul ce-l păstra.

Ce mândru fâlfăia steagul în cerul străveziu și cu ce belșug de rază îl săruta binecuvântătorul soare, ce se ridica de peste munți, de la răsărit!¹⁶⁰ Și

¹⁵⁹ Zaharia Macovei, Problema unității tuturor românilor și gândirea franceză (1845-1918), traducere după manuscrisul tezei de doctorat de Simona D. Ienciu, prefată de Paul Magheru, Editura Universității din Oradea, 2018

¹⁶⁰ *Românul*, Arad, Anul IV, nr. 105, marți 13 /26 mai 1914. p. 1-2

ce făcea mulțimea de oameni care umplea piața? Aclama? striga? înjura ungurii? manifesta împotriva *scumpei noastre patrii, Ungaria? O, nu! Mulțimea se ruga.* Cu ochii umezi nedespărțiți de frumusețea de sus, mulțimea sta nemișcată, ca în biserică. Bătrânii cu gândul cu zecile de ani înapoi, cei tineri ghicind mărirea zilei de mâine, care va răsări asemenea soarelui: mândră, luminoasă, irezistibilă. O, mulțimea sărbătorea atât de frumos ziua mare! Mai frumos poate decât regimentele ce defilau în clipele de mândrie în fața înaltului lor suveran, mai frumos decât sutele de mii ce clamează azi România, fericita Românie, care azi sărbătorește altă zi mare. Mulțimea din piața Blajului privea mută steagul și sufletele liceenilor se îmbrățișau cu sufletele bărbaților și a moșnegilor trecuți și o vedeai, o simțea că se roagă: „Doamne vie împărăția Ta!” Și apoi a venit finalul. Jandarmeria cu puștile la mână, baioneta îndreptată înainte, în atac. **Comanda: loviți, striviți valahii!**¹⁶¹

Câțiva husari aduși de grabă la fața locului goneau călări în mulțime. Bătăi cu patul puștii în oameni și copii, fără nici o vină. Jandarmi turbați cu ochii ieșiți din orbite și injectați de sânge asemenea bulldogilor din vânătoriile după sclavi din statele de sud intră în curțile și casele oamenilor scot cu forța pe cei refugiați și pe stăpânii caselor, îi bat, îi leagă, îi duc între sulite. Dețin liceeni care ieșiți de cu zori cu cartea de studiu subsuoară nu s-au putut duce pe lângă steag fără să se oprească, opriți odată nu s-au putut despărți de frumusețea fără seamăn.

Când se așterneau, în paginile gazetelor, aceste informații bietul steag era coborât, din înălțimea, de unde a binecuvântat *Câmpia libertății*. Plugarii erau la munca câmpului, liceenii își vedeau de carte între vechile ziduri. Doar țăranul se oprea din când în când, pune podul palmei ochilor, privea în zare turnurile „mănăstirii” ce luceau în soare, și mai simțea vibrând în suflet curatele sentimente de dragoste de neam și de credință și loialitate către al nostru domnitor, ce i le-a stârnit stindardul. Cu repezeală mai treceau pe dinaintea ochilor barbarele intervenții de dinainte cu ceva ceasuri și parcă în surdina se aud vaietele oamenilor deținuți și larma jandarmilor și fără să vrea cuvintele ce le murmură mulțimea bătută. Iar liceanul în zădar încerca cu mintea să alunge lucrurile, ce i se propun lui, căci acelea privesc *Câmpia libertății* și nu poate să alunge icoanele și impresiile steagului aurit de soare, i-a spus-o un coleg tot atât de naiv caci bine ar fi să ne facă împăratul dreptate contra jandarmilor năvălitori. Dar vede că pe colegul lui îl duc, cu mâinile în lanțuri, bătut și îl înjunghie în coastă, unde-l izbise jandarmii cu patul puștii și îi sună în urechi murmuri rugăciunea mulțimii: „Doamne! Cât va mai ținea sclavia. Până când vor rămânea în orbirea nemiloasă de până azi? Până când, Doamne va trebui să suferim batjocura?” În dorul lui de a rămânea steagul îi de multă vreme neatins.

În preajma și în timpul Marii Uniri din 1918, românii ardeleni au arborat cu mândrie steagul tricolor¹⁶². Steagurile tricolore au fost utilizate intens de către

¹⁶¹ *Ibidem*, nr. 116, vineri 30 mai/12 iunie 1914, p. 1-2

¹⁶² În acest sens, vezi A. Bunea, *Le drapeau de la Roumanie-symbole de l'aspiration à l'union de la Transylvanie avec la Roumanie* (1850-1918), în „Revue Roumaine d'Histoire”, Tome X, nr.4, 1971, p. 742-743; Viorel Faur, *Unirea-marele vis al neamului*. Tricolorul, simbolul mândru al suveranității

Gărzile Naționale Române și delegațiile care au participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia¹⁶³.

Datorită vicisitudinilor, puține dintre aceste steaguri au ajuns până la noi¹⁶⁴. Unul și poate singurul steag cunoscut de noi, care s-a păstrat până în zilele noastre, aparținând românilor bihoreni, este cel al reprezentanților satului Tărian, care au plecat din proprie inițiativă la Marea Adunare de la Alba Iulia¹⁶⁵. Aceștia s-au deplasat probabil cu trenul din Oradea, sau cu alaiul de căruțe pe scurtătură, pe potecile munților, purtând steagul cu culorile naționale românești, dar nu avem o dovadă certă a traseului de plecare. În rândurile de mai jos ne propunem să prezentăm acest steag tricolor. Însoțind cel mai de preț însemn distinctiv pentru români, evocăm momente și episoade importante legate de drumul și participarea reprezentanților românilor din satul Tărian alături de alți participanți bihoreni la înfăptuirea Marii Uniri¹⁶⁶.

naționale, în *Familia*, Oradea, 24, nr. 1, 1988, p. 6; Idem, Istoria steagului național al românilor din Oșorhei, în *Cele trei Crișuri*, Oradea, Serie nouă, Anul I, nr. 3, 1990, p. 9

¹⁶³ Analizând, din această perspectivă, lista celor 60 de delegați aleși în cercurile electorale bihorene, se poate constata faptul că: 51 au fost țărani, 16 avocați, 7 preoți și 6 alte categorii sociale (un învățător, un profesor, un student, un meseriaș, un inginer și un director de institut bancar). Este evident, pentru orice om de bună credință, că majoritatea delegațiilor oficiali ai românilor din Bihor au provenit din rândurile țărănimii a cele mai numeroase clase sociale. Considerăm că este o dovadă concludentă despre o corectă și proporțională reprezentare la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a locuitorilor din datele Bihorului, care constituiau o majoritate demografică. Făcând suma tuturor delegaților din Bihor la Alba Iulia (60 delegați aleși, 45 delegați de drept și 26 delegați ai organismelor diverse), constatăm că aceștia au atins cifra de 131, deci bihoreni au trimis la Marea Adunare Națională din 1 Decembrie 1918 o impunătoare reprezentanță națională, contribuind - în măsură importantă - la ctitorirea statului național unitar roman (lista completă în tabel).

¹⁶⁴ În legătură cu unele steaguri tricolore păstrate din timpul Marii Uniri, vezi Elena Pălănceanu, Steaguri din colecția Muzeului de Istorie a R. S. România, în *Muzeul Național, I*, 1974, pp. 142-143; Horia Medeleanu, Colecția de obiecte vechi bisericești de la Mănăstirea Sf. Simion Stâlpnicul de la Arad-Gai, în *Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic*, Episcopia Aradului, Arad, 1984, p. 76; Victor Cațavei, Augustin Mureșan, Drapelul Gărzii Naționale Române a marinarilor de la Pola, în *Crisia, XVII*, 1987, p. 345-351 și în *Patriotism și cultură*, Editura Helicon, Timișoara, 1992, p. 62-70; Idem, Două steaguri tricolore din timpul Marii Uniri a românilor de la 1918, în *Crisia, XVIII*, 1988, p. 747-750; Idem, Despre steagul românilor din Tălagiu și Unirea de la Alba Iulia, în *Arca* (Arad), Anul I, nr. 9-10-11, 1990, p. 12-13; Natalia Dascăl, Augustin Mureșan, Steagul delegației studenților de la Institutul Teologic din Arad purtat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, în „Ziridava”, XVIII, 1993, pp. 307-309; Augustin Mureșan, Inscricții aflate pe steaguri tricolore din timpul Marii Uniri a românilor de la 1918, în *Ziridava, XIX-XX*, 1996, p. 419-424 ș. a.

¹⁶⁵ Din partea acestei localități a participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din proprie inițiativă Simion Santău, vezi Viorel Faur, Participarea bihorenilor la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, în *Revista muzeelor și monumentelor, seria muzee*, Anul XXVI, nr. 2, 1989, pp. 55-65 cu bibliografia; Idem, *Centenarul Unirii. Contribuția bihorenilor la actul istoric de la 1 Decembrie 1918*, Oradea, 2018. Conform datelor cunoscute până acum și investigațiilor viitoare este posibil ca alături de Simion Santău să fi fost și alți participanți din proprie inițiativă din această localitate la Alba Iulia în 1 decembrie 1918.

¹⁶⁶ Despre drumul bihorenilor la Alba Iulia, vezi Ion Isaiu, Mărturii, în *Familia*, nr. 12, 1878, p. 6; Idem, Drumul bihorenilor la Alba Iulia, în *Crișana* (Oradea), nr. 10183, 1979; Viorel Faur,

Pentru a depăna firul faptelor, apelăm în continuare la consemnările unor martori oculari. Astfel, Roman R. Ciorogariu referindu-se la drumul bihorenilor, parcurs din Oradea spre Alba Iulia, scria: „am plecat în 28 noiembrie în vagon special peste Arad, împodobiți cu tricolor românesc și între cântece naționale. La Csaba dăm deja de bucluc. Andreiu Popoviciu, actualul secretar la legațiunea română din Washington, era în uniformă de ofițer de artilerie cu cocardă de a noastră, Garda ungurească din Csaba îl prinde și deține, dar Aurel Lazăr avea depline puteri și de la Consiliul unguresc din Oradea asupra tuturor și așa intervine pentru eliberarea lui. Până aici ne-a fost mai greu să străbatem prin Salonta, Sarkad, Giula, Csaba, dar aici treceam imediat pe teritoriul arădean populat de români [...]. Am rămas peste noapte în Arad, ceilalți și-au continuat calea spre Alba Iulia”¹⁶⁷. Din orașul Arad „am plecat a doua zi dimineța cu mare alai, eu modest uspătoiu între atâtea celebrități răsărite sub soarele libertății. **Trenul era împodobit de tricolor** și ticsit de imensa lume ce s-a adunat”¹⁶⁸. Astfel, acest delegat bihorean ne dezvăluie drumul care la urmat împreună cu alți participanți spre Alba Iulia. Acest traseu a fost cel mai probabil și cel al românilor din Tărian, purtători ai steagului.

Interesant de relevant este mărturia lui Vasile Ilea, care a identificat locul în care se afla în uriașa mulțime grupul bihorenilor: „Imensa câmpie era o mare de oameni rânduți pe județe, **cu drapele** și pancarte indicatoare. La mijloc se zărea, de la mari distanțe, Bihorul și Oradea Mare, un punct valoros de orientare”¹⁶⁹. Excelentul ziarist Ion Isaiu, translatează, din perioada interbelică, o parte a memoriilor participanților la evenimentul astral al ardelenilor, până spre apusul vieții celor implicați în organizare și participare. În coloanele revistei *Familia* sunt redată o parte a interviurilor realizate de gazetar, a amintirilor unor participanți la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Din aceste relatări rezultă atmosfera, viziunea lucidă și spiritul dominant al vremii de unitate și neatârnamare. Iată câteva gânduri ale lui Iosif Tărau, care recapitulându-și amintirile, ascultând glasul

Participarea bihorenilor..., p. 55-65; Idem, *Centenarul Unirii. Contribuția bihorenilor la actul istoric de la 1 Decembrie 1918*, passim.

¹⁶⁷ Roman R. Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea, 1926, p. 172

¹⁶⁸ *Ibidem*, p. 172-173

¹⁶⁹ Ion Isaiu, *Mărturii*, în *Familia*, 1978, nr. 12, p. 6; Idem, nr. 11, p. 6; Idem *Mărturii reluate și în Lupta pentru unire (1918-1919): oameni, întâmplări din Bihor*, coordonatori: Ioan Degău, Viorel Faur, Editura Academia Română, Centrul de studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2018, p.779. Din același volum reținem câteva detalii privitoare la delegația din Bihor: Petru Mihancea, *Contribuția medicilor, farmaciștilor, studenților în medicină și farmacie din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș la Marea adunare din 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia*, p. 689 și urm. Potrivit autorului din Comitatul Bihor au participat din patriotism, împreună cu delegația oficială, printre alții: Dr. Cornel Crișan (Beiuș), care ”reîntors din război, s-a înscris și a activat în cadrul Gărzii Naționale, răspândind în comunele din jurul Beiușului, până la Oradea cuvântul și instrucțiunile Consiliului Național Român Central de la Arad”, dr. Mircea Mocanu – de la Sibiu cu credențional; dr. Alexandru Suru, delegat cu credențional de la Cercul I Brașov; dr. Nicolae Robu – delegat al Băii de Criș și Brad, numit medic primar de către Consiliul Dirigent pentru Hunedoara; dr. Sigismund Pop, din patriotism, a însoțit delegația maramureșeană la Alba Iulia; Ioan Matei, delegat cu credențional de Hidiș, reprezentând pe românii din Valea Arieșului; etc.

străbunilor, simțind mersul istoriei, ”s-a aprins scânteia gândului că a sosit vremea să sfărâme jugul și să scape de nedreptățile seculare”¹⁷⁰. Ce trebuie făcut, se întreba bihoreanul nostru, originar din Săcădat, om care a dobândit apoi două mandate de parlamentar, cunosător al stării de spirit ca gazetar și corespondent la *Tribuna* și *Biserica și școala*? Mărturisește cum a colindat satele din jur, la micile întruniri, la care a comunicat termenul definitiv de 1 decembrie fixat pentru Alba Iulia. Mulți plugari nu aveau însă încredere că ministrul ungar își va ține promisiunea și va pune la dispoziție trenul pentru delegații la Alba Iulia (trenuri de altfel puse la dispoziție gratuit de guvernul de la Budapesta) fapt pentru care ”își vor lua drumul de-a dreptul peste munți”¹⁷¹. Iosif Tărău a plecat cu trenul, pe 27 noiembrie 1918, iar 3 zile mai târziu admira furnicarul de oameni de pe platoul de la Alba Iulia, care producea un *vuiet asemănător talazurilor mării după furtună*.

Un alt participant bihorean, Augustin Chirilă, originar din Tilecuș, colaborator apropiat al lui Aurel Lazăr ne lasă o altă prețioasă mărturie. În semn de solidaritate cu cei plecați la Alba Iulia, spunea el **„am hotărât că trebuie să arborăm tricolorul românesc pe frontispiciul sediului administrației județene**, Casa județului, unde se afla Consiliul nostru Național. Executarea misiunii mi s-a încredințat mie. Accesul la intrare în podul edificiului era foarte greu. Până în pod, de unde se putea ajunge la ieșirile făcute pentru arborarea drapelului, erau mai multe uși ferecate. Un plutonier major, cu numele Petrovici, din Garda Națională Română, m-a asigurat că el va deschide toate ușile și, după arborarea drapelului, le va închide la loc. Așa s-a întâmplat. În ziua de sâmbătă 30 noiembrie 1918, pe la orele 10 am arborat steagul național român pentru prima dată pe frontispiciul administrației județene din Oradea”¹⁷². Iată cum își amintea evenimentul și Gabriela Banciu, fostă profesoară la *Liceul Oltea Doamna*, din Oradea, evenimentul: „ne-am îndreptat spre Alba Iulia pe jos, cu trei zile înainte de data știută. Clocoteau satele, fâlfâiau prapurii albi și **se înălțau drapelurile coloanelor lungi de kilometri**. În mijlocul satelor ne opream, ascultând dangătele clopotelor și ritmul bătrân al toacei de lemn. Cântece și joc. Nu simțeam oboseala. Nu știu cum să vă spun. Închipuiți-vă o pădure zguduită de un uragan teribil. Se striga mereu *România! România Mare! Țara-Țara*. Se cântau hori de acasă și se plângea. Mecanicii români stăpâni pe trenurile cucerite de la cei care ne asupraseră, înșiruite de-a lungul kilometrilor, slobozeau fluierături din jumătăți de oră, iar gardiștii naționali, de pe dealuri, dădeau semn de slavă prin tunurile de veghe, semn că totul este în stăpânirea norodului românesc”¹⁷³. Gheorghe Rusu, din Sâg Beliu, plecat cu alți flăcăi din sat păstra ca amintire fotografia făcută în costum național. Pe drum au uitat și să mănânce, ”hrana noastră de fiecare clipă fiind Unirea”. Asemenea momente au fost trăite și de ofițerul Iosif Drâmba din Oradea (colonel în rezervă la data intervievării), reîntors de pe frontul italian, desemnat pentru Adunare, sau

¹⁷⁰ *Beiușul și lumea lui...*, op. cit. p.780

¹⁷¹ *Ibidem*

¹⁷² *Ibidem*, p. 782-783

¹⁷³ *Ibidem*, p.784

învățătorul Nicolae Malița din Săbolciu, ca și Gavril Iovan, delegat din Plasa Tileagd, Feier Adam, Nicolae Valea, ambii țărani din Ineu.

Și nu puteai înțelege veacul, dacă nu înțelegeai războiul și nu știai ce-a fost cu unirea, concluziona într-un interviu consemnat de Ion Isaiu, Pavel Malița, însărcinat cu transportul semnăturilor bihorene la Alba Iulia. Ca participant pe frontul din Alpii Tirolezi, tânărul sublocotenentul descria infernul războiului cu „tranșee pline de noroi și apă, frigul și păduchii, exploziile obuzelor, mitralierele și, uneori, lupta corp la corp, cu baionetele scoase, foamea, setea, și febra, soldați transformați în păpuși murdare, bătând în uniforme rupte, trași la față ca niște stafii și asta zi de zi, noapte de noapte”¹⁷⁴.

În preajma declanșării războiului ofițerii români din Imperiul Austro-Ungar, adunați prin cazărmi, erau instruiți în special cu teme ca *jertfirea pentru imperiu, datoria supremă* a unei armate împărătești-regale, numită *K-K*, de români (*kaiseliche und königliche*). Românii ardeleni erau nemulțumiți de faptul că ungurii aveau voie să lupte pe front sub steagul lor, iar românii nu! Așa au hotărât să boicoteze, simplu, eficient și într-un fel original chestiune: adunați pe la popotele unităților intonau imnul regal, la care întreaga asistență trebuia să se ridice în picioare. Și nu îndrăznea nimeni să n-o facă! Numai că, ingenioși cum erau, românii repetau imnul până la epuizarea rezistenței ungurești. Lor li s-au alăturat evreii și alte nații minoritare. Cum se apropia data plecării pe front, iar abaterile trebuiau sancționate, se crea o stare de spirit nefavorabilă, fapt pentru care generalii au preferat să dea satisfacție românilor *să moară sub steag propriu*.

În cunoscuta publicație *Neamul Românesc*, N. Iorga scria că românii din Monarhia Austro-Ungară au dus totdeauna dorul steagului. Și spunea că acest steag nu e numai decât „forma materială, care flutură în aerul liber și îndemn la luptă, a tuturor avânturilor către neatârnat, către războiul neamului. [...] După ce au primit steagul, scria Iorga, se pare că, „nu mai aud comenzile străine, nu văd chipurile din față ale apăsătorilor, uită și de uniforma care-i face una cu ungurii; **un singur lucru văd bine deplin**, în proporții uriașe: **steagul lor care pare că tot cerul îl acoperă** (sub. ns.). Și un steag nu e ce credeți d-voastră, momeală pentru Valahul care, în folosul vostru, trebuie să turbe, ci **ideal, dorință de neatârnat și sete de luptă**”¹⁷⁵. Savantul român se referea, în articol, la faptul că, după lungi și grele încercări, în fine, împăratul Austro-ungar recunoscuse și românilor dreptul de a avea propriul steag, deși nu aveau regimente pur românești și nici comandă românească. Era o *victorie de etapă* al ardelenilor sub stindard românesc în imperiu, care treptat și cu prisosință se va manifesta în 1918, în anul de identitate națională.

În cele din urmă, dreptul ardelenilor de a purta **steag național li s-a recunoscut**. Pavelea Malița, comandant de pluton, l-a confecționat în grabă și l-a

¹⁷⁴ Mircea Malița, Aurel Lazăr l-a trimis pe tata cu semnăturile românilor de pe Criș la Alba Iulia, în *Beiușul și lumea lui...*, op. cit. p.791

¹⁷⁵ Constantin Moșincat, *Steagul-simbol...*, op. cit., p.32

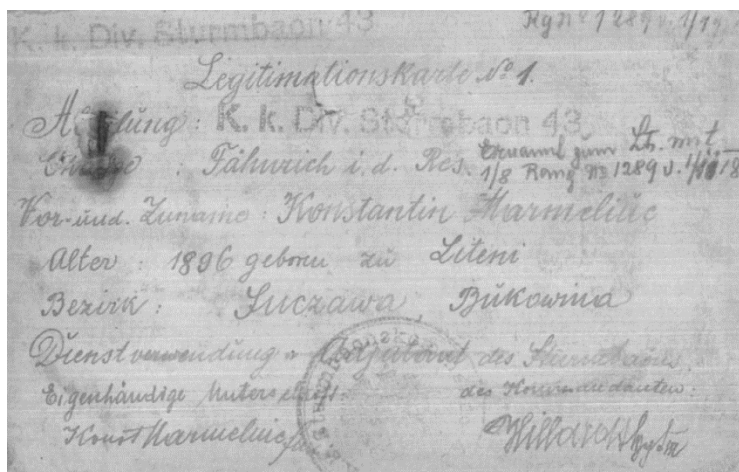
scos la primul careu, steag de care nu s-a mai despărțit pe front, deși șters și zdrențuit, dar cu cele trei culori vizibile, după cum spunea fiul său academicianul Mircea Malița, că l-a văzut, păstrat într-un geamantan din podul casei, dar care s-a rătăcit, și astfel s-a ratat șansa de a salva un bun național. Scăpat din grozăvia războiului de pe frontul din Isonzo, Pavelea Malița a fost activat în Garda Națională, cu gradul de locotenent. Din însărcinarea lui Aurel Lazăr s-a deplasat la Alba Iulia cu următoarea misiune: „Iei teancul acesta de hârtii. Sunt semnăturile românilor de pe Criș prin care susțin adunarea și hotărârile ei. Le duci cu prudență și atenție la Alba Iulia, ferindu-te de furturi sau provocări”¹⁷⁶. Misiunea avea o importanță excepțională, iar ordinul trebuia îndeplinit. Și toate ar fost bune numai că ungurii de sub comanda lui Bela Kun, care terorizau populația românească și împiedicau în orice fel pe români să reușească adunarea, au îndreptat puștile cu baioneta scoasă spre tânărul locotenent, în gara din Arad, încercând a-l descoase de unde vine și încotro merge. Pentru a evita pericolul el avea să declare că „i-am muștrat pe limba lor, strigând tare la ei: vreți să mă omorâți, nenorociților? Trageți! Că n-am murit atunci când luptam alături de frații voștri pe frontul unde ne-au bleșemat cei ce ne-au condus. Acum face-ți-o voi, că nu știți pe ce lume trăiți. Să-l ia dracu, au murmurat ungurii, și au plecat”¹⁷⁷, iar Pavelea Malița și-a îndeplinit misiunea, fiind mulțumit că și drapelul său, purtat prin bătăliile de pe frontul italian, era astfel prezent la marele praznic al Unirii.

Povestea altor steaguri are eroi ardeleni, basarabeni și bucovineni. Se știe că pe 5 martie 1917, prizonierii români din lagărul de la Darnița (lângă Kiev) au dat un *Manifest* spre a fi publicat în țară și ziarele din Rusia și Moldova, cu următorul cuprins: „*Astăzi, când noi românii, ca și celelalte neamuri subjugate, ne-am convins definitiv că nouă, ca români, nu ne mai este posibilă existența în cadrele statului austro-ungar, noi, care, în limbă, în cultură, în structura socială și în întreaga noastră ființă etnică și politică formăm un trup unic și nedespărțit cu toate celelalte părți constitutive ale națiunii române, cerem cu voință nestrămutată încorporarea noastră la România liberă, pentru a forma împreună cu ea, un singur stat național românesc [...] Pentru acest ideal ne punem în cumpănă tot ce avem, viața și averea noastră, femeile și copiii noștri, viața și fericirea urmașilor noștri. Și nu ne vom opri, până ce nu vom învinge ori vom pieri*”. La 5/18 aprilie 1917, lt. colonelul Pietraru reușește să obțină promisiunea verbală a Ministrului de Război Gucikov, de a recruta un număr de 30.000 de voluntari și aceasta numai la intervenția îPrimului Ministru român, Ion I. C. Brătianu. A urmat, însă, opoziția generalului Ivan Romanovsky, noul șef al Marelui Cartier General rus (iulie-septembrie), care a ordonat ca din cei 120.000 de prizonieri români aflați în lagărele rusești să fie recrutați doar 5.000 și aceștia numai din circumscripția militară a Moscovei, zona unde se găseau aproximativ 10.000 de prizonieri români. La Iași, primiți și trecuți în revistă, de generalul Constantin Presan, șeful MCG

¹⁷⁶ Mircea Malița, Aurel Lazăr l-a trimis pe tata... în *Beiușul și lumea lui...*, passim, p. 795

¹⁷⁷ *Ibidem*

român, voluntarii au depus jurământul de credință față de Regele Ferdinand I, în prezența generalilor: D.G. Șcerbacev (adjunct al comandantului de căpenie), C. Presan, C. Christescu, N. Petala, Gh. Vlădescu, a Prințului și toate prințesele, ofițerilor, după cum consemna ardeleanul Vasile Bianu, martor la eveniment; în fața drapelului sub care urmau a lupta, cu mâna dreaptă ridicată sus, cu capetele descoperite, voluntarii au rostit solemnul legământ, de față fiind și mitropolitul Pimen al Moldovei. Cu mâna dreaptă ridicată sus, cu capetele descoperite au depus legământ solemn și sfânt de credință față de rege și țară. În fața celor 1500 de glasuri ardeleni și bucovinene s-au aplecat drapelurile ciuruite de gloanțe ale unităților în care vor lupta cu avânt la Mărășești. Adresându-se noilor săi viteji Ferdinand I îi îndeamnă „să călăuzească steagul nostru național peste munți, unde milioane de frați așteaptă plini de nădejde dezrobirea de un jug asupritor”¹⁷⁸. Pe 28 noiembrie 1917, s-a constituit la Hârlău *Corpul Voluntarilor Români*, pus sub

Slt. Constantin Marmeliuc, înrolat în *Corpul voluntarilor ardeleni și bucovineni*

comanda colonelului Marcel Olteanu, la fel și un *Serviciu Central*, pentru a se transfera aici activitatea centrului de recrutare de la Kiev și cu misiunea de a înființa o divizie exclusiv din voluntari ardeleni. Pentru a li se da satisfacție voluntarilor, se înființează în cadrul Corpului de la Hârlău se vor înființa trei regimente de voluntari dispuse conform dispozitivului din fig. nr.2.

În drum spre țară voluntarii de la Darnița au fost salutați în gara din Chișinău de o delegație de basarabeni, în frunte cu Simion Murafa, ca ofițer basarabean, care avea misiunea de a păzi acest important loc, le-a dăruit bravilor ardeleni, din partea românilor moldoveni, un steag „transilvănean”, care era la fel cu steagul moldovenesc, adică: roșu, galben și albastru. Le-a spus să-l ducă la izbândă și „să nu se oprească până ce n-au dat slobozenie tuturor românilor din

¹⁷⁸ Neculai Moghior, *Ferdinand I, Cuvânt pentru unirea neamului românesc. O poveste adevărată Basarabia 1918*, Editura Tipo MC, Oradea, 2018, p.117-122

Ungaria...” În lucrarea voluntarului Petru Nemoianu, intitulată *Prima Alba Iulia*, cât și în ziare interbelice, editate la Cluj *Gazeta Voluntarilor*, și *Alba Iulia* editat la Alba-Iulia precum și în *Vestea* au fost redată cuvintele lui Simion Murafa pe care le reproducem: „*Astăzi voi ați trecut Nistrul și să știți că acum nu mai sunteți pe pământ străin, ci sunteți între frați de-ai voștri. Nu ne-ați cunoscut, ne-ați crezut morți, ei bine, noi numai am dormit, de acum ne-am deșteptat și noi la viața națională, de acum voim să fim și noi o parte conștientă a neamului românesc.*”

*Am alergat cu Trecerea voastră prin Basarabia nu ne-a putut lăsa rece. Am alergat cu toții să vă vedem, să vă îmbrățișăm și să ne unim pentru totdeauna sufletele. Ca să vă aduceți viața voastră întreagă aminte de ziua aceasta a înfrățirii noastre, vă dăm un semn de amintire. Prin mine **moldovenii vă oferă acest steag tricolor: simbolul unității noastre naționale*** (subl. ns.). *Pe el erau să fie scrise cuvintele: „Libertate sau Moarte”. Primiți-l cu dragostea cu care vi-l dăm și-l duceți cu bine peste Prut, peste Milcov, peste Olt, peste Mureș și peste Crișuri, fluturați-l triumfător peste întreaga întindere românească și împlântați-l apoi în numele nostru pe turnul cetății de la Alba Iulia. Duceți-l la biruință, sau muriți pentru idealul care vă însuflețește”. Gestul lui Simion Murafa a fost caracterizat de Petru Nemoianu drept „un testament politic al fraților basarabeni, din vremea când nici ei, nici noi nu făceam parte din România de astăzi”.*

Despre soarta acelui steag simbol aflăm din ziarul de *Alba Iulia*, în numărul de dumunică, 28 iunie 1925. Orașul – se arată în publicație – a cunoscut o sărbătoare națională rară. Mii de voluntari din ținuturile României, îmbrăcați în costume naționale, se îndreptau spre Catedrala Încoronării. **În fruntea coloanei falfăia tricolorul lui Simion Murafa.** Doi voluntari purtau rama cu mesajul profetic al acestui admirabil român basarabean, care și-a dorit mult Unirea, dar care nu a mai ajuns să se bucure de ea. La ora 9.00, la catedrala orașului a început serviciul divin, oficiat de protopopul Florian Rusan, secondat de corul voluntarilor condus de Macarie. După liturghie, pe platoul din fața catedralei s-a desfășurat ceremonia sfințirii drapelului. La ceremonie au participat autoritățile ecleziastice, civile și militare din Alba Iulia. După sfințire, Victor Deleu, supranumit „dascălul voluntarilor”, de altfel cel căruia Simion Murafa i-a înmănat drapelul la Chișinău, în ziua de 6 iunie 1917, a predat tricolorul protopopului Florian Rusan, care a purtat tricolorul spre văzul tuturor.

Se știe că după Marea Adunare de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, care a hotărât unirea tuturor românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș cu România, membrii Consiliului Diligent au sosit la Sibiu pentru a lua stăpânirea efectivă asupra teritoriilor locuite de români. Armata română, în frunte cu generalul Traian Moșoiu, a intrat în Sibiu, pe 11/24 decembrie 1918. Tot atunci a intrat în Sibiu și Batalionul „Avram Iancu”, păstrătorul drapelului tricolor primit la Chișinău, în vara aceluiași an. Voluntarii ardeleni au păstrat cu sfințenie drapelul oferit de basarabeni. După o ceremonie de sfințire, în ziua de duminică 16/29 decembrie 1918, l-au depus la sediul „Astrei”. La catedrala din Sibiu s-au adunat personalități cât se poate de impunătoare: generalul Traian Moșoiu, ministrii Ștefan

Cicio Pop, Aurel Lazăr, Vasile Goldiș, generalii Ștefan Panaitescu, Gheorghe Dabija, Ioan baron de Boeriu. Steagul a fost purtat, după cum relatează presa vremii, „de un brad de ficior și păzit de alți 5 dorobanți voluntari într-o atitudine de vechi legionari ai falnicei Rome”. Serviciul religios a fost săvârșit de arhimandritul Iustinian, asistat de protoiereii Ioan Stroia (al doilea episcop al armatei române) și A. Crăciunescu, diaconii Octavian Costea și Gheorghe Comșa, precum și de corul mixt al profesorului Timotei Popovici. După sfîntirea drapelului, a urmat trecerea în revistă a Batalionului „Avram Iancu” și deplasarea cortegiului la Casa Națională (așa s-a numit o vreme clădirea Asociației „Astra”). Acolo, după o scurtă cuvîntare, Victor Deleu a predat tricolorul lui Andrei Bârsan, președintele Asociației. În răspunsul său acesta a promis să-l păstreze cu sfințenie lângă cele mai scumpe relicve: inelul și fluierul lui Avram Iancu, iar în ziua cea mare a încoronării Majestății Sale Regelui Ferdinand I drapelul basarabenilor v-a flutura falnic deasupra cetății din Alba Iulia. Ce s-a întîmplat ulterior cu steagul nu se știe.

Steagul din biserica din Tărian

Acolo, la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia cu prilejul înnălbirii istoricului act al Marii Uniri, de la 1 Decembrie 1918, a fost înălțat și fluturat în bătaia vîntului și steagul tricolor al românilor din Tărian, alături de celelalte numeroase steaguri. După reîntoarcerea grupului de participanți de la Alba Iulia, acasă, în decembrie 1918, steagul a fost depus spre păstrare în vechea biserică ortodoxă din sat, iar din anul 1939 în biserica actuală avînd hramul „Înălțarea Domnului”. Acest steag este alcătuit dintr-o țesătură dublă care formează *pânza steagului*¹⁷⁹ (flamura) și *hampă* (lance). *Flamura steagului* este confecționată din mătase avînd format dreptunghiular, cu dimensiunile 0,8m x 0,8m, fiecare dintre cele trei culori fiind reprezentată printr-o fâșie, respectiv: roșu, galben și albastru, cusute între ele, cu albastru la hampă¹⁸⁰, galben și roșu fluturînd liber¹⁸¹. Pe margini flamura are franjuri de culoare aurie. Hampă a fost confecționată din lemn lustruit și vopsit în culoare maro.

Firește se pune întrebarea unde și cînd a fost confecționat acest steag tricolor? În legătură cu confecționarea de steaguri tricolore românești, menționăm faptul că, în perioada constituirii consiliilor și gărzilor naționale și a pregătirii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918, și în zilele următoare,

¹⁷⁹ Pânza drapelului era o țesătură realizată din fire de mătase, bumbac, damasc, prinsă de hampă pe una din laturi. Vezi la Alexandru Daneș, *Mic dicționar de vexilologie*, Brașov, 2010, p. 7

¹⁸⁰ În legătură cu steagurile din timpul Marii Uniri, cu albastru la hampă, vezi Victor Cațavei, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 347 și Augustin Mureșan, *Două steaguri tricolore...*, p. 747-749

¹⁸¹ În lipsa unor reglementări adecvate privind modul de înfățișare a steagurilor naționale românești, acestea au fost confecționate conform tradiției, avînd culorile așezate orizontal, dar și ca la Drapelul României, dispuse vertical, cu albastru la hampă.

ziarul „Românul” și revista „Biserica și Școala” din Arad anunțau în unele din numerele lor că, Librăria Diecezană din Arad confecționează stindarde (steaguri) naționale, în mărime de 150, 200, 250, 300 cm, la prețul de 140, 260, 320, și respectiv 380 coroane¹⁸². Un asemenea steag în culorile naționale era anunțat și de către cotidianul „America” din Cleveland, Ohio, că oricine poate procura cu doar 1 dolar, „un frumos drapel național român, de mătase 14x18 inci, cu ciucuri de mătase împrejur și cu coroana României la mijloc”, iar îndemnul semnat de Gh. Gărdulescu continua „nu te lăsa fără acest scump odor”.

Despre steagurile tricolore, Ani Cicio-Pop, fiica lui Ștefan Cicio-Pop, martoră la evenimentele revoluționare din orașul Arad din toamna anului 1918 scria că atunci: „un sublocotenent originar din Pecica, îl chema Ciacan s-a angajat să împânzească orașul cu steaguri tricolore. A mobilizat vreo 40-50 de căruțe din comună, a adunat și confecționat steagurile, cert este că s-a ținut de cuvânt”¹⁸³. Presupunem că acest steag tricolor al românilor din satul Tărian purtat cu mândrie la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia la 1 Decembrie 1918 nu a fost confecționat într-un atelier specializat, ci mai degrabă a fost lucrat pe plan local, în zilele premergătoare Marii Uniri.

Despre acest steag românesc, care a făcut istorie, „redescoperit” în anul 1995, autorul scria, un an mai târziu, următoarele: „O mare bucurie am avut, când în 5 octombrie 1994, am văzut în biserica din Tărian, județul Bihor, steagul tricolor pe care localnicii l-au purtat la Marea Adunare de Alba Iulia¹⁸⁴. De atunci a fost păstrat în biserică și scos la toate procesiunile religioase, alături de prapori, cruci și icoane, fiind la fel de sfânt ca acestea. Pe acel steag am avut cinstea, atunci când a fost scos spre a comemora martirii satului uciși cu 50 de ani în urmă (octombrie 1944) de armata horthystă în retragere, să prindem insignele cu chipul voievodului primei uniri: Mihai Viteazul și a generalului Traian Moșoiu¹⁸⁵, căci el a spus intrând în Ardeal: „Români ! Cu noi aducem libertatea, iar dreptatea este scrisă pe steagurile noastre”¹⁸⁶. Întorși de la Alba Iulia membrii Consiliului au luat inițiativa popularizării hotărârilor adoptate. La 6 decembrie 1918 C.N.R. din Bihor formează o comisie de propagandă compusă din Nicolae Zigre, Vasile Kirvai, și Andrei Horvath, în scopul de a combate propaganda și zvonurile lansate de unguri. *Tribuna Bihorului* ducea veștile în toate colțurile Crișanei. Cu toate greutatea de redactare și difuzare nr. 1 și 2 au ajuns în fiecare sat din Bihor și Sătmar. Pentru susținerea financiară se donează importante sume de bani. Gheorghe Tulbure publică în 10.000 exemplare broșura *Către poporul românesc*.

¹⁸² Vezi *Românul* nr. 7, 8, 13, 19, 30, 35 din 3/16, 4/17, 11/24 (noiembrie) și nr. 18/1, 2/15, 9/22 decembrie 1918; și cf. *Biserica și Școala* nr. 45 din 4/17 noiembrie 1918, p. 3

¹⁸³ Ani Cicio-Pop Birtolon, Noaptea și fulgerul, în *Constantin Dumitrescu, Din lunga timpului bătaie. Anul 1918 în amintirile unor martori oculari*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p. 237; Idem, Neuitatul an 1918 în amintiri, în *Magazin istoric*, nr. 8, 1978, p. 30

¹⁸⁴ Constantin Moșincat, *Drapelul de luptă simbol ...*, op. cit., p. 26

¹⁸⁵ *Ibidem*

¹⁸⁶ General Traian Moșoiu, *Memorial de război*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987, p. 139

Cel mai eficient mijloc de aducere la cunoștința poporului a hotărârilor de la Alba Iulia s-au dovedit a fi adunările populare ținute în sate de către trimișii C.N.R. Ziarul *Trbuna Bihorului* consemnează adunările ținute în luna decembrie 1918 astfel: 22 la Păușa și Pocola, iar pe 25 la Felcheriu, pe 26 la Girișul de Criș, la Cefa în 29, la Chișlaca în ultima duminică; la Cihei a fost „o prea frumoasă sărbătoare națională. A fost **sfințit steagul național**, în timp ce corul cânta *Tricolorul*. Adunarea s-a desfășurat în prezența a 500 de localnici. La Nojprid, localnicii s-au reunit în 6 ianuarie 1919, iar la Roit la sfârșitul lunii ianuarie, când s-a **sfințit și steagul procurat de săteni cu 396 coroane**. La Felcheriu, în satul cu oameni harnici, care și-au procurat **un steag la sfințirea căruia** dr. Teodor Popa a explicat puterea de simbol a tricolorului, în timp ce pe clădirea școlii românești acesta era înălțat steagul spre cinstea și mândria localnicilor”¹⁸⁷. Dar lucrurile vor degenera, bandele secuiești și maghiare au dezarmat gărzile românești și au preluat și instaurat dictatura dincolo de linia de demarcație: Sighet, Zalău, Ciucea, Zam, în timp ce au interzis apariția gazetelor românești și concomitent au dezlanțuit asasinarea martirilor cauzei românești: Ioan Ciordaș și Nicolae Bolcaș. Despre soarta drapelelor sfințite și mult prețuite de către români avem doar aceste sumare informații.

Lista Bihorenilor delegați la Alba Iulia¹⁸⁸

Nume	Din	Delegat de	Născut	Anii ^l	Ocupație
Iustin Ardelean	Oradea Mare	Cercul Oradea Mare	Chisindia	1865–19??	avocat
Sever Erdely	Oradea Mare	Cercul Oradea Mare			avocat
Ioan Boroș	Oradea Mare	Cercul Oradea Mare	Carei	1850–1939	avocat
Ioan Pogani	Oradea Mare	Cercul Oradea Mare			proprietar
Coriolan Pop	Oradea Mare	Cercul Oradea Mare	Tăuți, Satu Mare	1864–1919 ^[13]	director de bancă, prefect al Oradiei ^[13]
Dimitrie Popa	Tulca	Cercul Salonta	Oradea	1894–1963	preot gr.-or.
Gheorghe Nicolae Costa	Homorog	Cercul Salonta	Homorog	1895–1976	econom
Ioan Teorean	Mădăraș	Cercul Salonta	Mădăraș		econom
Teodor Pătaș	Micherechiu	Cercul Salonta			econom
Gavril Roxin	Ciumeghiu	Cercul Salonta	Ciumeghiu	1886–1939	econom
Alexandru Golea	Hideșul-nou	Cercul Ceica			preot
Emil P. Grozda	Ceica	Cercul Ceica			avocat
Ioan Iacob	Ceica	Cercul Ceica, PP	Peștiș	1876–1951	avocat
Ioan Torj (<i>Torj</i>)	Dușești	Cercul Ceica	Dușești	1879–1934	econom
Eugeniu Nyeki	Ceica	Cercul Ceica	Virtiș, Bihor	18??–1940	avocat

¹⁸⁷ *Tribuna Bihorului*, nr.3, 4, 6, 7, 8, 9, 1918/1919

¹⁸⁸ Viorel Faur, *Contribuția bihorenilor la actul istoric de al 1 decembrie 1918*, passim, p. 65

1918. Drumul datoriei. Bihoreni la Alba Iulia

Nume	Din	Delegat de	Născut	Anii ¹	Ocupație
Ioan Ciordaș	Beiuș	Cercul Beiuș–Vașcău	Betfia	1877–1919	avocat, senator ^[13]
Ilarie Crișan	Beiuș	Cercul Beiuș–Vașcău	Răpsig	1856–19??	meseriaș (argăsitor)
Toma Cornea	Meziad	Cercul Beiuș–Vașcău	Meziad	1877–1933	econom
Toader Atanasiu	Șidiștel	Cercul Beiuș–Vașcău	Sighiștel	1880–1921	proprietar mine
Lăpădat Cioflan	Ghighișeni	Cercul Beiuș–Vașcău	Ghighișeni	1880–1935	econom
Andrei Ilie	Tinca	Cercul Tinca	Ursad	1882–1933	avocat
Aurel Pinția	Tinca	Cercul Tinca			avocat
Vasile Teuca	F.–Tăut	Cercul Tinca	Tauț	1885–1958	învățător
Pavel Govoșdan	Făgădău	Cercul Tinca			econom
Dănilă Vecaș	Husăsău	Cercul Tinca	Husasău de Tinca	1860–19??	econom
Aurel Lazăr	Oradea Mare	Cercul Aleșd, PNR	Oradea	1872–1930	avocat
Iosif Tărău	Săcădat	Cercul Aleșd	Săcădat	1882–1969	preot gr.-or.
Teodor Popoviciu	Vărciorog	Cercul Aleșd			proprietar
Dumitru Bradea	Ponoara	Cercul Aleșd	Ponoară	1878–1935	econom
Teodor Manea	Bratca	Cercul Aleșd	Bratca	1875–1930	econom
Iuliu Chiș	Marghita	Cercul Marghita			avocat
Coriolan Manu	Avramu de Jos	Cercul Marghita	Leț, Leța?	1880–1950	preot unit
Ioan Popa	Chișlaz	Cercul Marghita			preot
Ioan Cheregi	Satulbarb	Cercul Marghita			econom
Grațian Horgoș	Sânlazăr	Cercul Marghita	Sânlazăr	1890–1983	econom
Teodor Luncan	Roit	Cercul Ugra			econom
Alexandru Poptâmaș	Cefa	Cercul Ugra			econom
Dimitrie Pop	Sânmiclăuș	Cercul Ugra			econom
Petru Cristea	Neogorid	Cercul Ugra	Neogorid	1879–1942	econom
Nicolae Zigre	Oradea Mare	Cercul Ugra	Oradea Mare	1882–1954	avocat
George Rocsin	Oradea Mare	Cercul Biharia			avocat
Silviu Bejan	Arad	Cercul Biharia, Societatea ziariști	Sârbi	1885–1940	profesor
George Mudura	Alparea	Cercul Biharia			proprietar
George Pop	F.–Oșorhei	Cercul Biharia	Popești	1887–1971	proprietar
Ioan Bordaș	Leș	Cercul Biharia	Leș	1871–19??	econom

1918. Drumul datoriei. Bihoreni la Alba Iulia

Nume	Din	Delegat de	Născut	Anii ¹	Ocupație
Demetriu Mangra	Oradea Mare	Cercul Berechiu-Uifalău			avocat
George Mureșan	Bedeu	Cercul Berechio-Uifalău			econom
Teodor Pățcaș	Peterd	Cercul Berechio-Uifalău			preot
Gavril Bodor	Vecherd	Cercul Berecio-Uifalău	Vecherd	1858-1922	econom
Victor Domocuș	Vecherd	Cercul Berechio-Uifalău			proprietar
Teodor Burdan	Arad	Cercul Bărand-Hossupali			avocat
Traian Păscut	Oradea Mare	Cercul Bărand-Hossupali			inginer
Liviu Lazar	Oradea Mare	Cercul Bărand-Hossupali			proprietar
Andrei Popovici	Oradea Mare	Cercul Bărand-Hossupali			proprietar
Gavril Goia	Cheniz	Cercul Sechelhid	Săcueni	1890–1966	econom
Gheorghe Șandor	Cheniz	Cercul Sechelhid	Voivozi	1895–1969	econom
Ioan Roșca	Cheniz	Cercul Sechelhid	Voivozi	1900–1968	econom
Ilie Zacota	Cheniz	Cercul Sechelhid	Voivozi	1872–1940	econom
Gheorghe Cuibuș	Cheniz	Cercul Sechelhid	Voivozi	1894–1969	econom

Copii din Sâmbăta (Bihor) omagiază eroii neamului (foto Ovi Dan)

DRUMUL BIHORENILOR LA ALBA IULIA "PRIN ȚARA MOȚILOR"¹⁸⁹

NR. CRT.	NUME ȘI PRENUME	FUNCȚIA/PE CINE REPREZINTĂ
1	CHIVARI IOAN	VATRA ROMÂNEASCĂ
2	CURILĂ SORIN	SECRETAR SENAT -UNIVERSITATEA ORADEA
3	BONCHI NICU	PROCUROR ȘEF, PENSIONAR
4	DACIN FLORIN	DIRECTOR PITAL
5	DACIN CRISTIAN	ELEV
6	MOȚOC CHIVARI ELENA	PROFESOR – INSPECTORATUL ȘCOLAR
7	MOȚOC CHIVARI IONUȚ	ELEV
8	MOȚOC CHIVARI CRISTIAN	JURIST – MINISTERUL DE INTERNE
9	JULA RAMONA	REGISTRUL COMERȚULUI BIHOR
10	JULA ANTON	ELEV PREMIANT LICEUL IOSIF VULCAN
11	JULA MARIA	ELEV PREMIANT LICEUL IOSIF VULCAN
12	SEREȘ IOAN	FOST INSPECTOR GENERAL - PENSIONAR
13	MATEI MARIA	PREȘEDINTA FEMEILOR ORTODOXE
14	URDEA LENUȚA	ASOCIAȚIA FEMEILOR ORTODOXE
15	FLUERAȘ IOAN ȘTEFAN	PROFESOR, PENSIONAR
16	COSTEA GHEORGHE	PROFESOR DE DESEN, PENSIONAR
17	BONCHIS NICOLE	ECONOMIST
18	DENUȚ RODICA	PROFESOR ARTE PLASTICE
19	IGNA MARIANA	ECONOMIST – CAMERA DE COMERȚ
20	IGNA ALEXIA	ELEV PREMIANT – LICEUL GERMAN
21	SONEA IULIANA	INGINER
22	LUCACIU DUMITRU	MECANIC
23	LUCACIU ARMAND CRISTIAN	LICEUL MIHAI VITEAZUL
24	JEFLEA AVRAM	ECONOMIST
25	JEFLEA MARIA	ECONOMIST
26	BUNGĂU FLORICA	ECONOMIST VAȘCĂU
27	LASĂU DANIELA	PENSIONAR
28	DACIN LIOARA	PROFESOARĂ
29	OVIDIU DAN	ZIARIST - FOTOGRAF
30	ANTAL ȘTEFAN	ELEV OLIMPIC LICEUL AUREL LAZĂR
31	BULZAN PATRIC	ELEV OLIMPIC LICEUL AUREL LAZĂR
32	PUȘCAȘ LUCIAN	ELEV OLIMPIC LICEUL AUREL LAZĂR

¹⁸⁹ Reconstituire istorică organizată de Vatra Românească, 24-25 Noiembrie 2018, pe itinerarul Oradea, Ceica, Sâmbăta, Beiuș, Lunca, Vașcău, Izbuc, Albac, Alba Iulia, cu prilejul Centenarului Marii Uniri

1918. Drumul datoriei. Bihoreni la Alba Iulia

33	BACZONI ȘTEFANA	ELEV OLIMPIC LICEUL AUREL LAZĂR
34	COVACI DACIANA	ELEV OLIMPIC LICEUL AUREL LAZĂR
35	BICA ARIANA	ELEV OLIMPIC LICEUL AUREL LAZĂR
36	CIURBA SEBASTIAN	ELEV OLIMPIC LICEUL AUREL LAZĂR
37	JURCA DARIA	ELEV OLIMPIC LICEUL AUREL LAZĂR
38	PETRICĂ MARIA	ELEV OLIMPIC LICEUL AUREL LAZĂR
39	DOBRICĂ ANDREEA	ELEV OLIMPIC LICEUL AUREL LAZĂR
40	JEHELEANU VIOLETA	PROFESOR DE DESEN
41	ABRUDAN RALUCA	ELEV OLIMPIC LICEUL ONISIFOR GHIBU
42	DEM VLAD	ELEV OLIMPIC LICEUL ONISIFOR GHIBU
43	BIRTIȘ LARISA	ELEV OLIMPIC LICEUL ONISIFOR GHIBU
44	REȘTEA IOANA	ELEV OLIMPIC LICEUL ONISIFOR GHIBU
45	VELINAȘ ALEXANDRA	ELEV OLIMPIC LICEUL ONISIFOR GHIBU
46	NICOLA DENISA	ELEV OLIMPIC LICEUL ONISIFOR GHIBU
47	OROS ANDREI	ELEV OLIMPIC LICEUL ONISIFOR GHIBU
48	PANDOR RĂZVAN	ELEV OLIMPIC LICEUL ONISIFOR GHIBU
49	BRĂDĂU CRISTINA	PROF. AUREL LAZAR
50	CETEA PAVEL	ȘOFER

Grupul bihorenilor în Cetatea Marii Uniri – Alba Iulia -25 noiembrie 2018
(foto Ovi Dan)

SUMMARY

Romania inhabitants, as this territory men, not thinking to emigrate in order to find elsewhere „*a new home-land*”, having at their disposal an optimum life and work conditions, getting over the successive processes of anthropogeny phases known over our entire planet, have begun early settlements construction of all kinds, laying the foundations of a high level and a particular longevity civilization. **Romanian State situation was such that its borders were maintained nearly unchanged from Burebista to the Great Unification, in 1918. Romania offers an unique example in Europa, of Christian nation „who had not come from anywhere and had never another mother country”!**

The Unification is not only a metaphor or a figure of speech, but it represents, hundredfold, an inexorable reality as the Romanian people, directly descending from Getic-Dacian ancestors, who had left them as sacred legacy: a territory, a country and a flag, carrying on their predecessors work, in the same geographical habitat, started a unitary and independent way. We are accepting our entire past, mostly full of sufferings and ill-luck and we take the difficult responsibility of the future, seen only as a sole one for all of us: UNITED. It is difficult to clear up analytically this deeply rooted feeling of national unity in our souls, with an instinct power, as appreciated by our forerunners after the unification **Can it be a miracle that the ethnic borders during Decebal reign had been, in great details, so identic with those of the nation of king Ferdinand?** Fully grown fruit of ages work, of a millenary state life, the Great Unification from 1918 seems now, at the Centenary, as an admirable pyramid *raised of the sacrificed wills of our people, set up with thousand hundreds bodies and sanctified with a flood of sufferings, tears and blood.*

Dear brothers, love ardently what liberty can give, love this country which for nearly a year bleeds at your gates threshold! Make great endeavour to be better acquainted with it, to be conscious of its sorrows and hopes, kindly honour it in spite of its imperfections, with obstinacy - its proper rights, and if someone happens some time to be at fault with you, do not make a mistake, think at your country, think that your brothers are the millions forming this nation, your brothers are the dead soldiers, the alive soldiers and, together, you should break the borderland enemy. Having in mind these words, I welcome you and believing in your bravery, in our flag victory, let me see you again at home, welcome in Ardeal!- so were told by Goga to act Transylvania volunteers. *We do not want owe what is not ours, but we want the union with our brothers from Ardeal (Transylvania), Banat and Bukovina. We do not cut by sword a new country, but we make ours to be completed.* By a column and by the flag Romanians had remained undying and they can celebrate the **GREAT DACIA** Centenary!

The duty way reconstitutes, to a great extent, Bihor inhabitants deeds 100 years ago, about the astral Romanians event, when 131 delegates were designated to vote the Unification at Alba Iulia, on 1st December 1918. This was also a homage dedicated to the sacrifice of those Romanians, who, for different reasons, could not enjoy the accomplished unification. We write with gold letters about the example of those who made a sacrifice for the Romanians cause, for this people history.

Résumé

Comme habitants de cette terre, ne pensant pas à émigrer afin de trouver ailleurs „une nouvelle patrie”, pour disposer de conditions optimales de vie et de travail, en parcourant les phases successives du processus d’anthropogénèse connues sur l’entière planète, ceux qui habitent dans territoire roumain ont commencé tôt la construction de divers types d’habitats, jetant les bases d’une civilisation de haute facture et d’une longue durée. **Les frontières, si on pense à la situation de l’ étatisme roumain, ont été maintenues presque inchangées, depuis l’époque de Burebista jusqu’à la Grande Unification, en 1918. La Roumanie est un exemple unique, en Europe, de peuple chrétien „ qui n’est venu de nulle part et n’a jamais eu une autre patrie”!**

L’Unification n’est pas seulement une métaphore ou un procédé stylistique, mais on doit centupler ceux-ci, elle a représenté une réalité inexorable, car le peuple roumain, descendant directement d’ancêtres gètes-daces, a reçu comme sacre héritage de territoire, un pays et un étendard, continuant l’oeuvre de ceux qui l’ont précédé, dans le même habitat géographique, a suivi son chemin de manière unitaire et indépendante. Nous acceptons tout notre passé, plain surtout de douleur et de malchance, nous prenons aussi la lourde responsabilité de l’avenir, qui ne peut être vu qu’un seul pour tous: UNIS! C’est difficile d’éclaircir ce profond sentiment d’unité nationale, qui a pris des racines dans nos âmes, ayant pouvoir d’instinct, c’est difficile de l’éclaircir analytiquement, comme on l’appréciait après l’unification. **Est-ce qu’on peut encore dire que c’est une merveille si les frontières ethniques pour le peuple du roi Decebal sont presque identiques en détails avec les frontières au temps de Ferdinand ?** Fruit mûr de l’ouvrage de centaines d’années, d’une vie d’état millénaire, la Grande Unification de 1918 semble, au Centenaire, une admirable pyramide issue des volontés sacrifiées de notre nation, bâtie de centaines de milliers de corps et sacrée, avec beaucoup de souffrances, de larmes et de sang.

Aimez mes frères, aimez avec toute la chaleur que la liberté peut donner, aimez ce pays sanglant depuis presque une année sur le seuil de vos portes. Efforcez-vous de le connaître autant que possible, de pénétrer dans ses douleurs et ses espoirs, honorez-le doucement pour ce qui manque, avec ardeur pour ses droits, et si quelqu’un a quant à vous jamais tort, ne le confondez pas avec le pays, pensez que vos frères sont les millions de votre peuple, que vos frères sont les soldats morts, les soldats vivs près desquels vous devez vaincre l’ennemi se trouvant aux frontières. Avec ces mots, je vous souhaite soyez les bienvenus! et ayant foi dans votre vaillance et dans la victoire de votre étendard revoyons-nous chez nous, au revoir en Ardeal !, disait Goga aux volontaires de Transylvanie. *Nous ne désirons pas ce que ne nous appartient, nous désirons être unis avec nos frères d’Ardeal ((Transylvanie), de Banat et de Boukovina. Nous ne conquerrons à coups de sabre une patrie nouvelle, mais nous la rendons entière.* Par la colonne et leur étendard, les roumains sont restés immortels et ils peuvent célébrer le centenaire de la **GRANDE DACIA!**

Le chemin du devoir reconstitué, en grande mesure, les faits des habitants de Bihor d’il y a 100 ans, proches à l’événement astral des roumains, quand 131 délégués ont été désignés pour voter l’ Unification à Alba Iulia, le 1er Decembrie 1918, rendant hommage au sacrifice de tous ces roumains, qui, par diverses raisons, n’ont pas pu se réjouir de l’unification accomplie. Nous écrivons à lettres d’ aur sur l’exemple de ceux qui se sont sacrifiés pour la cause des roumains, afin qu’il reste dans l’histoire de notre nation.

CUPRINS

Cuvânt înainte (prof. univ. Dr. Dumitreu Preda)	p.5
Civis romanus sum. Ideea de unire	p. 7
Răfuiala cea mare.....	p. 21
Români ardeleni refugiați în România	p. 29
Toast politic pentru prietenie?	p. 37
Bihorul și unirea	p. 77
Hotare la limita graiului românesc	p. 83
Bihoreni la Alba Iulia cu steagul din Tărian	p. 93
Drumul bihorenilor la Alba Iulia prin <i>Țara Moșilor</i> ,	p. 115
Rezumat engleză, franceză	p. 117

TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:

S.C.MOVISELA S.R.L.

Oradea, Str. Sucevei Nr.4A, Ap. 305,

Formatare text: Voichița Maria

Coperta: Cornel Teodor DURGHEU

Traducere rezumate: prof. Mioara TRANDAFIR

Format: B5(182x257)

Hârtie:115g/mp

Bun de tipar: 10.12 2018

Beiuș, 24 Noiembrie 2018 – în fața cmonumentului martirilor Ioan Ciordaș și Nicolae Bolcaș –Grupul de reconstituire istorică: "Drumul bihorenilor la Alba Iulia prin Țara Moșilor" (foto- Ovi Dan)